

GRADIVO ZA ZGODOVINO MARKSIZMA NA SLOVENSKEM

Kronološka predstavitev člankov in študij iz slovenskih revij in časnikov v obdobju od leta 1899 do leta 1935

Izhodišče pričujočih pripravljanih del za zgodovino marksizma na Slovenskem je bilo prepričanje, da je potrebno najprej opraviti analizo člankov in študij v slovenskih revijah in časnikih kot so se ti pojavljali v kronološkem zaporedju, da bi lahko pozneje, ko bo revialno in časnikarsko gradivo v celoti pregledano, pristopili k obdelanemu gradivu skozi prizmo problemov. Končni cilj je tako problemski pristop, medtem ko je seveda očitno, da je poprej potrebno obdelati, razvrstiti ter faktografsko nanizati gradivo, ki bo pozneje omogočalo sintetičen vpogled. Da je pri takšnem zbiranju gradiva in snovi kronološki vidik še najustreznejši, je najbrž razumljivo. Kot osnovni pripomoček pri iskanju člankov in študij v slovenskih revijah in časnikih sta nam služili Slovenska filozofska bibliografija (1800-1945), ki jo je sestavil Franc Verbinc, in ki je izšla v raziskovalni nalogi z naslovom "Filozofski tokovi na Slovenskem" pri Inštitutu za sociologijo in filozofijo pri univerzi v Ljubljani (Informativni bilten št. 27, Ljubljana, junij 1967) in pa "Bibliografija slovenskega marksističnega tiska" (Ljubljana, september 1969), ki jo je sestavil Jože Munda za obdobje od 11. aprila 1920 (takrat se je na kongresu v Ljubljani socialno-demokratska levica priključila k Socialistični delavski stranki Jugoslavije /komunistov/ - ustanovljena je bila komunistična partija za Slovenijo) do 27. marca 1941, ko je kraljevina Jugoslavija pristopila k osi Rim - Berlin.

V gradivu so zajeti tudi članki in sestavki, ki so bili odkriti v procesu raziskovanja.

Dr. Borut Pihler, doc., PZE za filozofijo, Filozofska fakulteta, 61 000 Ljubljana, Aškerčeva 12.

Ko smo interpretirali in analizirali I. del gradiva za Zgodovino marksizma na Slovenskem (pozneje je ta del pregleda in analize izšel v reviji Anthropos), smo naleteli na težavo pri članku "Netočnost zgodovinskega materializma", ki je izšel v "Majskem spisu" leta 1921 na straneh 41-44. Članka takrat nismo mogli identificirati oz. najti, ker smo imeli Slovenci "Majskih spisov" več, kar smo v uvodu k objavi tudi zapisali.

Prof. Jože Munda, bibliotekar v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, je ta uvod prebral in v pismu uredništvu Anthroposa (Ljubljana, 12.6.1978) /Anthropos, Ljubljana, 1978, št. 1-2, str. 313/ avtorju pojasnil vzroke njegovih težav. "Majski spis" 1921, ki smo ga iskali, smo zahvaljujoč opozorilu prof. Jožeta Munde našli in tako smo lahko ta članke naknadno analizirali in uvrstili v prvi razdelek.

Prvi del gradiva, ki zajema obdobje od 1899-1930, (v objavljenem tekstu označeno z I), je nastal v okviru raziskovalne naloge na Inštitutu za sociologijo in filozofijo v Ljubljani v letu 1972. Nosilec naloge je bil prof. dr. Božidar Debenjak, nalogo je financiral SBK. Po daljšem premoru se je leta 1978 zbiranje in analiza gradiva nadaljevala na Inštitutu za marksistične študije SAZU v okviru raziskovalne naloge "Zgodovina in razvoj marksistične misli na Slovenskem". Tu je bilo doslej obdelano gradivo v dveh fazah, od katerih zajema prva razdobje od 1931-1933 (v tekstu označeno z II), druga pa razdobje od 1934-1935 (v tekstu označeno z III). Tretja faza, ki bo zajela obdobje od leta 1936-1945 je v teku in bo objavljena kasneje. Prvi del gradiva je že bil objavljen v reviji Anthropos (Ljubljana 1977, št. 3-4), vendar ga tu zaradi enotnejšega prikaza celote ponatiskujemo.

Na začetku navajamo kronološki seznam obdelanih člankov in študij, ki je zaradi boljšega pregleda prav tako razdeljen na 3 razdelke.

I (1899 - 1930)

- Janez Evangelist Krek: "Marksizem razpada", Katoliški obzornik, III/1899, str. 47-62, 121-134
- Franc Terseglav: "Notranje hibe marksizma", Katoliški obzornik, IX/1905, str. 237-246
- /.../: "Netočnost zgodovinskega materializma", Majski spis, 1921, str. 41-44 (Majski spis, izdala in založila Narodno-socijalna tiskovna zadruga, r.z. z o.z. v Ljubljani, Tiskala Zvezna tiskarna v Ljubljani; sicer je ta Majski spis označen kot "narodno-socijalistični časopis")
- aa-: "Zgodovinski materializem", Nova pravda IV/1923, št. 25, str. 1
- Adoratski Vladimir V.: "Marksistična dialektika v delovanju Leninovem", Delo, IV/1923, št. 154, str. 4
- Friedrich Engels: "Pomen Karla Marxa", Engelsov govor na odprtem Marxovem grobu, Proletarska mladina, I/1923, št. 3, str. 20-21
- Vladimir Martelanc: "Nekoliko o zgodovinskem materializmu", Učiteljski list, IV/1923, str. 162-165
- Vladimir Martelanc: "O zgodovinskem materializmu", Učiteljski list, IV/1923, str. 208, polemika z J. Pahorjem
- /.../: "Marxova metoda", Delo, IV/1923, št. 170, str. 2, zgoščena oznaka Marxove dialektične metode
- /.../: "Marxova metoda", Proletarska mladina, II/1923, str. 21-22
- /.../: "Naš nauk", Proletarska mladina, II/1923, str. 70-71, o zgodovinskem materializmu
- Vladimir Iljič Lenin: "Karl Marx in njegov nauk", Delo, V/1924, št. 204, str. 2, št. 205, str. 2, št. 207, str. 2

- Dragotin Gustinčič: "Predavanje dr. Tume", Delavsko-kmetški list, II/1925, št. 42, str. 3
- Henrik Tuma: "Si tacuisses...", Delavsko-kmetški list, II/1925, št. 45, str. 5
- Dragotin Gustinčič: "V odgovor s. Tumi na njegov članek 'Si tacuisses...'", Delavsko kmetški list, II/1925, št. 45, str. 5
- Dragotin Gustinčič: "Drugo Tumovo predavanje", Delavsko-kmetški list, II/1925, št. 45, str. 5
- Karl Marx: "Materialistično pojmovanje zgodovine", iz predgovora H kritiki politične ekonomije, Prosveta, XX/1927, št. 48, str. 4
- Edvard Kocbek: "Marksizem in krščanstvo", psihološka študija, Križ, I/1928, str. 148-151

II (1931-- 1933)

- /L. St./: "Kaj je marksizem?", Svoboda, III/1931, str. 12-14, 53-54, 134-136, 160-162, 211-213, 291-293, 322-324, 357-359
- /Štrukelj Ciril/: "Hegel in Marx", -elj., Svoboda, III/1931, str. 413-418
- Dolar A.: "Noli iurare in verba - marxisti", Dr. A., Triglavski listi, I/1932-33, knj. 2, str. 26-31
- Gosak Zdravko: "Križa marksizma", Val, I/1932-33, str. 134-137; //II/1934, str. 3-5 (?)//
- Aleksič Jakob: "Marksizem" /Predaval dr. Jakob - na tečaju "Zarja" aprila 1933/. V mlade zarje, 1933, str. 17-34
- A - a.: "Marx", Slovenija, II/1933, št. 11, str. 1-2 /njegov nauk/
- Brilej Joško: "Krščanstvo in marksizem", Joško-. Beseda o sodobnih vprašanjih, II/1933, str. 10-15.

- Brilej Joško: "Marksizem - absolutna zmota?" Joško-. Beseda o sodobnih vprašanjih, II/1933, str. 29-34
- Brilej Joško: "Marxova vrednostna teorija - delo edini vir vrednosti", Beseda o sodobnih vprašanjih, II/1933, str. 47-51
- Brilej Joško: "Materialisti", Beseda o sodobnih vprašanjih, II/1933, str. 118-123
- Derganc Franc: "Karl Marx. Križa socializma ob 50 letnici Marxove smrti 14. marca 1883", Dr. Franc. Jutro, XIV/1933, št. 62, str. 6-7 /zapadni in slovenski socializem, psihogeneza marksizma/
- /Engels Friedrich/: "Govor na grobu Karla Marxa", Svoboda, V/1933, str. 184-185
- /.../: "Kaj je bistveno v marksizmu?", Sodobnost, I/1933, str. 28o /drobec po Ušeničnikovem članku v "Času", 1933, št. 8/
- /Kermavner Dušan/: "Karl Marx", Peter Lem, Književnost, I/1933, str. 113-126
- /Kardelj Edvard/: "Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje", Tone Brodar, Književnost, I/1933, str. 5-9, 48-54, 73-79, 132-137, 163-168, 236-243
- /Kermavner Dušan/: "Zgodovinski pregled revizionizma" /K smrti revizionista Bernsteina/, Peter Lem, Književnost, I/1933, str. 90-97
- /Leben Stanko/: "Krščanski marksizem", S.-, Sodobnost, I/1933, str. 143
- /Lenin V.I./: "Trije viri in trije sestavni deli marksizma", V.U., Književnost, I/1933, str. 297-301
- Marx Karl: "Enajst tez o Feuerbachu" /napisano v Brüsslu spomladi 1845 leta, Karl.-., Književnost I/1933, str. 363-365 /priloga iz Engelsove knjige "Ludwig Feuerbach"/

- Zetkin Klara: "Življenjsko delo Karla Marxa", Književnost, I/1933, str. 373
- /.../: "O dialektiki in historičnem materializmu" /drobec o predavanju dr. Henrika Tume na sestanku "Triglava" 8. nov. 1933/. Akademski glas, I/1933, št. 6, str. 3
- Renner Karl: "Marksizem in antimarksizem", Dr. Karl -. /skrajšan prevod razprave v letošnjem "Kampfu"/ Svoboda, V/1933, str. 146-152
- /Teply Bogo/: "Karl Marx in dialektični materializem", Talpa, Svoboda, V/1933, str. 187-190
- III (1934 - 1935)
- Janežič Žitimir: "Historični materializem kot filozofija zgodovine", Čas, XXIX/1934-35, str. 266-283
- /Marinček Anton/: "Materialistično zgodovinsko naziranje", A. M., Beseda o sodobnih vprašanjih, III/1934, str. 10-13
- Oskar Drenik: "K slovenskemu prevodu 'Antidürringa'", Književnost, II/1934, str. 171-179
- Plehanov Georgij: "K vprašanju o vlogi osebnosti v zgodovini", Književnost, II/1934, str. 156-164, 189-202, 235-242
- Plehanov Georgij: "Nekaj besed o zgodovini" /o dial. materialističnem pojmovanju zgodovine: odlomki iz P. kritike Lacomba: Sociološke osnove zgodovine/, Književnost, II/1934, str. 383-390
- Kreft Bratko: "Recenzija hrv. prevoda 'Bede filozofije' K. Marxa (prevedel M. Porobić, izdala Naučna biblioteka v Zagrebu)", Književnost II/1934, str. 53-56
- Kreft Bratko: "Marxov 18. brumaire Louisa Napoleona" (izdala Nova knjiga, Ljubljana, Miklošičeva št. 13, 1934), Književnost II/1934, str. 347-354

- /Kreft Bratko/: "Osemdesetletnica Karla Kautskega", B.K.,
Književnost, II/1934, str. 418-422
- /Teply Bogo/: "Sigma - Naš svetovni nazor", Svoboda, VI/1934,
str. 138-140, 179-180 (odgovor Sigme na
oceno J.K. v isti reviji na str. 136-138)
- Veber France: "Masaryk - filozof", Misel in delo, I/1935,
str. 135-142
- Potočnik Lojze: "Kritika historičnega materializma" /Po Masa-
ryku/, Misel in delo, I/1935, str. 199-
205
- Engels Friedrich: "O historičnem materializmu", Književnost,
III/1935, str. 82-90, 115-125 /odlomek o
razvoju modernega materializma iz brošu-
re "Razvoj socializma od utopije do zna-
nosti"/
- Brnčić Ivo: "Priznanje historično-materialistični metodi",
Književnost, III/1935, str. 269-271
- /Košir Mirko/: "Borba proti Marxu", -r-št, Književnost, III/
1935, str. 373-379, 430-438 /polemika z
Ž. Janežičem, Čas, 1934/35, str. 266-283
o dial. materializmu/
- Plehanov Georgij: "O materialističnem pojmovanju zgodovine",
Književnost, III/1935, str. 185-199, 254-
266 s filozof. fragmenti in uvodom B.K.
/Bratka Krefta/
- Kranjc Franc: "Potreba študija marksizma", Književnost, III/
1935, str. 199-209
- /Ušeničnik Aleš/: "Znanstvena vrednost dialektičnega materi-
alizma", A.U., Čas, XXX/1935-36, str. 110-
117 /polemika z Ločnikom (B. Zihierlom) v
Književnosti/
- /Zihierl Boris/: "Katoliški strokovnjak za marksizem A.U. (= Aleš Ušeničnik)", A. Ločnik, Književnost,
III/1935, str. 209-216

/Ziherl Boris/: "Ali je gosp. Ušeničnik pristaša Ptolomejevega sistema?", A. Ločnik, Književnost, III/1935, str. 336-340

Lukács Georg: "Marx in Engels o vprašanjih dramaturgije", Književnost, III/1935, str. 11-16.

V tem letu se pojavi prvi teoretični odmev na marksizem v slovenskem revialnem tisku, ki je zanj značilen izrazito odklonilen odnos do Marxovih in Engelsovih koncepcij, kar je seveda razumljivo, saj prihaja izpod peresa vodilne slovenske avtoritete s področja katoliške filozofije, Janeza Evangelista Kreka. Njegova daljša študija z naslovom "Marksizem raspada" je izšla v Katoliškem obzorniku, njen cilj pa je bil, da eksplicira in dokaže, kako se marksizmu bliža konec. Ta študija bi naj bila, kot to poudarja Krek, nekakšno nadaljevanje njegovega članka iz leta 1898 z naslovom "Materijalistično modroslovje". Zanimivo je dejstvo, da izenačuje Krek v celoti marksizem in taktiko socialne demokracije ter mu tako pomeni dejanska degeneracija marksizma znotraj socialne demokracije (predvsem pri Bernsteinu) degeneracijo in propad marksizma ter Marxove misli v celoti. Na začetku strne Krek takole svoja poznejša razmišljanja in izpeljavo:

"1. Najprej v kratkih potezah razvijemo Marxov sestav, 2. Zatem dokažemo, kako se je ta sestav jel drobiti v svojem materialističnem temelju, 3. Nato podamo pojave, ki nam pričajo, da se Marxova gospodarska načela med socialnimi demokrati zametajo, 4. Končno razvijemo na temelju dejstev dokaz, da socialni demokratje puščajo Marxovo politično taktiko."

Prvo poglavje je tako posvečeno orisu Marxovega sestava, prvi razdelek prvega poglavja pa nosi naslov materijalistični temelj. Krek ugotavlja, da je temelj marksizmu tako imenovani zgodovinski materializem. Za Marxa ni razločka med dušo in telesom, med svetom in bogom in ta materializem izpopolnjuje Marx toliko, da ga s pomočjo Heglovega modroslovja uporablja za razlago zgodovinskega razvoja človeške družbe. Človek je Marxu plod gospodarskih razmer, v katerih živi, te gospodarske razmere pa so realni temelj za politično in pravno stavbo. Kadar se spreminjajo gospodarske razmere, se spreminjajo tudi pravo, pravost, vera in politika. Gospodarske razmere pa nosijo kal spreminjanja

same v sebi. Proizvajalne sile delavskega ljudstva so namreč v vedno hujšem nasprotju z zasebnim lastništvom. Za celotno zgodovino pa je značilno, da je zgodovina slojnih bojev (poudarjamo, da uporablja Krek izraz sloj in ne razred). V sedanjem zgodovinskem trenutku si stojita nasproti samo dva sloja: izsesavajoče meščanstvo - buržoazija, ki s kapitalistično produkcijo zatira ljudstvo, in proletarstvo, ki se vedno bolj zaveda svoje moči in jo končno uporabi v to, da vrže ob tla kapitalistično proizvodnjo in s tem tudi vlado meščanskega sloja. Ko se to zgodi, padejo tudi vsi verski, pravni in nravni pojmi in vse z njimi združene družabne oblike, ki imajo svoj edini temelj v gospodarskih razmerah - kapitalizmu. Vera postane nepotrebna, zakaj sedanji verski pojmi so samo odsvit gospodarskih razmer. Tudi o nramnosti se ne bo več govorilo. Marx se surovo roga nramnosti (?!), za ta dokaz te svoje trditve pa navaja Krek citat iz Marxovega Kapitala: "Prodajanje delavske moči, po katerem mora delavska moč več proizvodjati, nego stane, je posebna sreča za kupca, nikakor pa ni krivica proti prodajalcu." in nadaljuje: "vse, kar spominja na nadsilo nad tvarjo in tvarnim življenjem, uničuje torej Marx s svojim zgodovinskim materializmom."

Drugo razdelek prvega poglavja nosi naslov gospodarski marksizem, ki ga Krek takole na kratko označi: "najvažnejše vprašanje v ekonomični vedi je vprašanje o vrednosti. Vrednost je dvojna: rabna in menjalna. Rabna vrednost ima svoje bistvo v lastnosti stvari, s katerimi utešujemo človeške potrebe in želje. Kadar more zadostiti neka stvar kakor človekovi potrebi in želji, ima zanj neko vrednost in ta vrednost se imenuje rabna vrednost. Menjalna vrednost pa ima svoje bistvo v sposobnosti ene stvari, da se zamenjuje z drugo. In ta menjalna vrednost se mora predvsem jasno določiti. Gospodarsko življenje ima namreč kot svoj najznamenitejši pojav - menjavanje stvari. Če hočemo določiti, kaj pravzaprav utemeljuje menjalna vrednost, moramo izluščiti iz dveh stvari, ki se menjavata, to kar jim je skupnega, istovetnega - človeško delo, ki pa se meri po času - dve stvari sta enako vredni, če se je za njuno izdelavo porabilo enako delovne-

ga časa. Menjalna vrednost se od tod razlaga in ni torej nič drugega kot v stvari skrito človeško delo."

Nadalje opisuje Krek še nastanek nadvrednosti (presežne vrednosti) in pa nujnost nastopa gospodarskih kriz. Tretji razdelek prvega poglavja pa je posvečen Marxovi taktiki, katere bistvene značilnosti nakaže Krek v sedmih točkah:

1. izhodišče boja je slojna zavest, v kateri je utemeljeno slojno sovražstvo - Klassenhass, 2. vse kar zavira razpad kapitalizma, je potrebno odstraniti, tudi družino, ker ta krepi obstoj sedanje družbe, 3. Marx prezira delavske organizacije, ki želijo zgolj višje plače - potrebno je osvojiti politično oblast, 4. zavrača vsak politični kompromis, revolucija je edina možnost, zaničuje meščanske demokrate in liberalce, 5. Marx je sovražnik države kot sredstva razrednega gospodarstva, je proti vojaštvu in uradništvu, 6. zavrača kolonizacijo, k temu pa Krek še ostroumno doda: "Ravno zato se ustavlja tudi temu, da bi sedanje države omikale divje narode." 7. narodnostno načelo pobija. Kar se imenuje boj med narodi mu je samo tekovanje med kapitalisti. Proletarstvo ne sme poznati narodnih nasprotij.

Drugo poglavje Krekove študije ima naslov Materijalistični temelj, v njem hoče Krek pokazati, kako se ta materijalistični temelj maje, in sicer na ta način, da v posameznih točkah naniža, kako se socialni demokrati nagibajo v idealistično tolmačenje zgodovine. V prvi točki opisuje javno diskusijo med socialnima demokratoma Jaurèsom in P. Lafargueom, ki je potekala na shodu v pariški četrti Quartier latin leta 1895. Jaurès je zagovarjal idealistično naziranje zgodovine in dokazoval, da ni mogoče z golim materializmom razložiti vseh pojavov v zgodovini človeštva. Svojo idealistično teorijo je takole opredelil: "Idealistično zgodovinsko naziranje je tisto zgodovinsko naziranje, po katerem je imelo človeštvo od svojega začetka sem nekakšno temno idejo, neko prvo slutnjo, o svojem namenu, o svojem razvoju." Ideja je torej vodila človeštvo, rezonira Krek in nadaljuje: "pri Marxu človeštvo ne dela zgodovine, marveč je samo gnano po nagonu za jedjo in za spolskim življenjem, in njegove ide-

je se mu rode pod izključnim vplivom materialnih gospodarskih razmer, v katerih živi. Jaurès v nadaljnjem podrobneje tolmači ideje, ki so vodile človeštvo: Prvo idejo imenuje čut za lepoto. Tega živali nimajo - velik del človeškega napredka se vrši pod vplivom tega čuta. Druga prvotna ideja mu je simpatija, zaradi katere se človek čuti brata z drugimi ljudmi. Na tretjem mestu imenuje splošne pojme, o katerih pravi, da je njihov postanek nemogoč, ako ne bi že izprva tičala v človeku zmožnost spoznavati splošno v stvareh. Na četrtem mestu omenja Jaurès čut za zedinjevanje. Teh idej pa niso ustvarile nobene gospodarske razmere, te ideje so prvotne. Jaurès pa noče priznati boga in Lafargue mu je po pravici oporekal, da njegovo dokazovanje ne razlaga postanka teh idej in postanka sveta sploh." Ta ugovor je popolnoma veljaven, ugotavlja Krek in zatrjuje: "Jaurès bi se mogel le tedaj uspešno braniti, ko bi svojemu dokazovanju pridedjal temeljni dokaz, da žive ideje večne in neispremenljive vseh bivajočih možnih stvari v bogu, da jih nekatere iz stvari povzema človeški duh in se po abstrakciji iznad njih popenja zopet k bogu. Tega Jaurès, ateist, ni storil, a sam zadostuje njegovo dokazovanje, da se prepričamo, kako nezmožno je materialistično naziranje razložiti človeštveno življenje, sramen pa tudi, na kako slabih nogah stoji Marxov materializem. Lafargue pa sam ne ve za dokaz svojega materialističnega naziranja ničesar navesti. Nasprotno nam govori o idealu, ki živi v človeštvu, rekoč: 'Tisočletja sem živi neki ideal v človeških glavah. To ni ideal pravičnosti, marveč ideal miru in sreče, ideal družbe, v kateri ni niti mojega, niti tvojega, kjer vse vsem pripada, kjer sta bratstvo in enakost edini vezi, ki družita ljudi.' Če je to res, sklepa Krek, potem je ta ideal vodilna sila v razvoju človeštva, in sicer ideal, ki je sestavljen iz samih abstraktnih idej. Te abstraktne ideje je moral človek spoznati. Po materialnem potu jih ni mogoče dobiti, ker materija nima z mirom in srečo, z bratstvom in enakostjo nobenega posla. Krek zaključi takole: "torej ljubi Lafargue, ti moraš priznati višjo, nadmaterialno spoznavalno moč v človeku in s tem višji nadmaterialni princip - dušo. Lafargue nam tega ne

potrdi, ker ne sme. Konstatujemo pa tudi nedoslednost materija-
lističnega mišljenja. Očitno pa se da "konstatirati" tudi še
nekaj drugega, namreč samovoljnost Krekovega sklepanja.

V drugi točki opisuje Krek spoprijem med socialnodemokrat-
skima veljakoma S. Katzensteinom in A. Beblom, ki sta se spo-
rekla leta 1896/7 v časopisu "Neue Zeit". Katzenstein je nam-
reč priobčil nekaj pomislekov proti znani Beblovi knjigi "Die
Frau". V svojem sestavku dokazuje, da bo državna oblast tudi v
socialistični državi potrebna že zato, da bo urejevala skupno
gospodarstvo. Nikakor ne more verjeti, da se bodo hudodelstva
prenehala v bodoči državi, kakor prerokuje Bebel. Končno sahte-
va Katzenstein tudi religijo, čeprav "frei von Wundern, Dogmen-
swang und Kirchlichkeit". Niso mu všeč Heinejeve vrstice, ki jih
Bebel navaja v svoji knjigi, da naj ljudje bodoče države prepus-
te nebesa angelom in vrabcem. Krek sklene: "Pomisleki, ki jih
ima Katzenstein, so pravi..."

V tretji točki se ukvarja Krek s sporom, ki je nastal med
Baxom in Kautskym. "Bax hoče pobiti vsako religijo, po drugi
strani pa dokazuje v sestavku 'Der psychopolitische Antrieb',
da se pojavi zlasti v umetnosti ne dajo razložiti zgolj iz go-
spodarskih razmer. On pravi, da je začetek umetniškega in mo-
drovskega delovanja v nekem psihološkem nagibu." Ob tej pri-
ložnosti pravi: "Die Idee von einer Seite aus betrachtet, bil-
det ein wesentliches Element im Objekt selbst." To je popolnoma
v smislu Aristotelove in sv. Tomaža filozofije, ugotavlja Krek,
ter zmagoslavno pristavlja: "s tem stavkom, ki vklepa v sebi
prvostnost ideje v umu, je ves materializem pobit. Umetnosti in
znanosti izvor je človeška umstvena, nematerialna duša, katero
on (Bax) kot materialist zakriva s psihološkim nagibom." Kaut-
sky, ki ga pobija, nadaljuje Krek, "ima z njim lahek posel; do-
kazuje mu njegove nedoslednosti, ne dokazuje mu pa, kako naj se
iz gospodarskih razmer razloči npr. veličastni razvoj grške umet-
nosti, delovanje Aristotela, Platona itd. Tega ne more. Takšna
vprašanja se bodo pojavljala tako dolgo, dokler ne pade materia-
lizem."

V četrthi točki govori Krek o knjigi Sadija Gunterja "Die materialistische Geschichtsauffassung und der praktische Idealismus", kjer skuša ta združiti praktične ideale s teoretičnim materializmom. To je za Kreka nemogoče: "Ideale hoče rešiti na vsak način, a pri tem seveda ne pomisli, da je po materijalizmu izključeno vsako zavestno, svobodno teženje po kakem namenu (!?), da je torej vsak ideal nemogoč." In ker je za Kreka Marxov materializem predvsem materializem "umazane židovske prakse", nagon za spolnim življenjem, valjanje v blatu, kjer so vsaki ideali izključeni, ga seveda zmagoslavno zavrne. Primeri, ki jih navaja po točkah, so samo zato tu, da potrjujejo njegovo vnaprejšnjo obsodbo: "V nevarnosti niso, kot sodi ljubi Sadi, ideali, marveč materializem, in sicer v taki nevarnosti, da mu sploh ni mogoče pomagati. (...) Če ni materialistično naziranje trdno in gotovo, torej to, kar izraža Sadi z besedo dogma, potem je pač brez pomena. Materialisti naj lepo ostanejo materialisti in naj puste v miru našo poljano - duhá idej in idealov - če pa ne morejo, naj vsaj molče. To polovičarstvo je najbolj škodljivo. Tolpa kratkovidnežev se ponavadi tega oprime; v svoji duševni omejenosti najlaže živi, če ima prižgani vedno po dve sveči: Bogu eno in hudiču eno."

V peti točki se loti Janez Evangelist Krek Edwarda Bernsteina, pri čemer se opira predvsem na tele Bernsteinove članke iz "Neue Zeit": 1896/7, I.: "Das demokratische Prinzip und seine Anwendung", "Probleme des Sozialismus": "Klassenkampf und Kompromiss", 1896/7, II.: "Probleme des Sozialismus": "In eigener Sache", 1897/8, I.: "Zwischenspiel", 1897/8, II.: "Das realistische und ideologische Moment im Sozialismus".

Krek ugotavlja, da predstavljajo za Bernsteina ideje često vodilne sile v socialističnem gibanju, da torej socializma ni mogoče razložiti s samim materializmom ter po točkah navaja naslednje Bernsteinove ugotovitve: a) pojem interesov je ideološki, abstrakten, razredni interes je ideja, ki je vodilo, b) interesi se morajo spoznati, toda spoznati se mora tudi pot, po kateri se morajo braniti proletarski interesi. Spoznanje je vo-

dilna sila v kapitalizmu, c) končno pa je potrebno pri socializmu npravne zavesti, ki šele omogoča oceno, da je položaj delavcev krivičen. Prav tako je potrebno tudi neko gotovo naziranje o pravu.

Te tri glavne točke navaja Bernstein kot dokaz za to, koliko ideologije tiči v socializmu. O prvih dveh pravi, da ju nihče ne zanika, o tretji pa ugotavlja, da se ne priznava in to utemeljuje s stavkom: "V Marxovi teoriji se nikjer ne posega na etiko". Bernstein poudarjeno zatrjuje, da brez ideologije socializem sploh ni mogoč:

1. pojem proletarca, ki je v Marxovem sestavu poglavitnega pomena je abstrakten, splošen in ideologičen; Krek navaja tale Bernsteinov citat: "Was wir die proletarische Auffassung nennen ist ja für den Proletarier selbst zunächst - Ideologie. (...) Das Proletariat als die Gesamtheit der Lohnarbeiter ist eine Realität. Das Proletariat als in gemeinsamer Auffassung agierende Klasse ist selbst in Deutschland noch - ein Gedankenbild."

2. Pojem izkoriščanja je popolnoma ideologičen. Izkoriščanje samo se pač ne vidi, vidijo se zgolj posamezna dejanja, iz katerih se zaradi ideologično utemeljene npravne zavesti in pravne ga prepričanja rodi ta pojem (iz tega mesta je zelo lepo razvidno, kako Bernstein in za njim Krek ne moreta preskočiti prepada med posameznim in splošnim, med dejanskostjo in pojmom, seveda zaradi tega, ker na začetku abstraktno ločita posamezno od splošnega, in zato se jima zdi tudi konkretna splošnost - družbeni razred, katerega bistveni atribut je, da je izkoriščan - ideološki pojem).

3. Pojem vrednosti spada po Bernsteinu sam v npravnost (zopet spreobračanje! Dejansko je pojem npravne vrednosti utemeljen v pojmu menjalne vrednosti, v pojmu menjalne ekvivalence in konkretnih družbenih razmerjih, ki bazirajo na njem): "Im Werthbegriff liegt ein moralisches Element eingeschlossen, eine Gleichheits- und Gerechtigkeitsvorstellung." Krek seveda pritrjuje temu Bernsteinovemu citatu in nadaljuje, da celo Engels to dokazuje, ko pravi: "Erklärt das sittliche Bewusstsein der

Masse eine ökonomische Thatsache, wie seinerzeit die Sklaverei oder die Frohnarbeit für unrecht, so ist das ein Beweis, dass die Thatsache selbst sich schon überlebt hat, dass andere ökonomische Thatsachen eingetreten sind, kraft deren jene unhaltbar und unerträglich geworden sind." Očitno je seveda, da dokazuje ta Engelsov citat ravno nasprotno: da se namreč lahko pojavi npravna zavest o novi družbi šele na podlagi dejstva "dass andere ökonomische Thatsachen eingetreten sind, kraft deren..." postanejo preživete oblike npravnosti neustrezne, oziroma neznosne. Pričujoče Krekovo argumentiranje z Engelsovim citatom najlepše ilustrira, kako "razume" njegove tekste. Da gre za dejansko nerazumevanje je razvidno iz tega, ker govori citat, ki bi naj potrjeval Krekove misli, dejansko ravno nasprotno tem mislim.

4. Benedetto Croce je letos (tako nadaljuje Krek) napisal sestavek "Razlaga in kritika nekaterih pojmov o marksizmu", ki ga navaja in odobrava tudi Bernstein: "Marx in Engels nista bila moralna filozofa in nista kaj svojega mogočnega razuma tvegala za ta vprašanja. V resnici, če je tudi mogoče pisati teorijo spoznavanja po Marxu, bi bilo po mojem prepričanju absolutno obupno podjetje pisati o etičnih načelih po Marxu." In vendar sta, tako pravi Krek, Marx in Engels uporabljala tudi etična načela (ki so za Kreka nezdržljiva z doslednim materializmom) in tako govorila proti materializmu. Proti Marxovemu materialističnemu pojmovanju govore po Kreku tudi njegove besede o svobodi iz Kapitala: "Das Reich der Freiheit Beginnt in der That erst da, wo das Arbeiten, das durch Noth und äussere Zweckmässigkeit bestimmt ist, aufhört; es liegt also der Natur der Sache nach jenseits der eigentlichen materiellen Produktion." Kaj govori ta citat je zelo jasno, vsekakor pa ne govori proti Marxovemu materializmu, temveč proti Krekovemu izenačevanju Marxove in Engelsove misli z vulgarnim materializmom Vogtovega, Büchnerjevega in Molleschottovega kova.

5. Naslednji dokaz proti materializmu vidi Krek v Bernsteinovih trditvi, da je v socialni demokraciji mnogo pristašev, ki

nimajo zase ničesar pričakovati od tega gibanja, da jih torej ne more voditi prav nič drugega, "nego ideologični, нравni in umstveni nagibi."

6. Višek svojega dokazovanja, kako je materializem nekonsekventen in nemožen, eksplicira Krek ob tejle Bernsteinovi misli: proletarski pojmi o družbi, ekonomiji so "Gedankenreflexe, auf gedankliche Zusammenfassung ermittelter Thatsachen aufgebaute Folgerungen und damit nothgedrungen ideologisch gefärbt;" za pridobitev teh pojmov pa je potrebno mnogo abstrakcije, mnogo popolnega umstvenega dela: nemogoče jih je neposredno spoznati iz materialnih stvari. Ergo, materializem je nonsens, zaključí Krek.

7. Nadalje ugotavlja Bernstein, da uporablja socialno-demokratska agitacija in vsi časopisi, ki ji služijo, pravne dokaze. Bernstein sklepa iz teh svojih izvajanj, da mora biti vsaka teorija o prihodnjem družbenem razvoju, bodi še tako materialistična, nujno "ideologično" obarvana. Brez ideologije zanj sploh ni možna nobena preosnova za bodočnost. V tem smislu trdi, zmagoslavno povzema Krek, da so duševne struje in нравni nazori popolnoma realne stvari. "Šedaj bi mu bilo treba to razložiti. Da bi bil dosledno logičen, moral bi priti nujno do sklepa, da je duh popolnoma različen od telesa in da morajo ideje, ki jih človeški duh po abstrakciji povzema iz stvari, realno bivati - istovetne z večnim in neskončnim duhom - z Bogom. A tako daleč ne gre. Da bi omahujočemu Bernsteinu in ostalim materialistom zadevo do kraja razložil, nadaljuje Krek takole: "Zdravo modroslovje nas uči, da nobene stvari ni v umu, ki bi ne bila prej na svoj način v čutu. Prvo spoznanje se vrši po čutih, s katerimi zaznava človek čutno bivajoče stvari. Iz tega pa vsled nematerialne zmožnosti svojega uma povzema to, kar je v stvareh materialnega, na nematerialen način - dobiva pojme, spoznava bistvo stvari, ki pa popolnoma realno bivajo - dušo in Boga, in sicer Boga kot neskončno bitje, v čigar umu nerazdeljeno od njegovega bistva, bivajo vse ideje. (...) Bernstein si ne more nikamor drugam pomagati, ker ne sklepa pametno in logično tako,

kakor smo ravnokar označili, ampak prihaja končno do abotnega Spinozovega panteizma."

V šesti točki svojega prikaza apokalipse materializma nava-
ja Krek socialnega demokrata Charlesa Bouniera, ki zatrjuje v
svojem spisu "Wissenschaft, Kunst, Religion", da vernemu člo-
veku noben ni tako blizu, kakor materialist, antiklerikalec in
ateist, kar navdihne Kreka k naslednjemu sklepu: "Za nas je do-
volj veselo znamenje, da so si socialno-demokrački duševni vo-
ditelji z ozirom na temelj navzkriž."

Tretje poglavje Krekove študije ima naslov Gospodarska na-
čela v marksizmu in sedanja socijalna demokracija, medtem ko
je namen tega poglavja najbrž jasen: pokazati kako so tudi go-
spodarska načela marksizma polna vrzeli in razpok (pri čemer
je seveda Marxova misel že vnaprej ustrezno okleščena, da se jo
da pozneje čim lažje potolči do tal).

"Kakor smo videli v prejšnjem sestavku, da izmed socialnih
demokratov samih vstajajo možje, ki pobijajo Marxov materializ-
em, tako ima tudi gospodarska teorija njegovega sestava med
njimi že mnogo nasprotnikov." Izprva, nadaljuje Krek, "se je
Marxov in Engelsov nauk kar brez ovinkov vzprejel. Njuni učen-
ci niso imeli časa, da bi razmišljali o njem. Treba je bilo v
prvi vrsti agitacije. V nji so se porabile vse moči in zato ni
čuda, da je izprva zadostovalo, da je prijal Marxov nauk delav-
skemu ljudstvu... je-li resničen, je-li izpeljiv, je-li ima kaj
protislovij v sebi, zato se ni nobeden brigal. Proletarci so ra-
di brž verjeli, kar jih je učil: Sami svoj sloj smo. Nam nas-
proti stoje zatiralci kapitalisti - buržoazija. In vendar je
vse delo naših rok. Vse bi moralo biti naše. A sedaj nas izse-
savajo; (...) Toliko teorije je zadostovalo za navadne prista-
še v socialni demokraciji in še sedaj zadostuje."

Vendar, kot pravi Krek, "je tudi že marsikateri kritični
nož posegel vmes in urezal marsikako globoko rano: dokler so sa-
mo meščanski učenjaki pobijali Marxa, ni mnogo hasnilo. Socijal-
nodemokračka četa je imela brž odgovor na jeziku: Za svoj sloj
skrbi, buržoazijec je, kapitalist; zato mu ni všeč Marx. Njogo-

va učenost je le strankarska, v službi gospodujočega sloja... Sedaj pa, ko je med socialnimi demokrati samimi počil boj proti nekaterim Marxovim naukom je stalnost, nezmotljivost in neovrgljivost njegova na tleh. Poglavitne sporne točke v tem oziru so naslednje: (Krek prične naštevati:)

1. Slojna zavest in slojni boj igrata v marksizmu prvo vlogo. Temeljni njegov gospodarski nauk je ločenje ljudi v dva tabora, v delavski, proletarski, zatirani sloj in v kapitalistični, zatiralni sloj. Potemtakem bi morali biti proletarci res edini, in sicer že po svojem značaju. Njihov značaj bi jih moral sam zediniti in vezati v en sloj. - To pa ni res. Bernstein dokazuje, da je pojem proletarca ideologičen, abstrakten in da je pojem gospodarskega sloja - izumljen. Proletarci med seboj so si često v gospodarskem oziru v nasprotju. Pri angleških strokovnih zvezah se je to često videlo... Nasprotje med proletarci in meščanskimi sloji rado kmalu izgine. Na Angleškem imajo delavci krajši delavnik nego pri nas, boljša stanovanja in vrh tega pri raznih športih priložnost družabno se stikati z meščanstvom. Za to tam po malem minevajo slojna nasprotja, na katera Marx, kot na nujni predpogoj, zida svojo gospodarsko teorijo." Kot dokaz za ta svoja razmišljanja navaja Krek tale Bernsteinov citat ("Das real. und ideal. Moment"): "Auf den Cricket- und noch höherem Grade auf den Fussballsport kann das Wort Demokratie ohne Bedenken angewendet werden. Diese tragen einen durchaus nationalen und demokratischen Charakter und lassen in ihren Äusserungen Partei- und Classengengensätze vielfach in den Hintergrund treten." "Bernstein izpričuje z navedenimi besedami," povzema Krek, "da demokratske navade često zenačujejo in družijo proletarce z drugimi stanovi. Zanimanje za nižje ljudstvo, skrb za blaginjo, ljubezen do njega, poudarjanje njegovih pravic, vpliva po Bernsteinovih besedah silnejše, nego vse deklamacije o slojni zavesti in slojnem sovraštvu. Navadne ljudske igre, katerih se udeležujejo razni stanovi, združujejo na Angleškem proletarce z drugimi sloji in jim ohranjajo narodnostno čustvo..." (Krek takrat seveda še ni mogel dojeti kam

vodi izenačevanje "Gleichschaltung" v okviru nacionalističnih čustev - v fašizem).

2. "Kmet in mali obrtnik sta po marksizmu neprizivno izgubljena; ravno tako tudi mali trgovec. Vsled tega je socialna demokracija vedno nasprotovala vsem poskusom, pomagati tem srednjim slojem. Čas je pa pokazal, da v tem oziru niso Marxove trditve tako neovržne in gotove" itd. itd.

3. "Rekli smo, da marksizem po svojem bistvu nasprotuje temu, da bi se delavsko gibanje osredotočilo v borbi za ugodnejše delavske razmere." Resnica je seveda drugačna: Marx trdi edino to, da z večjimi mezdami in boljšimi življenjskimi pogoji mezdni delavci še vedno ostajajo mezdni delavci, ter da ostaja kljub takim izboljšavam temeljna struktura družbe ista: družba ostaja razredna družba, suženjstvo proletariata pa sicer udobnejše suženjstvo, kjub temu pa suženjstvo. Če naj se proletarijat dejansko emancipira, mora odpraviti razredni značaj družbe, medtem ko so razne socialne izboljšave zgolj pesek v oči, da se ne bi uzrla dejanskost v vsej svoji razredni konkretnosti.

4. "V Marxovem gospodarskem sestavu ima vse težiti po dosegi končnega cilja. Ta cilj je komunistična družba. Že iz preje navedenih točk se vidi, da smisel za končni cilj ni tako živ in silen, kakor ga zahteva marksizem. Če se izgublja proletarska zavest in slojno sovraštvo, če se priznava možnost srednjih stanov, če se javni boj proletarcev vedno bolj omejuje na boj za gospodarske pridobitve, potem sam po sebi izginja pomen končnega cilja." Da, to je res, vendar pa ne govori proti Marxu, ampak za Marxa: boj za posamezne gospodarske pridobitve dejansko postavlja končni cilj v oklepaj in ravno zaradi tega je potrebno tak boj za posamezne izboljšave nadomestiti z radikalnim razrednim bojem - revolucijo, kjer postane "cilj vse, gibanje pa nič" (Rosa Luxemburg).

Za Kreka pa lahko ugotovimo, da upravičeno ugotavlja razpad temeljnih Marxovih koncepcij v Bernsteinovi varianti marksizma, vendar dela napako, ko Bernsteinov revizionizem izenačuje z

marksizmom na sploh in išče korenine tega revizionizma v Marxovi in Engelsovi mišli, ki jo zopet seveda čisto po svoje razume in interpretira v skladu s svojimi teološkimi predstavami.

5. "Proletarcu, ki se naslanja ob Marxovo teorijo, se samo po sebi vriva vprašanje: kdaj pa se izvrši zaželjeni prevrat? Temu vprašanju odgovori marksizem s tem, da kaže kako zelo se že majo sedanja kapitalistična družba, kako si sama izpodjeda korenine in pospešuje svojo lastno katastrofo." Krek pa ugotavlja nadalje, da teh kriz enostavno ni, in da si jih socialna demokracija sploh ne želi, kar njemu pomeni, da je z marksizmom konec: "Die Sozialdemokratie hat den baldigen Zusammenbruch des bestehenden Wirtschaftssystem, wenn er als Produkt einer grossen verheerenden Geschäftskrisis gedacht wird, weder zu gewärtigen noch zu wünschen." (citat iz Bernsteina)

Četrto Krekovo poglavje je namenjeno Marxovi taktiki in ima značilen naslov: Marxova taktika se majo, v njem pa so podane razlike med taktiko Liebknechta, Bebla, Singerja, ki so sahtevali opustitev parlamentarne taktike, ker so ugotavljali njeno neplodnost pri uresničevanju revolucionarnega gibanja in med taktiko Vollmarja in Bernsteina, ki sta priporočala kompromise. 1894 so v parlamentu prevladovala Vollmarjeva načela, tako da so socialni demokratje glasovali za proračun z vladno stranko. Krek upravičeno sklene: "Boljšega dokaza ne potrebujemo, da taka stranka ni več Marxova." Obenem pa vidi Krek v tem tudi dokončen dokaz, da je z Marxovo mislijo konec, medtem ko sta zanj Parvus (urednik "kričaškega, nedoslednosti polnega lista "Sächs. Arbeiterzeitung") in "njegova pomočnica" Rosa Luxemburg, ki sta branila Marxovo teorijo, "osmešila" Marxovo misel "z navadnimi agitacijskimi publicami".

Svojo študijo zaključi Krek z naslednjimi mislimi: "Vsako gibanje, ki hoče ostati trajno, mora imeti svoje temelje v razumu. Dokazi, da Marxov nauk ni znanstven, to se pravi ni razumen, naraščajo od dne do dne celo med socijalnimi demokrati namimi, kaj šele med drugimi modroslovskimi in ekonomičnimi veljaki. (...) Težišče vseh socijalnih vprašanj ostaja prava reli-

gija. Modroslovje, ki se sklada s krščanstvom t.j. sv. Tomaža modroslovje, uporabljevano na družabna vprašanja, nam vse razlaga in vse rešuje (podčrtal B. Pihler). (...) Umevajmo čas, v katerem živimo, uporabljajmo slabosti nasprotnikov, da obnovimo na razvalinah zmotnih umov in strtih src živo krščansko mišljenje in življenje, na temelju tega pa pomagamo na noge krščanskemu družabnemu življenju, po katerem teži gibanje, ki ga imenujemo krščanski socializem."

Ker torej za Janeza Evangelista Kreka modroslovje sv. Tomaža "vse razlaga in vse rešuje", so seveda vsa ostala miselna naprežanja (med njimi predvsem marksizem) seveda napačna, nepotrebna in zmotna. Pri vsem tem pa je najbolj zanimivo, da se Krek skoz in skoz sklicuje na zdrav človeški razum (!) Kaj se skriva za takšnim sklicevanjem pa je že mnogo prej lepo formuliral Kant v svojih Prolegomanah: "Ta (ali kakor se zdaj imenuje: zdrava pamet) je v resnici velik dar neba. A treba ga je izpričevati z dejanji, s tem, da je tisto, kar mislimo in rečemo, preudarno in pametno, ne pa s tem, da se sklicujemo nanj kot na preročišče, kadar ne moremo navesti ničesar pametnega v svoje opravičilo. Sklicevati se na človeški razum takrat, ko zmanjka človeku pametnih dokazov za njegove trditve, in ne prej, to je ena izmed premetenih iznajdb novega časa. Tako se najplitkejši kvasač lahko mirne duše pomeri z najglobljim mislecem in mu je kos." (Immanuel Kant: "Prolegomena", CZ - Ljubljana 1963, str. 61-62)

1905

Naslednji pomembnejši odmev na marksizem se pojavi leta 1905, in sicer prav tako s katoliške strani, vendar je za ta odmev značilno, da ni zasnovan tako temeljito in v tako velikem okviru, kot je to steril leta 1899 Janez Evangelist Krek, čeprav je naslov razprave "Notranje hibe marksizma" zelo pretenciozen in obljublja na začetku imanentni pristop. Avtor te razprave, ki je prav tako izšla v Katoliškem obzorniku, je Franc Terseglav.

"Ako hočemo marksizem prav pojmovati, upoštevati to, kar je v njem upravičenega, odkriti hibe, vso napačno smer, ki jo je ubral ta komplicirani sestav, treba najprej zaslediti njegov postanek. Marksizem ni pač nič drugega kakor drzna in enostranska sinteza vseh filozofskih nazorov, ki so sredi 19. st. preplavljali svet; v njem so nakopičene različne koncepcije, katere veže princip, da so gospodarski činitelji (faktorji) počelo vsega zgodovinskega razvoja. Ne glede na preobširno tvárino se ne moremo spuščati v kritiko Marxovega evolucionističnega načela in dialektične metode, kajti te dve sestavini sta povzeti in izvedeni iz Heglove filozofije, Feuerbachovega materializma in iz darvinizma; torej iz takih komponent, ki jih je resna veda že davno zavrgla. Razložili bomo edinole genezo Marxove razvojne teorije, ki nam najbolj pokaže njegovo zastonost in onemoglost. Naravnost pa bomo zavračali materialistično zgodovinsko naziranje." Pričujoči citat nam razgrne celotno panoramo Terseglavovih naziranj o marksizmu, oziroma Marxovi misli obenem pa zelo nazorno govori o avtorjevi metodi: citat je namreč postavljen za začetek razprave ter že sam vse razrešuje, opredeljuje in določa, tako da je ves nadaljnji potek takorekoč odveč, oziroma je tu samo zato, da dostojno ilustrira avtorjeve vnaprejšnje obsodbe, ki so mimogrede povedano, zelo drzne in nespretno postavljene. Trditev namreč, "marksizem ni pač nič drugega kakor drzna in enostranska sinteza vseh (podčrtal B. Pihler) filozofskih nazorov, ki so sredi 19. st. preplavljali svet; je namreč tako očitno neresnična in na lahek način ovrgljiva, da je ne upravičuje niti njena ideološka obarvanost.

Vendar prepustimo raje besedo avtorju: marksizem temelji, tako nadaljuje Terseglav, "v Heglovi ideji razvoja in v dosledno izvedenem Heglovem sistemu zato v njem ni mesta za absolutne resnice in absolutna dejstva, proces samega razvoja pa se razteza tudi na zgodovino. Iz Heglove filozofije pa je marksizem izločil misel o prvenstvu ideje, ki je nasprotovala njegovim materialističnim tendencam. Marksizem je torej prevzel iz Heglovega sestava zgolj dialektično metodo, to je idejo razvoja pre-

ko protislovij in zvaril s tem skupaj Feuerbachov materializem. Medtem ko je Hegel smatral naravo za odsev, izpeljan iz absolutne ideje, je Feuerbach proglasil naravo za to, kar edino biva in duha za produkt stvari. Pozneje Marx in Engels marksizem vsestransko razvijeta... Ko smo skicirali genezo marksizma, si oglejmo njegovo tako imenovano materialistiško zgodovinsko naziranje. Omenimo še to, da tudi naziranje Marxovo ni izvirno, kajti najdemo ga že pri Ricardu in celo že pri Saint-Simonu, Louis Blancu in Owenu. Sombart je opozoril na to, da je Marx to idejo povzel iz del Lorenca von Steina. ... Zgodovinski razvoj družbe je odvisen zgolj od ekonomskih faktorjev, ki določajo vse ostale sfere človeškega življenja. (Terseglav navede naslednji citat iz Engelsovega dela "Izvor družine, privatne lastnine in države": "Določujoči moment v družbi sta produkcija in reprodukcija neposrednih življenjskih potreb, to je proizvajanje živil, obleke, stanovanj in temu prikladnega orodja, na drugi strani pa množenje človeške vrste.") Evolucijsko materialistično zgodovinsko naziranje ni mogoče, ker si je v protislovju in ker ne ustreza zgodovinskim dejstvom. Kakor hitro se namreč dosledno izvede to pojmovanje zgodovinskih pojavov, pade tudi marksizem. Marksizem trdi, da so vse ideje in vsi filozofski sestavi produkt gospodarskih razmer, kraja in časa, v katerem so ti sestavi nastali (na tem mestu je lepo razvidno kako avtor marksizem izenačuje s Comteovim pozitivizmom). Zato nima nobeno filozofsko, нравno in pravno naziranje absolutne vrednosti in ni absolutno resnično: relativno resnično je zato, ker se ujema s sodobno logiko, s socialnim miljejem dotične dobe. Engels pripoznava, da je marksistovski sistem odvisen od zgodovinskega položaja tiste dobe." (In ta trditev, ki pomeni pri Engelsu znotraj ustreznega konteksta, da je marksistično mišljenje bistveno zavezano zgodovini, ter da je bistveno zgodovinska kategorija, nastajajoča znotraj dane zgodovinske totalitete, da je to mišljenje zavezano predvsem in edino vsakokratni zgodovinski dejanskosti, da je torej izrazito odprt sistem, kar katolicizem v nobenem primeru ni, ta trditev pomeni Terseglavu,

da je vsako mišljenje produkt dobe in miljeja). "Iz tega je mo-
goče izvesti le en zaključek, namreč ta, da je tudi materiališ-
ko zgodovinsko naziranje zgolj produkt gospodarskih razmer, ki
so se ustalile na Francoskem po restavraciji Burbonov in na
Angleškem po postanku velikih industrijskih podjetij." Zanimi-
va pa je predvsem naslednja avtorjeva misel: "Marksizem nam
torej more kvečjemu razložiti tiste motive, ki so vplivali na
razvoj njegove dobe, nikakor pa ne sme proglasiti samega sebe
za splošno, edino veljavno in absolutno zgodovinsko naziranje.
Kakor hitro se bistveno spremene gospodarske razmere, se mora
tudi zgodovinsko naziranje bistveno izpremeniti (...) Če velja
Marxovo načelo, da so vse ideje historički, minljivi in pre-
hodni produkti, je tudi materialistiško zgodovinsko naziranje
historičsko, minljivo in prehodno. Tak sâstem pa ne more postav-
ljati nujnih, za vsako dobo veljavnih principov, ne more biti
dogmatičen." Zelo točna ugotovitev Terseglava, ki pa malo manj
točno nadaljuje: "Ker pa je materiališko zgodovinsko naziranje
v svojih počelih izvajanjih in sklepih strogo dogmatično, je
vseskozi in povsod s svojim evolucijskim pojmovanjem v direkt-
nem nasprotju." Ta protislovja, ki jih Terseglav ugotavlja pa
imajo svoj izvor drugje: Nikjer namreč ni jasno postavljena me-
ja med mislijo Marxa in Engelsa in med različnimi variantami mar-
ksizma, ki so bile nedvomno v tistem obdobju v veliki meri dog-
matične. Ker tako ni eksplicirana razlika, ki je za marksološko
analizo temeljnega pomena, ko so torej marksizmi, Marx in En-
gels vrženi v isto koš, je potem seveda prava igrača vleči iz
tega koša protislovne si koncepcije. Pa še mimogrede: nič ni
lažjega kot po formalnologični poti dokazovati obstoj protislo-
vij v sestavih velikih mislecev in to seveda iz preprostega
razloga, ker je bil pogled teh mislecev skoz in skoz uperjen v
dejanskost, ki pa je daleč od tega, da bi ustrezala formalnolo-
gičnim mišljenjskim postulatam. Zapiranje v sheme formalne lo-
gike ni nič drugega kot beg pred dejanskostjo v vsej njeni kon-
kretnosti, beg pred dejanskostjo, ki ga reproducirajo določeni
družbeni in miselni sestavi, ki dobro čutijo, da jim je dejan-
skost že zdavnaj ušla iz rok.

Prav tako je v nasprotju, nadaljuje Terseglav, "z evolucionjskimi načeli cilj vsega zgodovinskega razvoja, socialistična država. Materialistično zgodovinsko naziranje, ki terjaja neskončen zgodovinski razvoj, ne more ustvariti države, kjer bi prenehala vsa nasprotja in stanovski boji, kjer bi se vse izravnilo; kajti tam, kjer ni nasprotujočih si teženj, tam po principih dialektične metode ni več razvoja. V resnici pa terjajo marksisti kot vrhunec razvoja tako družbo, kjer bi namesto postuliranega postajanja in propada nastopil nespremenljiv stan stalne sreče in uživanja. Če je torej resnično, kar trdi Engels v Ludwigu Feuerbachu, da svetovna zgodovina preneha, kakor hitro ponehajo vsa nasprotja, je marksistovska družba nemogoča; če pa je resnično, kar trdijo drugi, da se bo zgodovina takrat šele pričela, bo ta država po načelu dialektične metode nujno padla. Lotil se je bo neskončen razvoj, ki jo bo zanimal. Končno pa sta si v materialističnem zgodovinskem naziranju v protislovju mehansko (!?) pojmovanje in evolucijska ideja, to pa zato, ker je marksistovska evolucija vseskozi napačna." (V nadaljnjem pobija Terseglav Marxov pojem razvoja (ki je po Terseglavu izrazito mehanicističen), ki naj bi bil v nasprotju z idejo evolucije: evolucijo pojmuje Terseglav zgolj v teleološkem pomenu, teologija pa bi naj bila v direktnem nasprotju z mehanizmom, ergo: še eno protislovje pri Marxu. Ne glede na to, da ni res, da bi Marx pojmoval zgodovinski razvoj mehanicistično, tudi samo postavljanje mehanizma in teleologije v togo protislovje pri Terseglavu priča o tem, da naš avtor ni prebiral Heglove Logike. V poglavju o teleologiji je tam lepo pojasnjen odnos med mehanizmom, kemizmom in teleologijo.)

"Če sežemo do jedra marksizma, treba v tem sestavu ločiti opravičene momente od neopravičenih. Materiališko zgodovinsko naziranje predvsem poudarja, da določajo izključno ekonomski faktorji oblike družabnega in kulturnega življenja narodov, v prvi vrsti tista sredstva, katerih se ljudje poslužujejo pri delu. Toda ravno ti momenti, ki so početki kulturnega življenja narodov, poraba kresilnega kamna, ognja, različnega orodja, se

ne dajo razložiti brez svobodnega umskega delovanja." Tudi to mesto iz Terseglavove razprave zgovorno priča o tem, kako ize-
načuje Terseglav marksizem in Marxovo misel z vulgarnim ekono-
mizmom, začinjenim s Comtovim pozitivizmom in mu tako seveda
ni težko eksplicirati njegove neresnice, neresnice, ki je bila
dejansko sestavni del marksizma druge internacionale. Nato na-
daljuje: "Resnični moment materialistiškega zgodovinskega nazira-
nja je ta, da je pri razvoju kulturnega življenja treba upoš-
tevati tudi ekonomske in socialne faktorje, da je treba zgodo-
vinske, umske pojave umevati tudi z ozirom na svobodne gospo-
darske razmere; tako pojmovanje pa zmore dovesti do gotovih
rezultatov le tedaj, če se natanko določi obseg, v katerem so
sodelovali ekonomski faktorji pri zgodovinskem razvoju, način,
kako so posegali v delovanje drugih činiteljev, kje so prevla-
dovali, kje so bili zgolj drugotnega pomena. - Kdor prezre to
bistveno zavezo sodelujočih faktorjev v zgodovini in skuša vse
reducirati na enega samega, ta zaide v labirint sanjarskih špe-
kulacij. (...) Odveč bi bilo razlagati, kako globoko posegajo
ekonomske razmere v pravno naziranje človeštva, ne da bi se s
tem omajala večno resnična počela prava." (!?) (podčrtal B.
Pihler)

Očitno resnična razmišljanja na začetku citata - da namreč
ekonomski faktorji intenzivno vplivajo pri zgodovinskem razvo-
ju, da pa niso edini in vse določujoči činitelji, kolikor noče-
mo zapasti v vulgarni ekonomizem - so na koncu dopolnjena z
"večno resničnimi načeli prava", ter tako dejansko zanikana. Tu
gre očitno za eklektično zlepljanje splošno priznanih znanstve-
nih resnic in teoloških pravnih principov, oziroma teoloških
principov nasploh, ki dobijo svojo polno veljavo pri Terseglav-
u proti koncu njegove razprave: "Prvi in najvažnejši faktor v
razvoju človeštva je religija in sploh vsak svetovni nazor."
"Res je sicer, da tudi ekonomske razmere dajo vsakemu verskemu
sestavu poseben kolorit, toda ne določajo bistvenih elementov
religije, ampak nasprotno: verski sestavi, ki se mnogokrat po-
rodijo v glavi kakega reformatorja, morejo celo vplivati kakor

na vse druge, tudi na gospodarske razmere." (...) "Gotovo je, da je filozofija z vsemi drugimi znanostmi vred zastajala in hirala, kadar je bil narod politično in ekonomsko zatiran, pa še to ne velja za vse slučaje - tudi to je gotovo, da večkrat vplivajo ekonomski faktorji na smer, tendenco in glavne smisle kakšnega sistema - toda razvoj najvažnejših filozofskih problemov, kakor n.pr. problema spoznavanja, načela vzročnosti, se ravna po svojih imanentnih zakonih, ne glede na tvarne, nujne, gospodarske razmere." Da bi pokazal, kako je materialistično naziranje enostransko, navaja Terseglav citat iz razprave Kautskega "Was will und kann die materialistische Geschichtsauffassung leisten", ki jo je napisal za XV. zvezek "Neue Zeit": "Duh vodi družbo, toda ne kot gospodar, ampak kot hlapec ekonomskih razmer". Kautskyjevega ekonomizma seveda ni težko zavrnilo, saj je preveč vulgaren, vendar je podal prvo ustrezno kritiko njegovih naziranj šele Karl Korsch v svoji knjigi "Materialistično pojmovanje zgodovine", vendar ne s stališča teologije kot to počenja Terseglav, ampak s pozicij revolucionarne obnove marksizma, katerega začetek predstavlja Lenin in predvsem Lukács s svojo knjigo "Zgodovina in razredna zavest".

Svoj dokončni credo pa nam razkrije Terseglav na koncu študije: "Vzlic dejstvu razvoja pa se resnica in življenje ne da sta stlačiti v en sistem, ki je več ali manj logično izveden iz enostranskih premis. En sam razvojni faktor, ena sama šablona, ne velja niti za vse rastlinske in živalske organizme, kaj še za zgodovino, ki je ne določajo edinole nujni ekonomski faktorji, ampak tudi prosta nedeterminirana volja človeštva, ki hiti sedaj skozi luč, sedaj skozi temo, pod providencielnim božjim vodstvom nasproti višjemu, zgolj duhovnemu cilju - združitvi zveličanega človeštva z Bogom." In kaj je to drugega kot zrednciranje celotne človeške zgodovine na en princip: združitve zveličanega človeštva z Bogom, ki določa in predestinira celotno zgodovino s svojo providencio?

Nepodpisani avtor začenja svoj članek "Netočnost zgodovinskega materializma" takole: "Posebno mesto v socialističnem gibanju zavzema marksizem s svojim poznejšim pomenom, ki je še danes jako velik. Kakor znano, hoče materijalistični nazor o družbi razlagati vse, kar se v družbi dogaja, iz gospodarskega stališča ter izvaja vso naravno in socijalno neenakost, katero vidimo v obstoječi družbi, iz njene premoženjske in gospodarske strukture." - Marx si je, nadaljuje avtor, spremembo družbene ureditve predstavljal povsem mehanično: "njegov zgodovinski materializem je vrhunec mehaničnega pojmovanja o spremembi družbene ureditve, ter reducira celo gonilne sile, ki naj bi k tej spremembi privedle, na čisto mehanične činitelje. Po mnenju Marxovega vernega sotrudnika Fridrika Engelsa izide nova družba iz socijalne revolucije, iz prevrata premoženjskega reda, ki naj se izvede s pomočjo politične moči proletariata. Kot torej vidimo, smatrata obadva prehod od kapitalističnega producijskega reda k socialističnemu za popoln mehanični razvoj." Poučenost avtorja je, kot vidimo, izredna: bral je najbrž Bernsteina, pa še njega iz tretje roke. - "Obadva, Marx in Engels, skušata razložiti socijalistični program kot neizogibno posledico gospodarskega razvoja, rastočih neskladnosti kapitalističnega producijskega reda." Po njunem mnenju da mora ta neskladnost doseči tak višek, da bodo proletarci prisiljeni v svojo korist in korist družbe razlastiti kapitaliste in ustanoviti socialistično družbo: "Marxisti torej smatrajo svoj nauk o socijalistični revoluciji za naraven razvoj. Toda pri njih ta razvoj ne pomenja razvoj ljudi, naravni družbeni razvoj, temveč le razvoj gospodarskih sil, ali bolje rečeno, gospodarskih protislovij. Kakor napačno tekoč stroj, ki se bliža, gnan od prirodnih sil, h katastrofi, tako po Marxovem mišljenju obstoječa družba ne bo prestopila praga socijalizma s pomočjo pravosti in kulture, temveč s stopnjujočo proletarizacijo in degeneracijo mas."

Kakšen pomen pa bi imel, se sprašuje avtor, razvoj človeške družbe k socijalistični družbeni ureditvi, če je le-ta plod zgolj ekonomskih razmer? "Ako spremenimo te, spremenimo tudi človeka. Po Marxovem mnenju torej absolutno ni potrebno, da bi se razvijal človek kot tak, dovolj je, da se razvijajo gospodarske sile, da se izvede prevrat lastninskega reda in razlasti kapitaliste. In še danes se najdejo ljudje, ki drže to teorijo za neoporekljivo vedo." - "Po materialističnem naziranju določujejo v poslednji instanci oblike družbenega življenja le način in oblika produkcije in razvoj proizvodjalnih moči. Politika, država, religija, znanost, umetnost itd., vse to izhaja iz gospodarskih razmer in je le gola slika, gola ideologija le-teh."

Na tem mestu začne avtor svojo kritiko: poglobljanje v človeško zgodovino po njegovem jasno razkrije vso nepravilnost materialistične filozofije. Najizrazitejši dokaz za to naj bi bil srednji vek, ki mu je vladala predvsem duhovna moč - cerkev: "Vidimo torej, da je katoliška cerkev v srednjem veku predstavljala duševno moč. Vsa politična in gospodarska sredstva, ki je katoliška cerkev z njimi razširjala svoje gospostvo, so bila le sredstva te duhovne sile." "Pa tudi za posvetno organizacijo srednjeveške družbe nam ne zadoščajo samo ekonomski razlogi. Kdor si hoče razložiti fevdalni sistem sr. veka, ne bo prišel daleč, če se bo omejil le na študij srednjeveških mlinov, gospodarstev in delavnic." Fevdalizem nam postane razumljivejši po avtorju šele, če si predstavljamo redko raztresene srednjeveške naselbine brez komunikacij in medsebojnih zvez, dežele brez centralne organizacije, odsotnost pravnega sistema in vse nevarnosti, ki se izhajale iz teh razmer tako za ljudi kot za lastnino: "Ljudstvo, nezmožno organizirati samopomoč, je videlo v gosposkem gradu svojo edino obrambo (...) Iz teh razmer je vznikal srednjeveški podaniški sistem". Začuda avtor sam ne sprevidi, da je navedel zgolj "materialne" pogoje in razloge in komajda kakšnega "duhovnega". Mogoče ga to sili, da preskoči v svojo sodobnost in reče: "Tudi ako gledamo na dogodke zadnjih let, vidimo jasno, da je bila predvsem idejna moč, ki je

črtala zgodovino človeštva. Kako dolgo se je upirala večina italijanskega ljudstva vstopu Italije v vojno in priti je moral pustolovec D'Anunzio, da je s patriotičnimi, lepozvenečimi frazami italijansko ljudstvo pripravil za tako dalekosežen korak, kot je bil vstop v vojno, ki bi bila gospodarsko slabo državo skoro uničila." (sic!) Dokazovanje duhovnih moči v zgodovini in njihovo odločujočnost pa avtor prenese kar na takratno jugoslovansko realnost (seveda duhovno realnost): In kateri misleč človek bi iskal vzrokov za ujedinjenje jugoslovanskega naroda v ekonomskih razmerah sestavnih delov naše države. Če bi res odločevale ekonomske razmere, bi do tega ujedinjenja prav gotovo ne prišlo, ker ekonomski činitelji so govorili za staro grupacijo; za to so že skrbeli naši prejšnji tlačitelji. Ravno vsled tega pa je naše narodno ujedinjenje najeklatantnejši dokaz za premoč ideje nad materialnimi razmerami in za nepravilnost in netočnost zgodovinskega materializma."

V zgodovini filozofije je to znan "argumentum baculinum": teorijo je potrebno pretepati z "dejstvi".

Takole nadaljuje avtor: "Kritično stališče odvisi od vprašanja ali smatramo Marxovo metodo za pravilno ali ne. Kdor stoji na osnovi materijalističnega zgodovinskega naziranja, se mora vprašati: ali res obstaja nujni razvoj in ali je razvoj v okviru današnjega gospodarskega načina res tak, da mora voditi k socializmu?"

"Kdor pa se z marksistično metodo ne strinja, bo vprašal, ali je od Marxa napovedana organizacija učinkovito sredstvo zagotoviti večini človeštva človeka vredno eksistenco. Materialističnega naziranja ne smatramo za pravilnega in iz zgoraj navedenega tudi jasno sledi, da ni pravilen. Manjka vsak vzrok za marksiste, da imenujejo svoj sistem edino znanstveni. To je dogmatična vera, ki ne odgovarja pravemu bistvu znanstva. Gotovo ni Marxov sistem nič manj utopističen, kot vsi drugi socijalistični in komunistični sistemi pred njim, ker kot sem že preje izvajal, ne gre pri socijalističnih vprašanjih za naravne razvojne dogodke, temveč za samovoljne od ljudi ustvarjene in po človeš-

kih idejah urejene pojave." Zaključi pa avtor svoja razmišljanja netočnosti zgodovinskega materializma takole: "Takozvane produktivne sile, ki naj bodo po Marxu gonilni element vsega družabnega razvoja, sploh niso nikaki gospodarski pojavi, temveč samo tehnični pojavi. (...) Nedvomno imajo preobrti v tehničnih razmerah velik vpliv na izpremembo socijalnega reda. Ali oni sami niso in ne bodo nikdar povzročili take izpremembe."

Vidimo, da si avtor v tem članku predstavlja marksizem kot čisti ekonomizem, da ga z "dejstvi" zavrača in "dokaže" svoj prav.

Marksistična misel bo morala v Sloveniji prehoditi še dolgo pot, da bo dovolj odporna proti takim kritikam in napadom.

1923

V časniku "Nova pravda" se pojavi leta 1923 članek, podpisan s kraticama -aa-, z naslovom "Zgodovinski materializem", v njem pa se kaže direkten vpliv Kautskyjeve vulgarizacije marksizma, ki je bil tako usodno določujoč za obdobje druge internacionale. Avtor začenja takole: Socialistični predhodniki Marxa in Engelsa so v splošnem zanikali misel, da bi gospodarski razvoj sam od sebe prinesel proletariatu rešitev. Izboljšanje socialnih razmer ni v prvi vrsti odvisno od gospodarskih, ampak od intelektualnih in npravstvenih predpogojev. Stvar intelektualca je, da išče in najde pravo zdravilo za ozdravljenje gnilega in krivičnega družbenega stanja. Ko se je iznašlo zdravilo, je treba samo še pridobiti potrebno množico pristašev, da izvedejo gotov načrt s politično osvojitvijo moči v državi.

V nasprotju s temi nauki pa uči Marx-Engelsov socializem, da socialistična družbena ureditev ni odvisna od pameti in volje ljudi. Bodoča družbena organizacija se ne bo stvorila s pomočjo ljudi, ki se navdušujejo za gotove ideje, socialne reforme in imajo zakonodajno pravico, ampak bo prišla potom naravnega razvoja (Kautsky) nujno sama od sebe kot neizbežen zaključek razvojnih tendenc, ki vodijo kapitalistični produkcijski sistem.

Kakor je izum parnega stroja pokopal fevdalni sistem in ustvaril individualno kapitalistično gospodarstvo, tako bo nadaljnji napredek ekonomskih sil privedel proletariat do absolutne moči in veljave. Iz vseh Marxovih spisov zveni ena sama misel: le ne navdušujte delavstva za kater koli sistem ali ideal; dopovejte samo delavstvu, da bo prišla nova doba popolnoma neodvisno od dobre ali slabe človeške volje! Delavstvo se naj na ta čas samo telesno in duševno pripravi, da bo kos novim nalogam in zmožno prevzeti podjetja, ki se bodo razlastila!

Novi Marxov nauk je bil za tiste čase veliko agitacijsko sredstvo. Sistemi idealnih socialističnih programov so se vedno lahko spreminjali. Nastopil je samo nov agitator, ki je vrgel med množice nove misli in zdrobljena je bila enotna socialistična fronta. Drugačen je nastop Marxa: Delavci ne sledite katerekoli poboljševalcu sveta! Učite se, da vas družabni razvojni zakon sam vodi k cilju, ki vas napravi gospodarje produkcijskih sredstev. Delovnemu razredu ni potrebno udeleževati nobenih idealov, ki so se razvili v osrčju propadajoče buržoazne družbe! Seveda pa s tem še ni rečeno, da marksizem zanika ideale kot take. Marksizem le trdi, da so vsi ideali samo refleksi gospodarskih razvojev. Po materialističnem zgodovinskem naziranju temelji družbeni red v produkciji in izmenjavi dobrin. Ugotoviti je samo, kako se dobrine izdelujejo in zamenjujejo in že je podan red, po katerem žive ljudje. Še enkrat: novi družabni red ne nastane iz idej posameznih ljudi, ampak je nujni razvojni potek ekonomskih sil. (Avtor članka --a-- takorekoč citira Kautskega)

Naslednji članek o marksizmu v letu 1923 zasledimo v častniku Delo z naslovom "Marksistična dialektika v delovanju Leninovem" izpod peresa Vladimira V. Adoratskega. V članku gre za splošni oris historičnega materializma, posebno Leninovih naziranj. Izraz ideologija je v članku uporabljan v pomenu napačnih miselnih predstav. Bistvene značilnosti historičnega materializma so strnjene v treh točkah:

1. - misel opredeljujejo realne življenjske okoliščine, to se pravi: resnično obstoječi odnošaji do pozitivne realnosti

2. - drugo pravilo: zahteva, da proučujemo realnost v njeni celoti (izven vsake abstrakcije in vsake ideologije) in njenih nasprotjih
3. - vse moramo proučevati v svojem razvoju, nič ni stalnega, določenega, nespremenljivega. Temeljno nasprotje v sodobni politiki je nasprotje med proletariatom in buržoazijo.

V časniku Proletarska mladina zasledimo leta 1923 ponatisnjen govor Friedricha Engelsa na odprtem Marxovem grobu pod naslovom "Pomen Karla Marxa", ki ga ne bomo navajali, ker je dostopen tudi iz drugih virov in ker ni objavljen zraven nikakršen komentar.

Izviren članek pa je krajša razprava Vladimira Martelanca "Nekoliko o historičnem materializmu", ki je izšel leta 1923 v Učiteljskem listu s podnaslovom Polemika. Na začetku članka je citat Friedricha Engelsa: "... mi nemški socialisti smo ponosni na to, da ne izhajamo le iz Saint-Simona, Fouriera in Owena, ampak tudi iz Kanta, Fichteja in Hegla." Avtor pa takole pove, s čem se bo ukvarjal: "Načeti moramo vprašanje, ali pomenja marksizem kot teoretični sestav in kot izraz gibanja proletarskega razreda, v kolikor moremo to oboje sploh ločiti, le sistem gospodarskega in političnega gibanja, ali pomenja tudi kaj več, celoten kulturni sistem, celotno svetovno naziranje. Marksizem moramo ubraniti pred poplitvičenjem filozofskega revizionizma v smislu nekega modernega krščanskega idealizma. Oglejmo si nekoliko filozofično podlago marksizma." Avtor nadaljuje s prikazom po točkah:

1. - Dialektika in revizionizem: Ako se je znanstveni socializem bavil bolj z ekonomskimi problemi, izhaja to iz dejstva, da so bili in so ti za razredno gibanje, katerega teoretični izraz je, najaktualnejši. Toda do svojih ekonomskih rezultatov in socioloških metod je prišel marksizem le na podlagi gotovih filozofskih naziranj, predvsem pa na podlagi dialektične metode. Marx si je usvojil to metodo od velikega nemškega filozofa Hegla, a moral jo je postaviti "na noge", kajti Hegel je še vedno stal na idealističnem stališču in s tem stal pravzaprav sam

s seboj v nasprotju, kajti dialektično mišljenje izključuje vsako deduktivno metodo, vsak apriorizem. Idealizem predstavlja vedno obstoj višjega sveta duševnosti, neodvisnega od realnega, naravnega sveta in vodi nujno v transcendentalnost in teizem. Logični dialektik pa mora vsled induktivne metode nujno dospeti do materializma in ateizma. Kaj pa je pravzaprav dialektika? Na to odgovarja Engels (v "Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft"): "... (sistem), v katerem se nam predstavlja ves naravni, zgodovinski in duševni svet kot proces, to se pravi, nekaj, kar je v neprestanem gibanju, izpreminjanju, preoblikovanju in razvoju in poskus, določiti v tem gibanju in razvoju notranjo skladnost." V nasprotju z dialektičnim načinom mišljenja stoji metafizični, ki predpostavlja svetovne pojave kot nekaj statičnega, negibljivega. "Za metafizika so pojavi in njihovi miselni odrazi, pojmi, osamljeni, drug za drugim in brez drugega za opazovanje možni, trdni, nepremični, enkrat za vselej dani predmeti raziskovanja. On misli v samih neposrednih nasprotjih; njegov govor je Da, da Ne, ne, kar je nad tem, je zlo. Zanj stvar eksistira ali pa ne eksistira: kak predmet ravno tako ne more biti obenem sam in drugi. Pozitiv in negativ se absolutno izključujeta; razlog in posledica stojita pravzaprav v nepremičnem nasprotju med seboj. Ta način mišljenja se nam vsled tega zdi na prvi pogled tako jasen, ker je mišljenje tzv. zdravega človeškega razuma." (Engels) Svet torej ni tak kot se nam na prvi pogled predstavlja, skupnost določenih predmetov, pojavov, pojmov, idej, ampak skupnost gotovih oblik, ki jih ti predmeti, pojavi, ideje itd. imajo na gotovi stopnji svojega evolutivnega procesa.

Tudi človek sam ni bitje samo zase ujeto v stalne zakone, njegovo mišljenje je v stalnem spreminjanju. Meje njegovega spoznanja ustrezajo le njegovemu duševnemu svetu. So torej zelo relativne in tu pridemo do spoznavnega relativizma, ki ga nujno zahteva dialektično mišljenje. (Na tem mestu je očitno, da je avtor sicer Engelsa razumel, vendar samo delno: dialektiko izenačuje s spoznavnim relativizmom, spoznanje pa utemeljuje skozi

duševni svet posameznika. Te konsekvence so vsekakor neustrezne. Dialektika kot stroga odgovornost do predmeta ni namreč nikakršen relativizem, ampak v vsakokratni zgodovinski konkrekciji utemeljeno zgodovinsko mišljenje.) Martelanc nadaljuje: "Vse človekove predstave odgovarjajo le načinu in nivoju njegovega dožemanja, njegovega gledanja. Resnica je ono, kar on na podlagi premis, ki jih spozna za prave, sklepa na podlagi svoje logike - ali moremo trditi, da velja človekova logika tudi za ostali, po naših - dosedanjih spoznavnih možnostih še nepoznani svet? Dobro je ono, kar se človeku na gotovi stopnji razvoja, z ozirom na njegove potrebe, zdi dobro."

"Pojav človeka moremo razumeti torej le s stališča in na podlagi skupnega razvojnega procesa, v katerem pomenja le gotov del in njegov spoznavni svet le s stališča njegovih spoznavnih možnosti in oblik, za kar velja pri njem absolutni relativizem." (podčrtal B. Pihler) Nadalje prihaja avtor do vprašanja materije in duha ter ugotavlja, da se ravno v tem vprašanju loči Marxova dialektika od Heglove. Ko pride Hegel do vprašanja bistva, zadnje podlage vsega tega procesa, se oddalji od realnega sveta in jo išče v "idejnem" svetu, "ki ga on postavlja nekam v oblake". Objektivna ideja, objektivni razum, tvori po njegovem bistvo sveta, ta prešinja vse stvari in tudi povzroča vse procese. Ves vidni svet in tudi človek je njemu utelešenje te ideje. Tako prihaja Hegel do idealizma in do panteizma, a to njegovo naziranje stoji v diametralnem nasprotju z njegovo dialektično metodo, kajti Hegel si je tu ustvaril le nov iluzoričen svet, ki stoji izven zakonov dialektičnega mišljenja, in ki naj ravno razlaga in določa vidni svet procesov. To je apliciral Hegel tudi na svojo zgodovinsko idealistično naziranje, o katerem piše Engels: "Die Entwicklung des Sozialismus ..."): Trpel je namreč (sistem) še na nepremostljivem notranjem nasprotju; na eni strani je namreč imel kot bistveni predpostavki historično naziranje, po katerem bi bila človeška zgodovina razvojni proces, ki ne more imeti po svoji naravi tzv. absolutne resnice svojega intelektualnega zaključka; na drugi strani pa

trdi, da je vtelesenje ravno te, absolutne resnice. Vse obsegajoče, enkrat za vselej določen sistem spoznanja narave in družbe stoji v nasprotju s temeljnimi zakoni dialektičnega mišljenja..." Marxova dialektika je torej materialistična. Zanj eksistira duševni svet, eksistirajo duševni procesi le kot funkcija materialnega sveta. Brez duha si materijo lahko mislimo, duha brez materije ne. Marx zida torej le na realnih dejstvih, iz katerih prihaja potem potom induktivne metode do raznih sistemov, medtem ko vidimo pri Heglu in idealistih, da si ustvarijo najprej nek svet v oblakih, iz katerega si potem, navadno zelo nesrečno, potom deduktivne metode razlagajo pojave realnega sveta. Človekova duševnost je Marxu skupnost predstava, pojmov, misli, čustev, stremljenj, ki ustrezajo določenim predmetom, pojavom, stvarem in ki se nahajajo v neprestanem razvoju in izpreminjanju.

2. - Naslednja točka nosi naziv Determinizem in historični materializem. V njej povzema Martelanc deterministične nazore Karla Kautskega in njegovega dela "Die Vermehrung und Entwicklung in Natur und Gesellschaft". Marksizem, tako pravi Martelanc, je apliciral darvinistično teorijo na človeka in njegov razvoj, na njegovo zgodovino, ki jo zasleduje vse dotlej, ko si je človek izdelal prvo sredstvo za pridobivanje življenjskih potrebščin; kajti človek se razlikuje od ostalih živali po tem, da si one pridobivajo življenjske potrebščine s pomočjo naravnih sredstev, ki jim jih je ustvaril razvoj sam, medtem ko si mora on ta sredstva šele sam ustvarjati, pri čemer prihaja kot naravni organ v poštev predvsem njegov intelekt. Družba je nastala tedaj, ko so prisilile nove potrebe človeka, da si izpopolni svoja sredstva za pridobivanje življenjskih potrebščin, svoja proizvodna, produkcijska sredstva, katerih ustroj, sistem, je zahteval skupno delo. A ta družba ni stalen, enkrat za vedno določen organizem. (Darvinistična interpretacija Marxa pri Kautskem - da je namreč razredni boj nadaljevanje biološkega boja za obstanek - je implicite in explicite prisotna v Martelančevih naziranjih.) Ko razvija nadalje Martelanc razmerje med družbeno bazo in nad-

stavbo, prihaja do naslednje ugotovitve: "Vsa duševna družbe-
na nadstavba ni nič drugega kot odsev, izraz tega procesa v
človeški zavesti", kot dokaz za to pa navaja znani Marxov ci-
tat iz "Zur Kritik der politische Oekonomie": "V družabni pro-
dukciji stopajo ljudje v svojem življenju v gotove potrebne,
od njihove volje neodvisne odnošaje... Ni zavest ljudi, ki do-
loča njihovo bit, ampak nasprotno njihova družabna bit, ki do-
loča njihovo zavest."

Po vsem tem ugotavlja Martelanc naslednje: "Vidimo torej,
da je determinizem, in sicer socialni, ekonomični determinizem
nadaljna temeljna točka marksizma, njegove zgodovinske filozo-
fije." Očitni so torej vplivi Plehanova, Kautskega, ali druga-
če povedano, struktura takratnega obdobja je bila takšna, da
ji je najbolj ustrezal marksizem v svoji ekonomistični vulga-
rizaciji.

Nadalje govori Martelanc še o relativnosti etike in o vpra-
šanju kontinuitete v družbeni zgodovini, kjer najdemo še na-
slednjo misel, tako tipično za njegovo recepcijo marksizma:
"Marksizem uči, da je dosedanja zgodovina zgodovina razrednih
bojev. V razredih, ki so nastali najprej vsled delitve dela,
vsled potreb, ki so nastale na gotovi stopnji produkcijskega
razvoja, kakor razlaga to Engels (Izvor...), se je formiralo
vse družabno življenje, vsled različnih interesov je prišlo do
razrednega boja, ki ni drugega kot nadaljevanje boja za obsta-
nek v notranjosti družabnega mehanizma v darvinističnem smislu."
Komunizem pa se razkriva znotraj takih determinističnih in dar-
vinističnih nazorov seveda kot "logična nujnost", kot nujen in
uspešen zaključek zgodovine.

V Učiteljskem listu najdemo leta 1923 še en članek Vladimir-
ja Martelanca z naslovom "Polemika o historičnem materializmu",
kjer pojasnjuje avtor, da njegov prejšnji članek "Nekoliko o
historičnem materializmu" sicer ni napisan kot kritika J. Pa-
horjevega članka "O нравni vzgoji", ampak kot oris temeljev
marksizma, ki se je vanj obregnil Pahor, ki hoče boga združiti
z ekonomskim naukom marksizma. Martelanc odločno zavrača takšno

združevanje ter se zavzema na področju pedagogike za razredno vzgojo, revolucionarni marksizem, ki zajema celoto človeka, se pravi, da je Martelanc proti temu, da bi v privatnem življenju praznovali božične praznike, v javnosti pa se šli komuniste.

V časniku Delo naletimo leta 1923 na krajši članek z naslovom "Marxova metoda" brez podpisa avtorja, začetek pa je takole formuliran: "Kdor hoče razumeti Marxova dela, kdor hoče razumeti socializem, kdor se hoče pravilno orientirati v danem položaju, mora poznati tako imenovano materialistično dialektiko, mora poznati materialistično pojmovanje zgodovine. Marx je bil prvi dosledni materialist na polju naravoslovnih ved kot na polju človeške družbe in njene zgodovine. To mu je omogočila po njemu ustvarjena materialistična dialektika. Do Marxa je obstojala Heglova - idealistična - dialektika, o kateri pravi Marx: "Hegel je dal prvi izčrpno in spoznavno sliko splošnih in razvojnih oblik. Pri Heglu stoji dialektika na glavi. Treba jo je postaviti na noge, da se odkrije racionalno jedro, skrito pod utopistično lupino." (Ne glede na ostale pomanjkljivosti prevoda Marxovega citata iz sklepne besede k drugi izdaji Kapitala (avtor ne navaja, od kod je citat), gre na koncu citata za očitno napako ali zamenjavo: moralo bi biti seveda pod materialistično in ne utopistično lupino).

V nadaljnjem so v članku razložene pogloblitve značilnosti dialektične metode: Temeljna, osnovna misel dialektične metode je v tem, da svet ne obstaja iz gotovih, dovršenih predmetov, ampak da predstavlja svet celokupnost procesov - razvojnih gibanj. In v tej celokupnosti procesov se stvari kot misli stalno izpreminjajo - se porajajo in izginjajo. Torej, ako si hočemo biti na jasnem o kateremkoli dogodku ali stvari, moramo:

1. - proučiti in pregledati vse strani določenega predmeta, vse njegove zveze;
2. - drugič zahteva dialektična metoda, da vzamemo predmet v njegovem razvoju ali kakor pravi Hegel, v njegovem izpreminjanju;
3. - vsaka človeška praksa mora popolnoma opredeliti predmet

napram temu, kaj je koristno človeku;

4. - Četrta uči dialektična metoda, da "abstraktne resnice ni, ampak da je resnica vedno konkretna". Kajti, kar se je zdelo včeraj resnica, vidimo danes, da ni. Ako se torej hočemo izučiti v dialektični metodi, moramo zlasti obrniti pozornost na naslednje točke:

1. Dve osnovni načeli dialektike sta, da se vse razvija in da je vse v tem razvoju tesno zvezano med seboj.

2. Vsaka stran ima svojo dobro in slabo stran, - ali zapomni mo si za to znanstveni izraz - ima svojo pozitivno in negativno stran. Pozitivna prehaja v nasprotno. Obe strani sta tesno zvezani med seboj. N. pr. kapital ima svojo drugo stran. - Delo, kapitalizem - proletarijat. Oba ta dva sta tesno zvezana med seboj. Brez kapitala ni proletarijata in obratno.

3. Zanikanje ali tuji izraz negacija negacije (seveda očitna napaka: negacija negacije je zanikanje zanikanja), npr. Jajce je pozitivno, v njem se razvija negacija - pišče. Ko ono prebije jajčno lupino, zanika (uniči) ali negira jajce, ne sebe samo. Kajti sedaj nimamo več niti jajca niti one kali, ki se je razvijala v jajcu, ampak popolnejšo stvar - pišče. Pri tem torej vidimo, da z negacijo nastopi popolnejši predmet, stvar, bitje. Npr. kapitalizem je pozitivno, v njem se razvija negacija proletarijat - ko se proletarijat popolnoma osvobodi negira kapital in sebe samega. Kajti proletarec je človek, ki prodaja svojo delovno silo, za katero dobi gotovo mezdo. Socialistična družba pa ne pozna več kapitala in mezdnih sužnjev - proletarcev, pač pa je socialistična družba delovna družba ljudi. Ko proletarijat negira kapitalizem in sebe, ustvari obenem popolnejšo družabno obliko.

4. Prehod kvantitete (količine) v kvantiteto (kakovost), npr. Mehanična sila preide v toploto, toplota v plamen, plamen v kemično energijo, ta v električno in ta v magnetizem. Ti prehodi se lahko vrše v obe smeri.

5. Da je dialektika dosledna, mora biti materialistična, se mora naslanjati na konkretnost.

6. Idealizem je reakcionaren. Idealizem uči, da je bila prva ideja (misel) - bog, da je izvor vsega ideja - bog, da vlada ideja. S tem, da vladajoči razred utrjuje prepričanje v gospodarstvo duha nad materijo, utrjuje prepričanje o neobhodni potrebi, da vladajo izkoriščevalci nad masami. Idealizem jim je potreben, da obvladujejo mase delovnega ljudstva. Brez osvobodjenja izpod idejnega vpliva buržoazije (buržoazne ideologije) je nemogoče osvobodjenje izpod izkoriščanja po kapitalističnem razredu.

7. Bistvo materialističnega pojmovanja. Mi moramo gledati na resnični svet (na naravo in zgodovino) brez idealističnih očal. Mi moramo gledati in videti v svetu samo to, kar on res predstavlja. Treba je gledati svet povsem razumno, brez vseh fantazij. Obstaja samo narava in človeška družba, ki je del narave. Ničesar drugega ne obstaja. Ne obstaja noben bog. Materija (snov) obstaja neodvisno od naših predstav o njej in neodvisno od tega, kaj mislimo o njej. Ona nasprotno vpliva na naše razpoloženje in mišljenje.

Naslednji članek, ki se ukvarja z Marxovo mislijo, je iz časnika "Proletarska mladina" iz leta 1923, brez podpisa avtorja in z naslovom "Marxova metoda". Članek govori o materialistični dialektiki in materialističnem pojmovanju zgodovine. Tudi tu je na začetku citat iz Marxove sklepne besede k drugi izdaji Kapitala (kot je to bilo v članku z istim naslovom v časniku Delo), ponovljena pa je tudi napaka: utopistična, namesto mistična lupina: "Pri Heglu stoji dialektika na glavi. Treba jo je postaviti na noge, da se odkrije racionalno jedro, skrito pod utopistično lupino." Ker gre očitno tudi v poznejši izpeljavi za kopiranje članka iz Dela ali pa je isti avtor objavil isti članek v dveh časnikih z malenkostnimi spremembami, ni potrebno, da bi prikazovali vsebino članka iz Proletarske mladine.

V "Proletarski mladini" je začela leta 1923 izhajati serija člankov pod skupnim naslovom "Marxova šola". Za zgodovino marksizma na Slovenskem pa je zanimiv zgolj članek iz te serije z naslovom "Naš nauk" (preostali članki nosijo naslove: "Svoboda

volje", kjer se marksizem izenačuje z absolutnim determinizmom, "Kaj je druga internacionala?", kjer je opisana združitev 2. in 2 1/2. internacionale, R. Hilferdingova in Fr. Adlerjeva kritika 2. internacionale, prikazano pa je tudi kompromisarstvo voditeljev 2. internacionale: Thomas, voditelj 2. internacionale v Londonu je bil stalni gost angleškega kralja; Vander-velde, voditelj 2. internacionale v Belgiji je podpisal versajski mir; "Mihajlo Bakunin", kjer je na kratko podan anarhizem; "Razred in razredni boj", kjer je citiran stavek iz Komunističnega manifesta, prisoten pa je tudi izrazito negativen odnos do kmetov; "Finančni kapitalizem" 1. del, "Finančni kapitalizem" 2. del, kjer so podane osnovne poteze politične ekonomije).

Kot že rečeno se teoretično ukvarja z osnovnimi potezami marksizma, žiroma Marxove misli zgolj prvi članek z naslovom "Naš nauk". Najprej hoče razviti avtor splošno vsebino historičnega materializma: člani človeške družbe žive v medsebojnem razmerju - pripadajo različnim razredom. Za lastninskimi in političnimi razmerji pa tičijo produkcijske razmere, tj. razmere, v katerih žive med seboj ljudje pri proizvajanju, ustvarjanju tega, kar družba potrebuje. Delavec je to, kar je, ker zavzema v produkcijskem procesu, izdelovanju in cirkulaciji produktov določeno mesto. Produkcijske razmere tvorijo orjaški družbeni sestav. Ljudje, ki zavzemajo različna mesta v produkcijskih razmerah, imajo tudi različne ideje, predstave, naziranja, načela. Obstaja razredno mnenje kot obstaja razredni položaj v delovnem procesu. Oblika, v kateri se pojavljajo delavske razmere, je v kapitalistični in sploh v vsaki razredni družbi obenem tudi lastninsko razmerje. Kapitalisti in delavci se torej ne ločijo zgolj po različnem položaju, ki ga imajo v produkcijskih razmerah, ampak se ločijo tudi po lastnini... Trgovec ni le zamenjivalec blaga, ampak tudi posestnik kupnega blaga in trgovskega profita. Delavec ni samo izdelovalec dobrin, ampak tudi posestnik delovne sile in cene, ki jo prejme za prodano delovno silo. Vendar ni bilo vedno tako: v primitivni komunistični družbi so

bila vsa produkcijska sredstva skupna last, pozneje pa, ko se je delitev dela tako povečala, da so nastali različni poklici in potem, ko se je producirajo več, kot je bilo za življenje neposredno potrebno, so si prisvojili vojaki, duhovniki in drugi preostanek in pozneje tudi produkcijska sredstva. Tako so nastali razredi in privatna lastnina je postala oblika, v kateri se pojavljajo produkcijske, delovne razmere. V isti meri se je razvijal tudi razredni boj.

Od produkcijskega načina materialnega življenja zavisi celokupno družbeno življenje: "Ni zavest ljudi, ki določa njihovo bivanje, ampak obratno njihovo družabno bivanje je, ki določa njihovo zavest." (Kot vidimo je v tem Marxovem citatu nemška beseda Sein prevajana z bivanjem, medtem ko je je Martelanc v Učiteljskem listu pravilno prevajal z bit.)

Na gotovi stopnji svojega razvoja pridejo materialne produktivne sile družbe v nasprotje z obstoječimi produkcijskimi in lastninskimi razmerami. V okviru starih razmer se nove produktivne sile ne morejo več razvijati. Nastopi epoha socialne revolucije, ki traja tako dolgo, da si nove produktivne sile priborijo zmago in dokler ne nastanejo nove produkcijske in lastninske razmere, v katerih morejo eveteti in se razvijati nove produkcijske sile. In s to revolucijo se spremeni tudi mišljenje ljudi.

Sledi kratek povzetek: 1° - Tehnika, produktivne sile tvorijo temelj družbe. Produktivne sile določajo produkcijske razmere, razmere, v katerih si stoje med seboj ljudje v odnosu v proizvodnem procesu. Produkcijske razmere so obenem lastninske razmere. Produkcijske in lastninske razmere niso zgolj razmere posameznih oseb, ampak razredov. Te razredne, lastninske in produkcijske razmere določajo zavest ljudi. 2° - Tehnika se neprestano razvija. S tem se neprestano razvijajo produktivne sile, produkcijski način, produkcijske, lastninske in razredne razmere. S tem se neprestano spreminja zavest ljudi. 3° - Nova tehnika pride na gotovi stopnji svojega razvoja v nasprotje s starimi produkcijskimi in lastninskimi razmerami. Končno zmaga

nova tehnika. Gospodarski boj med konservativnimi in naprednimi razredi se v tem času najprej izraža v boju za zavzetje politične oblasti, proletarski demokraciji.

1924

V letu Leninove smrti je izšla v časniku Delo (ki je izhajalo v Trstu) njegova razprava z naslovom "Karl Marx in njegov nauk", in sicer v štirih nadaljevanjih, v številkah 2o4, 2o5, 2o6 in 2o7. (Kot zanimivost lahko omenimo, da manjka v časopisnem arhivu Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani številka 2o6) Ker je članek dostopen tudi iz drugih virov in ker ni ob njem nikakršnega izvirnega komentarja, ga ne bomo objavljali. Naj omenimo le, da je na začetku podan kratek življenjepis Karla Marxa, ki mu sledi razdelek z nazivom marksizem (kjer govori Lenin o treh sestavnih delih marksizma: nemški klasični filozofiji, angleški klasični politični ekonomiji in francoskem socializmu), oddelek filozofski materializem in razdelek materialistično tolmačenje zgodovine.

1925

V letu 1925 piše Dragotin Gustinčič kritično o predavanju dr. Tume, ki ga je ta imel v Ljubljani v Mestnem domu. Članek z naslovom "Predavanje dr. Tume" je izšel v "Delavsko-kmetskem listu". Gustinčič začneja takole: "V četrtek, 22. oktobra, je predaval v Mestnem domu dr. Tuma o "Marxu in njegovi dobi"... predvsem moramo konstatirati, da je stala v tem predavanju marksistična dialektika, tj. naša znanstvena metoda raziskovanja, ves čas na berglah. Ne vemo, v koliko je Tuma prepričan v pravilnost svoje metode; toda ona je za nas nemarksistična." Po tem začetnem očitku dr. Tumi nadaljuje Gustinčič takole: "Dr. Tuma se je pravilno postavil na stališče, da je vsak človek plod svoje okolice in da je njegovo delo in gospodarstvo tisto, ki določuje vse njegove socialne uredbe in vse njegovo

umstveno početje. Toda kljub temu pa uči, kakor vsa plitva nemščanska znanost:

1 - da so bili Slovani, ker so bili Slovani in ker so žive-
li v zadrugah, nesposobni, da bi se sami vladali in da so za-
radi tega poklicali nemško dinastijo;

2 - da se je potem rusko plemstvo pomešalo s Tatari in od
tod dobilo smisel za vladanje in caristično krutost;

3 - da se je rimski imperij razdelil na vsepolno mest in ma-
lih državic, ker je to menda nekaka specialiteta Italijanov;

4 - da smo dobili na Angleškem prvo občino, ker so prišli
tja ravno Germani kot vojščaki;

5 - da smo dobili na Angleškem fevde, ker je prišlo tja rav-
no francosko plemstvo;

6 - da je bil Karl Marx žid in da imajo ravno židje v svo-
ji naravi posebno sposobnost analize in da imajo ravno židje
posebno bistrost duha itd. itd."

Vse to so kajpada argumenti, nadaljuje Gustinčič, "ki so za
nemarksistično šolano publiko zelo plevzibel, toda to so plemen-
ske, oziroma rasne teorije, ki so nastale v reakcionarni dobi
po francoski revoluciji in ne Marxova dialektika! Take stvari
nam servira naša nacionalistična buržoazija vsak dan in ob vsa-
ki priliki in ona že ve zakaj. Dr. Tuma pa še vedno šteje za
socialista oziroma javno pred sodiščem za komunista in zato mo-
ramo od njega kaj drugega pričakovati. - Zanimivo je tudi, kako
je razložil dr. Tuma dialektičen pojav Marxa, Mazzinija in Le-
nina. Po njegovem se je mogel pojaviti tedaj Karl Marx samo v
Nemčiji. Nemčija se je pričela tedaj industrijsko dvigati, bila
je razdeljena na toliko in toliko majhnih državic in končno ve-
lika francoska revolucija je dala Marxu revolucionarnost. Dia-
lektik me mora tu resno vprašati, če ne bi bila dala lahko Kar-
la Marxa vsaj tudi še Angleška, ki je bila tedaj industrijsko
mnogo bolj razvita. Mi vendar vemo, da je Marx po ogromni veči-
ni črpal material za svoje nauke ravno iz angleških industrij-
skih in socialnih razmer in ne toliko iz nemških.

Italija je bila, seveda, po svoji tedanji gospodarski in socialni strukturi predestinirana, da nam da tako dovršen tip mamlomeščanskega revolucionarja kakor je bil Mazzini, toda po mojem so dale tudi druge dežele, pozneje in mnogo bolj razvite, svoje Mazzinije. In končno: odpraviti Lenina s tem, da ga je rodila ravno Rusija, kjer je bil kmet najbolj kruto zatiran, tu je že konec vse dialektike. Ravno na Leninu vidimo najjasnejše kako on ni plod svoje zemlje, temveč vse Evrope, ali bolje: vsega sodobnega sveta, plod svojega časa, plod našega gospodarstva in naših socialnih razmer v svetovnem merilu! Samo iz ruskih razmer se Lenina ne da konstruirati. Same ruske socialne in gospodarske razmere govorijo proti Leninovemu pojavu, proti dialektični metodi raziskovanja. In v tem delajo naši socialisti usode polne napake. Ruska revolucija je bila zločin (po "njuhovi" dialektiki), ker Rusija še ni bila zrela za socialno revolucijo! Kako je to mogoče? Tu nekaj ni v redu: ali dialektična metoda raziskovanja vobče - ali pa samo "dialektika" naših socialistov. Jasno: napačno je iztrgati kak detajl iz celokupnega svetovnega ustroja in ga opazovati samega zase. To ni marksistično. In zato tudi ni marksistična Tumova razlaga pojavov Marxa, Mazzinija in Lenina.

Stvar osebne okusa je, seveda, postavljati Marxa in Mazzinija v isto vrsto duševnih veličin, kakot je to napravil dr. Tuma v tem predavanju. Toda najbolj svojevrstna je bila Tumova razlaga razlike med Bakuninom in Marxom. Bakunin je bil ateist - pravi Tuma - in je hotel ustvariti nasilno revolucijo; Marx pa je spoznal, da revolucija mora priti po naravnem zakonu (kot odpor na pritisk) sama od sebe. Da je hotel Bakunin ustvariti revolucijo, je res, toda napačno je, če se hoče napraviti Marxa v tem vprašanju fatalista. To je teza vseh socialnih demokratov in ta teza je napačna. Razliko med Bakuninom in Marxom je potrebno drugače označiti. Razlika je v tem, da je bil Marx socialist, in da Bakunin ni bil socialist. Razlika tiči v prvi vrsti v tem, da je Marx učil, da je treba za osvoboditev organizirati delavski razred in da se mora ta razred sam osvoboditi, ker ima rav-

no kot izkoriščan razred ves interes na svoji osvoboditvi, medtem ko je Bakunin mislil in učil, da je potrebno organizirati inteligenco, prosvetljene, revolucionarne intelektualce v pre-kucuške, tajne organizacije, ki bodo s pomočjo različnih dvomljivih elementov izvedle revolucijo. Bakunin je smatral ruske razbojnike za svoje najboljše zaveznike. On ni pripisoval de-lavstvu nobene važnosti, mislil je, da je dovolj, da se ima "hudiča v krvi", da se izvede revolucijo. To so bistvene razli-ke med naukom prvega in drugega in Marxovo spoznanje zakonov razvoja človeške družbe je samo pot do te temeljne razlike."

Gustinčičevi kritiki odgovarja Henrik Tuma prav tako v De-lavsko-kmetskem listu leta 1925 v članku z zbadljivim naslovom "Si Tacuisses..." (spretno zamolčani drugi del stavka je seve-da: philosophus mansisses), vendar moramo poudariti takoj na začetku, da velja v pričujoči polemiki to predvsem za Henrika Tuma, ki začenja tako: "Marx odklanjal je od sebe vse za nje-gove dobe veljavne znanstvene metode spoznavanja, odklanjal po-sebno Hegelovo dialektiko, t.j. da se iz vsebine večno veljav-nih pojmov in idej samih daje razlagati svet izven nas in v nas, torej osnovati vse pojave prirode in našega duha iz poj-mov in idej. Hegelova dialektika je ob nastopu zavzela ves znanstveni svet, ker je bila njegova metoda enotna ter prinesla predvsem v zgodovino načelo zakonitosti. Marx, ki je bil sprva obvladan od te dialektike, kakor vsa mladina njegove dobe, je s prijateljem Engelsom kritično pregledal vse sisteme spoznavanja, zavrnil vse. Spoznal je, da ni človeški duh, ki tvori svet, mar-več je duh odraz vesoljne prirode, le-ta je stvorila telo in duh ter kakor se priroda kaže človeškemu spoznavanju v večnem preminjanju in razvoju, tako tudi človeški duh, njegove ideje in pojmi niso stalni, še manj večni, ampak se spreminjajo in razvijajo z vnanjim svetom vred. To je Marx imenoval 'na glavo postavljeno Hegelovo filozofijo'." (Tuma je hotel reči najbrž 'na noge postavljeno') Nadalje pojasnjuje Tuma, da je po tej Marxovi dialektiki tudi sestavil svoje predavanje, ki ga je Dra-gotin Gustinčič ostro skritiziral. Vendar je očitno, da izena-čuje Tuma Marxovo dialektiko z metodo empiričnih znanosti, naj

navedemo citat: "Ne snujem pojmov in idej iz svojega duha ven, marveč vzamem empirično, kolikor dognane pojave in dogodke ter po razvoju istih prihajam do tvorbe novih pojmov, do smeri pojmov in idej. Morda lahko služi Gustinčiču za vzgled dialektičnega predavanja ono, katerega sem imel 22. oktobra. Razvil sem kolikor mogoče vsebino dogajanja in mišljenja dobe, za katere se je porodil Karl Marx, a tudi to sem razlagal iz dob, iz katerih je izšla Marxova doba in segel precej daleč po razmerju dela s človeško družbo, s podrejanjem in nadrejanjem človeka nad človekom." Očitno je treba priznati, da je v tej Tumovi metodi kaj malo dialektike, pač pa veliko pozitivizma in empirizma. Pozneje bomo videli (na podlagi tega, kako se dr. Tuma nadalje brani), da so bili Gustinčičevi očitki takorekoč v celoti upravičeni, čeprav se tega vsekakor ne da dokazati, ker pač ni na voljo tekst Tumovega predavanja, ki ga je imel 22. oktobra v Ljubljani. V odgovoru na Gustinčičevo kritiko pa Tuma nadaljuje takole: "Prav odločno protestiram proti očitjanju s. Gustinčiču 'plitve znanosti' radi stavkov, katere navaja Gustinčič o Slovanih, Tatarjih, Italiji, angleški občini, francoskem plemstvu; nasprotno moram trditi, da s. Gustinčič kratko in malo ni obvladal dotičnih pojavov v zgodovini. Seveda nisem govoril tako preprosto, kakor s. Gustinčič radi, prav gotovo nisem predaval, da Slovani zato niso bili sposobni za vladanje, ker so živeli v zadrugah. Ugotovil sem pa dejstvo, da stari Slovani nikoli niso imeli lastne države, torej niso nikdar prišli do onega razvoja, ki je v zgodovini posledica podredja in nadredja, enega plemena nad drugim. Radi tega so morali biti nesposobni za višje forme družabne enote, t.j. države. Bržkone je pravljičica, da so ruski Slovani poklicali Varijage, naj jim pridejo gospodovati, jedro resnice bo, da so se neorganizirane slovenske občine med seboj neprestano bojevale, da so končno nekatere poklicale Varijage na pomoč, ki so storili konec anarhiji in ustvarili prvo slovansko državo. Moji poslušalci so razumeli prav, da se ni mogla razvijati družba Slovenov po sociologičnih zakonih, kakor drugod. Ako sem se dotaknil zgodovinskega dejstva, da so Tataři zavladovali Rusko, da je tatarski način vladanja

prevzelo rusko dvorjanstvo in carstvo, sem ravno docela dialektično izvajal, da je moral biti položaj ruske države drugačen, nego zapadne Evrope, da je moral biti Bakunin kot plod svoje dobe družega kova nego Karl Marx. Tako sem tudi utemeljeval dialektično, da se je moral Mazzini po razvoju italijanske družbe docela gibati v drugi smeri nego Bakunin in Marx. Bil bi silno radoveden, kako bi mi s. Gustinčič po svoji dialektiki pojasnil različnost velikih duhov Marxa, Mazzinija in Bakunina! Očitam pa od svoje strani s. Gustinčiču, da niti ne pozna dobro razmerja Marxa in Bakunina, ko naivno meni podlaga trditev, da sta Marx in Bakunin bila oba individualno ateista. Ali s. Gustinčič ne ve, da je 1. internacionala ateistično gibanje, kateremu na čelu je bil Bakunin, iz internacionale? Marx in Bakunin kot osebi sta bila res eden in drugi ateist, a Bakunin je postavil ateizem kot politično geslo, prav odločno pa sem pri predavanju poudaril, da je glavna zasluga Marxa za internacionalno gibanje ta, da se da socialna revolucija pričeti in izvesti le iz gospodarskega stališča po sloju, ki predstavlja delo, da le organizirano delavstvo s svojo revolucijo pribori, ne le svobode sebi, ampak svobodo vsemu človeštvu. Prav nič nisem postavljaj Marxa in Mazzinija v eno vrsto duševnih veličin, ker bi bilo to prav nedialektično, ampak kolikor je bilo v kratkem času mogoče, utemeljil sem razliko Mazzinija, Marxa in Bakunina, kakor je vsak iz posebnih socialnih razmer moral postati nositelj svoje posebne ideje. (...) Prav dialektično sem poudarjal, da je ruska revolucija morala priti po socialnem razvoju, bližje se pa v ta problem nisem spuščal, ker ni bilo časa za to in tudi ni bila moja naloga. Skoraj neverjetno je, da se drzne s. Gustinčič podlagati mojemu predavanju trditev, da je Marx fatalist, ko sem prav značilno poudarjal, da je bila modroslovna teza Marxova: da spoznavamo zato vnanji svet, da ga spremenimo; da je bila znanstvena zasluga Karla Marxa, da je dognal prirodne zakone socialnega razvoja. Je pač kaj družega: socialni razvoj po prirodnih zakonih ali pa fatalizem. Li s. Gustinčič tega ni razumel?"

V isti številki Delavsko-kmetskega lista odgovarja Dragotin Gustinčič Henrikumu Tumi v članku "V odgovor s. Tumi na njegov članek 'Si tacuisses...'" in ugotavlja, da se o nenapisanem predavanju ne da korektno prerekati.

V tej številki Delavsko-kmetskega lista pa je izšla že nova recenzija Dragotina Gustinčiča z naslovom "Drugo Tumovo predavanje", recenzija predavanja, ki ga je imel dr. Henrik Tuma 26. novembra v Mestnem Domu v Ljubljani in katerega naslov je bil "Socialni boji živih bitij".

Gustinčič začneja takole: "Ne vemo od kje ima dr. Tuma to čudno teorijo, da nastopajo socialni boji šele v novejši dobi, z moderno produkcijo. Boji sužnjev proti svojim gospodom, boj Grakhov za agrarno reformo, boj tlačanov - kmetov proti fevdalnim vlastelinom naj ne bi bilo socialni boji. Boji nastopajo po dr. Tumi v treh oblikah: 1. - boj posameznika proti posamezniku (za hrano), 2. - kot boji države proti državi (vojne) in 3. - kot boji razreda proti razredu (revolucije). Revolucija pa nastaja po dr. Tumi šele s produkcijo (kakšno produkcijo?). Dr. Tuma sicer tega ni jasno povedal - to njegovo predavanje je bilo sploh skrajno nejasno! - toda, ker je spravil to svojo tezo v zvezo s Karlom Marxom, si moramo misliti, da gre tu za moderno kapitalistično produkcijo in to je napačno. Napačno zato, ker ni šele kapitalistična družba razdelila človeške družbe v razrede. V dobi rimskega gospostva smo imeli tudi razrede v človeški družbi in v fevdalni dobi tudi (in ko so nomadi podjarmili poljedelce in se jim vsilili kot plemstvo, tudi že!). Vse revolucije v predkapitalistični dobi so bile po dr. Tumi samo upori (igra besed!). Šlo je samo za to, da se vrže kralja in postavi drugega. Šele francoska revolucija je bila družabna revolucija, toda le "mikroskopska", ker je bila to le revolucija meščanstva."

Vse to je z marksističnega stališča napačno, nadaljuje Gustinčič. "Mi pravimo, da ni vsa zgodovina človeštva pravzaprav prav nič drugega kot zgodovina socialnih (družabnih) bojev. Za socialni boj ni prav nič potrebno, da nastopa razred proti raz-

redu. Razredni boj, t.j. boj razreda proti razredu, je samo posebna oblika socialnih bojev. Nikjer ni šlo v zgodovini samo za to, da se menja kralja samo zaradi kralja, temveč vedno nastopata ob takih priložnostih dve grupi z različnimi (gospodarskimi) interesi in to so družabni boji. Revolucija je državljanska vojna za nov red v državi in nič drugega. Moderna, proletarska revolucija se razlikuje od prejšnjih samo po tem, da ne zahteva samo novega reda v državi, temveč nov red (delavski red) za ves svet, za vse človeštvo. In zato nismo upravičeni trditi, da revolucije v starem Rimu niso bile revolucije, da so bili tam samo "upori", ki so hoteli zgolj menjati kralja. Več o tem, ko bo dr. Tuma ta svoja predavanja objavil."

1927

Leta 1927 zasledimo v Prosveti, listu slovenskih ameriških izseljencev, dvoje prevodov odlomkov iz Marxovega predgovora "H kritiki politične ekonomije" in iz studije "18. brumaire Ludvika Bonaparta", prvi odlomek pod naslovom "Materialistično pojmovanje zgodovine", drugi pod naslovom "Proletarska revolucija". Prevoda sta malce prirejena, kar zadeva terminologijo pa lahko smenimo, da se Sein prevaja z eksistenco.

1928

V letu 1928 se znopet pojavi katoliški odmev na marksizem, in sicer izpod peresa Edvarda Kocbeka, ki je svojo študijo "Marksizem in krščanstvo" objavil v reviji "Križ" in ji kot podnaslov pripisal Psihološka študija (zakaj tak podnaslov, iz nadaljnjih Kocbekovih razvijanj ni razvidno).

Kot izhodišče in cilj Kocbekovih razmišljanj tvori problem totalitete človeškega življenja, ki pa jo Kocbek lahko dojema zgolj skozi prizmo katoliške tradicije, vendar v neki meri strpno tudi do ostale filozofske tradicije, predvsem pa do marksizma, ki se mu razkriva kot pereč problem: "Noben problem

pa za nas katolike ni bolj boleč od razmerja do marksizma. Ker je iz svojega osnovnega akorda obrnil marksizem ost (...) tudi proti Cerkvi, zato je Cerkev sprejela ta idejni boj in se v njem izkazala apologetično sijajno in strumno, toda se usodno zožila. Važen je bil namreč tudi gospodarski socialno-duhovno zmedo rešujoč in apostolsko vztrajen, osvežujoč nauk marksizma, ki ga Cerkev v svoji poudarjajoči vzvišenosti nad časnimi zadevami, ko je že enkrat o marksizmu govorila, ni niti pozitivno niti indiferentno ovrednotila. Pač pa je bilo oficielno mnenje teologov, da je ves marksistični sistem brez izjeme napačen in zavrgljiv. Zdi se celo, da je baš ta pavšalna obsodba usmerila socialno čuteče kristijane tudi teoretično socialno v drug ekstrem, ki se ne more uveljaviti, stanovski solidarizem. Šele po nastopu Hohoffa se je začelo trezno čitanje in presojanje marksističnih nauk. Pa četudi danes nekateri kristijani javno privzemajo marksistične ekonomske teze, in dokazujejo njih presenetljivo skladje s cerkvenimi očeti, vendar se še vedno upoštevajo samo mrzle doktrinarske teze ali površne demagoške fraze, nikdo pa ne jemlje rad v pretres psiholoških dejstev, ki bi z vidika Bogu dopadljivega človečanstva uvažale razumevanje in skupnost. Zato bi v imenu odgovornosti rad opozoril na naslednja dejstva: " Iz teh uvodnih pojasnjevanj je razvidno, zakaj gre Kocbeku: v očiten razcep med krščanstvom in marksizmom "uvesti razumevanje in skupnost" na podlagi psiholoških dejstev kot da bi se dalo marksizem zreducirati na psihološko nastrojenost do sveta in skozi to psihološko nastrojenost poiskati sorodne točke s krščanstvom ter tako zlepiti dvoje koncepcij, ki dejansko nista združljivi. Dejstva pa, na katere skuša opozoriti Kocbek, strne v dvanajstih točkah:

1. - Najprej moramo uvideti konkretno veličino marksizma, t.j. doumeti smisel vsega življenjskega vala, ki išče rešitve v tej ideologiji. Marksizem je namreč kot življenjski pojav nekaj edinovrstnega v človeški zgodovini, kajti nastal je nujno utemeljen in povzročen. Zato ni običajni boj idej in gibanj v povprečni dobi zgodovine, marveč obupen boj življenja zaradi življenja.

2. - Priznati moramo, da marksisti vodijo iniciativo: a) ker so se z razumsko sintezo in preroškimi idejnimi prodorom v gospodarstvu in politiki najbolj neustrašeno približali objektivni pravičnosti; b) ker so tudi praktično v odgovoru gospodarskemu stremljenju za izboljšanjem in ustvarjanjem brezrazredne družbe močan socialno-etičen značaj in c) ker so pokazali do zdaj morda največ strokovnih in drugih življenjskih borbenih uspehov.

3. - Utemeljitelja marksizma (Marx in Engels) sta postavila svoj znanstveni socializem na nazor historičnega materializma, ki ga kristjani moramo brezpogojno odklanjati. Obenem pa ne smemo pozabiti, da je vplivala nanju vsa miselnost takratne degenerirane in po naturalizmu zmešane družbe. Zato se iz njunih tez odraža usodepolno ozadje modernega naturalizma, metafizičnega nihilizma, političnega absolutizma, pravnega relativizma in razkrajajočega židovskega racionalizma. Vedeti moramo, da ne škoduje človeštvu toliko idejna uveljava marksizma, kakor razdivjan osebni moment, ki vpliva sugestivno na okolico. Kajti med marksističnimi voditelji je velika večina nujno satansko zlobna iz svojega absolutno nemoralnega in bolnega življenja! Zlomljena pa je tudi enotnost marksističnega nazora.

4. - Gospodarska doktrina marksizma ni v nikakršnem nasprotju s krščanstvom. Tostranska snovno-družabna ureditev življenja sploh ne spada pod direktno območje cerkve, marveč je svobodna, dokler ne krši večnih zakonov.

5. - Kar se tiče stopnje materialistične intenzivnosti v celokupnem pripadništvu, je dejstvo, da imajo marksisti za seboj sicer najbolj organizirane mase, ki pa ni toliko vnešen v njih z umetnimi propagandnimi sredstvi, marveč od strahotnega življenja. Tega življenjskega materializma ni dal torej masam marksizem, kakor ogromna snovna in telesnostna teža, pomanjkanje trpečega človeštva.

6. - Neomajna volja, ki dviga množice, je utemeljena v sovpadljivosti marksističnega nauka in dejanskega proletarskega položaja.

7. - Danes postaja razredni boj gola realnost, ki jo je potrebno brezpogojno sprejeti. Čas mu je dal etično upravičenost, če se vodi v etični smeri. Zato afirmira vsled neizbežnega položaja razredni boj tudi proletarec - kristjan. Nujnost trenutka zahteva enotne energije, ki naj uspostavi svetovno gospodarsko ravnotežje. Objektivna razvidnost solidarističnega nauka krščanskih sociologov ostane nedotaknjena, pač pa zaenkrat zgodovinsko neuporabljiva.

8. - Marksistični proletarijat ne pozna osebnega boga. Skrb za življenje ga je nagonsko razbičala, da vpije po kruhu, ne po bogu. In še njegovo slučajno najvišje etično stremljenje se tudi ne razveže v klic po bogu, marveč v vprašanje: kakšno naj bo razmerje do sočloveka? Kdor ni slep, vidi v tem vprašanju skrito ljubezen do boga.

9. - Po mnogem razmišljanju pride človek do prepričanja, da se je socialno prebujanje, kakor ga je obsegel in vodi marksizem, moralo začeti s takim zaletom in ognjem izven krščanstva. Vendar je potrebno doseči, da bo socialna obnova človeštva tudi njegova religiozna obnova.

10. - Vsakega marksista najbolj dirne dejstvo, da se kristjani teoretično in praktično bojujejo bolj intenzivno z marksizmom, kakor z usodnejšim kapitalizmom. In res bi po objektivno danih dejstvih in iz krščanskega stališča morali videti v kapitalizmu večjega sovražnika, ne samo po ideologiji, tudi po taktiki. Absurden je antagonizem med socializmom in cerkvijo.

11. - Večkrat se ponavlja misel: marksizem bo moral najprej v polnem obsegu v življenju pokazati svoje zablode, šele tedaj se bodo množice spreobrile in prišle v cerkev. Krščanstvo pa mora neutrudljivo in vedno na nov način iskati stike s posamezniki in ne čakati prelomnih situacij, ko se razočaranim oči same od sebe odpro.

12. - Sočustvovati in živeti moramo z vsem človeštvom in njegove skrbi in težave vzeti nase kot svoje lastne. Treba bo nove pedagoške metode krščanstva v Evropi, treba bo drugačnega načina dušnega pastirstva, kajti marksistični proletarijat gre pod težo razmer v nevaren duhovni ekstrem.

Nameni Kocbeka se tu očitni: nevedne, grešne in lačne množice, ki jih marksizem zavaja v ateizem, ponovno spraviti z bogom.

Kronološki pregled člankov in razprav, ki so se neposredno ukvarjali s teoretičnimi in praktičnimi problemi marksizma, v slovenskih revijah in časnikih za razdobje 1899 - 1930 se s prikazom Kocbekove razprave zaključijo. Drugi del pregleda se bo začel z letnico 1931, ko se v reviji Svoboda pojavi serija člankov s skupnim naslovom "Kaj je marksizem?"

Leto 1931 je v določenem smislu prelomnica kar zadeva pojavljanje marksistične problematike v revijalnem tisku in časnikih. Po tem letu se odpre, kot bi temu lahko rekli. Samo za primerjavo: v naslednjih treh letih izide več člankov in študij o teoretičnem modelu marksizma kakor prej v tridesetih letih. Obdobje teh treh let (1931-1933) je hkrati obdobje, v katerem se pojavijo študije in članki, ki jih odlikuje znanstven pristop (predvsem študije iz revije "Književnost" I/1933), in ki s to svojo novo razsežnostjo dajajo slutiti in anticipirajo razvoj znanstvene marksistične misli, ki pozneje dozori v delih Kardelja, Kidriča, Ziherla.

Vrsta člankov s skupnim naslovom "Kaj je marksizem?" izhaja v reviji "Svoboda" skoraj skozi ves letnik 1931. Predstavljajo pa ti članki sistematično obdelavo in prikaz marksizma in njegovih pglavitnih problemov. Kar je sicer značilno za večino revijalnega pisanja o marksizmu pred letom 1931, in kar predstavlja hkrati njegovo pglavitno hibo, ostaja prisotno tudi v tem nizu člankov: ne jemlje se v roko Marxovih in Engelsovih del, pač pa se predstavlja marksistično problematiko skozi očala Kautskyjevih nazorov, na osnovi Borchardtovega pisanja, skozi interpretacijo marksizma, kakor jo je domislil Plehanov, prisoten je velik vpliv avstromarksizma, oziroma njegovega pglavitnega predstavnika Maxa Adlerja, katerega delo "Lehrbuch der materialistischen Geschichtsauffassung" ni bilo odločujoče samo za pisca člankov v reviji "Svoboda".

Avtor L. St. razdeli svoje pisanje na sistematična pglavja, katerih naslovi nakazujejo tista mesta, ki se zde avtorju odločilnega pomena za marksistični nauk. Sledimo njegovi predstavitvi.

(1) - Materialistično pojmovanje zgodovine - osnova marksizma
 "Materialistično pojmovanje zgodovine je osnovna teorija marksizma. Tako ga je večkrat označil zlasti Friedrich Engels, ki je z Marxom ustvaril ta veliki miselni sistem. Če hočemo torej

orisati in razložiti osnovno teorijo marksizma, se moramo najprej sporazumeti, kaj pomeni pojem marksizma, o katerem je toliko različnih mnenj."

(2) - Marksizem ni samo politični nauk. Kaj naj torej razumemo pod marksizmom? Vprašanje je po avtorju potrebno, ker je marksizem doživljal in še doživlja posebno usodo: ko je Marx še živel in še dolgo po njegovi smrti je njegovo znanstveno delo poznal le ozek krog učenjakov. "Nasprotno pa je beseda 'marksizem' dandanes postala geslo političnega dnevnega boja; - s tem pa nikakor ni zagotovljeno, da bi postalo poznavanje in razumevanje naukov marksizma splošno. Nasprotno: tako brezsmiselni politični pojmi kakor n. pr. 'enotna protimarksistična fronta' so živ dokaz, da marksizma mnogo ljudi ne pozna ali ga napačno razlaga in razume." Kajti z besedo 'antimarksizem', nadaljuje avtor, ni mišljeno znanstveno nasprotje, pač pa se s tem označuje zbiranje vseh nasprotnikov socializma, pogosto pa tudi združevanje vseh struj, ki so sovražne delavstvu. Tako se prištevajo med antimarksiste ljudje, ki niso prečitali in ne želijo prečitati niti zloga iz Marxovih del. V naši znanstveni razpravi, povzema avtor, bi niti ne omenjali tega napačnega strankarskega političnega mišljenja, če ne bi ravno takšno mišljenje ustvarilo ozračja sovražnosti in predsodkov, kar ovira objektivno razpravljanje o marksizmu: "Kdor hoče priti res do razumevanja marksizma, se mora osvoboditi predvsem tega zamenjevanja marksizma z vsakodnevnim političnim bojem. Izločiti moramo vsako mišljenje, ki vidi v marksizmu dnevno politično geslo." Vpletanje marksizma v dnevno politični boj nam kaže, da lahko ustrezno razložimo marksizem zgolj v primeru, če iz svojega mišljenja dosledno izločimo vse, kar ne spada k njegovemu bistvu. Če se postavimo na to stališče, meni avtor, bo postalo očitno, da se marksizem često nepravilno razumeva: nekateri ga pojmujejo preozko, drugi preširoko.

Kakšno je preozko pojmovanje marksizma? - Pojavlja se v dveh oblikah. Po eni strani je razumljen zgolj kot politični nauk, kot strankarski nauk za proletariat, ki nima znanstvenega pomena. Sicer je zgodovina modernega socialističnega delavskega gi-

banja po Marxovem in Engelsovem manifestu dejansko hkrati zgodovina razvoja in razširjanja marksističnega mišljenja med proletariatom. Vendar je potrebno po avtorju strogo medsebojno ločevati pojma 'marksizem' in 'delavska politika': "Marksizem je po svojem bistvu zgolj znanost". Marx je od vsega začetka svojega miselnega dela stremel za tem, da pride do strogo znanstvenega spoznanja družbenega razvoja, prav tako kakor je znanost že dognala razvojne zakone narave. - Marksizem torej nikakor ne prične s politiko, temveč s teorijo. Ta pa seveda vodi v določeno politiko proletariata. Tako dosega marksizem enotnost teorije in prakse. Marksizem hoče dognati zakone družbenega življenja, kakor se le-to trenutno pojavlja in hkrati zakone njegovega razvoja. Družbeno življenje pa se sestoji bistveno iz bolj ali manj zavednih ali nezavednih dejanj ljudi v njihovi medsebojni povezanosti. To pomeni: "Družbeno življenje je 'družbena praksa' in vsa politika je del te prakse. Zato je marksizem teoretično spoznanje družbenega življenja: 'pojmovanje družbene prakse'". Znanost se pri Marxu, zatrjuje avtor, ne postavlja tej praksi nasproti, pač pa jo hoče teoretično osvetliti in osmisliti: razumevanje preteklosti vključuje postavljanje ustreznih ciljev v prihodnosti. "Da je marksizem prišel v neločljivo zvezo s proletarskim bojem, je rezultat njegove teorije, ne pa predpogoj. Politična stran marksizma spada torej tudi k marksistični teoriji, toda le kot praktična uporaba same teorije v sedanjosti in prihodnosti." Kakor vsaka znanost je po avtorju marksizem sam na sebi popolnoma nepolitičen, kolikor razumemo pod to besedo strankarstvo. Marksizem je po svojem bistvu teoretični miselni sistem, je teorija o človeški družbi. Le zato, ker taka teorija ne more pustiti nikogar ravnodušnega, izziva vsakega, da se opredeli napram njej. Naravna znanost ne posega v osebno usodo ljudi, nadaljuje avtor, pri družbeni znanosti pa je popolnoma drugače: njeno raziskovanje in njena dognanja se tičejo življenja in delovanja samih ljudi, posegajo v našo sedanjost in prihodnost in zato ne more nihče ostati ravnodušen napram njim. Spoznanje, do katerega je prišel marksizem, da so fenomeni kapi-

talističnega sveta zgodovinski, da profit in mezdno delo nista večna in naravna oblika človeškega družbenega življenja, temveč da sta nekoč nastala in da bosta nekoč izginila, taka teoretična spoznanja morajo vplivati na ljudi, vznemirjajo jih in osveščajo. Marksizem sicer po avtorju povzroča strankarsko grupacijo, celo pospešuje jo, vendar pa sam da ostaja izven strankarskih opredeljenosti: "Ker je marksizem znanstvena teorija, lahko o vseh družbenih pojavih in raznih strujah izreka nadstrankarsko sodbo."

(3) - Marksizem tudi ni zgolj politično-ekonomska teorija. - Najbolj razširjeno je mnenje, da je marksizem nacionalno-ekonomska teorija (avtor uporablja izraz narodno-gospodarska). To mnenje je nastalo na osnovi dejstva, da je Marxovo največje delo "Kapital" na videz zgolj nacionalno- oziroma politično-ekonomskega značaja. Toda že podnaslov, opozarja avtor, zname-nite Marxove knjige nas opozarja, da obravnava Marx v "Kapitalu" tudi druge stvari in ne zgolj politične ekonomije. "Kapital" je 'kritika politične ekonomije'. Besede kritika pa ne gre tu izenačevati s kritiziranjem: s to kritiko politične ekonomije je hotel Marx pojasniti dejansko bistvo in pogoje politične ekonomije. Zato je razumljivo in nujno, da se je moral Marx postaviti na stališče, ki leži izven znanosti, ki jo je hotel v svojem delu premisliti, hkrati pa to ne pomeni, da stoji Marx s svojim delom izven okvira politične ekonomije. "Značilno za Marxovo kritiko politične ekonomije je, da opazuje politično ekonomske pojave ne le s politično ekonomskega vidika, marveč tudi in predvsem kot družbene pojave, torej kot pojave družbenega življenjskega procesa." Dovolj pomembno odkritje za čas in razmere, v katerih je bilo izrečeno. Marxova nova osnova analize, nadaljuje avtor, je torej družba, ali, še boljše, poudružbljanje. Marx je dokazal, da so politično-ekonomski pojavi družbeni produkti in pokazal, kako so se razvili v nekaterih zgodovinsko nastalih ekonomskih oblikah. S tem pa se spremene politično-ekonomski pojavi v zgodovinske.

Dejstvo, da so politično-ekonomski pojavi spoznani kot zgodovinski, to dejstvo razlikuje bistveno marksistično-teoretično spoznanje od politično ekonomskih naziranj. Za meščansko politično ekonomijo so po avtorju ekonomski pojavi oblike družbenega življenja. Tudi če meščanska politična ekonomija zgodovinsko raziskuje in opazuje, ne priznava, da bi bil sedanji (1931) kapitalistični način proizvodnje le zgodovinska faza, preko katere mora iti nujno nadaljni družbeni razvoj. Nacionalna in politična ekonomija sta po svojem bistvu nauk o vzpostavljanju in delitvi bogastva, ki ga meščanska nacionalna ekonomija z za meščansko ideologijo značilno dvoumnostjo označuje za nacionalno bogastvo, čeprav je to le bogastvo posedujočih in vladajočih razredov, ki pa veljajo še vedno za nosilce nacije.

"Res je, kar je zapisal Marx: buržoazija je zatrla pri svojih teoretikih duhovni zagon in polet, ko je dobila politično moč v svoje roke." Marksizem pa ni zgolj nacionalno-ekonomska teorija: celotno epoho, v kateri se dogaja družbena produkcija le zato, da si ustvarjajo posamezni razredi bogastvo, označuje zgolj kot zgodovinsko stopnjo v razvoju človeške družbe; raziskuje dejanske vzroke, ki so pripeljali do tega stanja razvoja in objektivne pogoje, ki morajo biti dani, da bi lahko prišlo do spremembe tega stanja: "Zato ima Karl Kautsky prav, da je Marxov Kapital izrazito zgodovinska knjiga". Kritiko politične ekonomije je po avtorju marksizem lahko razvil zgolj zaradi tega, ker je teoretični model, ki obravnava družbeni razvoj. V tem razvoju pa je kapitalistični način proizvodnje le prehodna faza: "Z eno besedo: marksizem ni narodno-gospodarska teorija, temveč družbena veda."

(4) - Materialistično pojmovanje zgodovine in nauk o presežni vrednosti - Avtor začne s sklicevanjem na Engelsa, oziroma opozori na njegovo misel, da poseduje marksizem dvoje temeljnih naukov: materialistično pojmovanje zgodovine in teorijo o presežni vrednosti. V kakšnem razmerju sta obe konceptiji? Obstaja med obema teorijama notranja zveza? Zgodovina marksizma in njegov teoretični pomen kažeta, nadaljuje avtor, da sta oba

nauka v najtesnejši medsebojni zvezi: "In sicer je nauk o presežni vrednosti le rezultat, če apliciramo materialistično pojmovanje zgodovine na današnjo družbeno ureditev." Marx in Engels sta najprej razvila nauk o materialističnem pojmovanju zgodovine, pozneje pa ekonomsko analizo kapitalistične družbe. Na osnovi prve teoretične koncepcije je Marx prišel do druge. "Videl bomo še, da je temeljna misel materialističnega pojmovanja zgodovine ta, da je poslednje družbene vzroke za neko zgodovinsko epoko iskati v ekonomskih razmerah." Če hočemo pravilno razumeti neko obdobje, razvija avtor, ne smemo obstati pri njenih kulturnih in političnih razmerah, pač pa moramo seči do njenih ekonomskih osnov. Marx in Engels sta hotela dognati družbeno bistvo in osnovo svoje dobe. Da bi razumeli kapitalistično sedanost je treba seči nazaj do njenih ekonomskih osnov. Zaključimo pa avtor takole: "Materialistično pojmovanje zgodovine je torej dejansko temeljna teorija marksizma, ker pa je marksizem po svojem bistvu nauk o družbi, je torej družbena teorija."

(5) - Marksizem tudi ni svetovni nazor - "Preširoko pa pojmujejo marksizem oni, ki pravijo, da je marksizem svetovni nazor. - Ti istovetijo marksizem z materializmom, ki je svetovni nazor. Na drugi strani pa vodi do enakega zaključka tudi, če vežejo marksizem s socializmom kot nekim sistemom etičnega idealizma. - Tako naziranje daje marksizmu preveč; s tem izgubi marksistični nauk dejansko ravno tisto, kar marksizem resnično vsebuje: svoj teoretični značaj." To avtorjevo razmejevanje je potrebno zaradi tega, da izpostavi za čas v katerem je nastalo, zanimivo trditev: "Marksizem je znanost". Vsaka znanost pa se razlikuje od svetovnega nazora v dveh bistvenih točkah: 1° noče objeti vseh pojavov, noče objeti "sveta"; zato obravnava vsaka znanost le en del celote, le en del sveta; 2° o tem delu hoče vedeti nekaj določnega, t.j., dognati hoče splošne zakone za vzročno zvezo pojavov. - Za vsak svetovni nazor, nadaljuje avtor, je značilno, da poseduje določeno pojmovanje o smislu in važnosti celote ali pa o notranjem bistvu stvari. Tega naziranja se ne da dokazati, izvira pa iz stališča, ki ga ima pripadnik nekega

svetovnega nazora o celoti. Svetovni nazor je po avtorju subjektiven, ravno zato pa vabljen za človeka, medtem ko logični značaj znanosti metodično premaga vsako subjektivnost in izde-la objektivno miselno zvezo. Znanost karakterizira torej objektivnost, je po avtorju popolnoma neodvisna od subjektivne ocene in subjektivnega naziranja posameznega človeka.

Vse to bi naj razkrilo nujnost, da nikakor ne gre marksizma izenačevati s svetovnim nazorom. Če to storimo, mu sicer na videz naredimo veliko uslugo, dejansko pa ga potisnemo po drugi strani popolnoma v sfero subjektivnosti. Marksistični nauki, sklepa avtor, potem ne bi bili važni za vse, ostali bi na nivoju 'subjektivnega naziranja'. Seveda je dejansko drugače: marksizem je znanost in ga tako ni več moč odpraviti s tem, da se sklicujemo na drugi svetovni nazor: "Področje marksizma je področje znanosti."

(6) - Marksizem pa je lahko osnova svetovnemu nazoru - "Do neke mere pa je upravičeno naziranje, da je marksizem svetovni nazor". Do kakšne mere? Marksizem namreč dejansko učinkuje med širokimi množicami kot svetovni nazor, tako da jih dejansko vodi do novega svetovnega nazora, kar pa je razumeti v širšem in ne v strogem pomenu besede: "Marksizem namreč ne vsebuje pojmovanja o svetu, marveč le pojmovanje družbenega sveta." Ustrezno spoznavanje realnega oblikovanja družbe v njenih ekonomskih eksistenčnih pogojih nosi s seboj rušenje starih meščanskih naziranj in vrednotenj. Že v Komunističnem manifestu je poudarjeno, da pomeni sprememba družbe, ki temelji na privatni lastnini, radikalni prelom z meščanskimi produkcijskimi in lastninskimi razmerji. Možnosti za novo socialistično družbo pa se ne ustvarjajo zgolj na osnovi objektivnih pogojev za novo družbo, ki so prisotni v stari, pač pa v prvi vrsti na ta način, meni avtor, da dozoriijo novi ljudje, ki bodo prenehali misliti, čutiti in živeti po meščanskem načinu: "S tem se šele porodi zgodovinska sila, ki more ekonomsko možni preobrat tudi izvršiti". V marksizmu je prisotna teoretična utemeljitev, nadaljuje avtor, da je konec meščanskega sveta nujen, na njegovo mesto pa stopa socialistični družbeni sistem.

(7) - Marksizem je znanost o socialnih zakonitostih (sociologija) - "Marksizem predvsem ni politični, temveč teoretični miselni sistem, ki ugotavlja vzročne zakone družbenih pojavov in dogodkov." Marksizem je tako po avtorju nauk o vzročno nujni spremembi družbenih pojavov, smoter marksizma pa je odkriti ekonomski gibalni zakon družbe. To je marksizem poskušal ob analizi kapitalističnega načina proizvodnje, vendar pa kapitalističnega načina produkcije in reprodukcije zgodovinskega življenja ni enostavno opisal, pač pa je dognal fundamentalne zakone (avtor uporablja izraz "naravne zakone") kapitalske produkcije. Za avtorja je pomembno, da razlikuje marksizem dvoje načinov opazovanja oziroma raziskovanja ekonomskih pojavov in dogodkov: a) neznanstveno opazovanje zunanjih pojavov in b) prizadevanje, pokazati notranjo zvezo in odvisnost ekonomskih kategorij oziroma dejanski sestav meščanskega ekonomskega sistema, ki se površnemu opazovanju prikriva. "Ta fiziologija pa ni nič drugega, kakor to, kar imenujemo danes sociologija. - In sociologija je bistvo marksizma."

Na tem mestu začne avtor (podpisan je zgolj s kraticami, ki jih nismo razvozlali) z drugim velikim delom svojih razmišljanj o temeljni naravi marksizma. Ta drugi del se ukvarja predvsem z materialističnim pojmovanjem zgodovine in nosi naslov:

Zakaj se velikokrat napačno razume materialistično pojmovanje zgodovine

(1) - Dve oviri za pravilno razumevanje - Ko začnemo z razpravljanjem o materialističnem pojmovanju zgodovine, zadenemo takoj na začetku na dve veliki težavi, ki povzročata veliko zmedo in velike zablode. Prva težava je po avtorju v tem, da nimamo pri Marxu in Engelsu nobene celotne razprave o tej temeljni teoriji, druga težava pa naj bi bila v tem, da je za Marxovo teorijo oznaka materialistično pojmovanje zgodovine docela neprikladna in po svoji zunanji obliki zmotna.

(2) - Marx in Engels nista napisala strnjene, enotne razprave o materialističnem pojmovanju zgodovine - Niti Marx niti Engels nista v sistematični obliki obdelala teorije o materialističnem pojmovanju zgodovine. Le na posameznih mestih, nadaljuje avtor, sta v svojih številnih spisih in razpravah tolačila poglobitve misli včasih bolj včasih manj jasno. Te pripombe pa so vselej zgolj prigodne, nikjer ne vsebujejo vseh elementov teorije, velikokrat so polemične in zato enostranske. Najobširneje je orisal Marx, tako avtor, temeljne misli materialističnega pojmovanja zgodovine v predgovoru k svoji knjigi "Zur Kritik der politischen Oekonomie" - 1859 in to delo je veljalo dolgo časa za edino večje sistematično razlago Marxovih idej: "Odkar je David Rjazanov izdal prvi del pogrešanega Marxovega in Engelsovega manuskripta knjige 'Die deutsche Ideologie', je postala stvar bistveno drugačna. V tem predgovoru so namreč našli zelo podrobno in skorajda sistematično razlago glavnih vidikov materialističnega pojmovanja zgodovine. Mnogo sporov o smislu materialističnega pojmovanja zgodovine, o dejanskem naziranju njegovih očetov in o posameznih problemih ne bi bilo, če bi za to razpravo vedeli že, odkar se znanstveno razpravlja o historičnem materializmu". Če postavimo to misel v leto 1931, ko je nastala oz. bila zapisana, je potrebno omeniti, da ni bila nepomembna. V nadaljnjem navaja avtor del uvoda h kritiki politične ekonomije. Prevod je ohlapen, namesto 'stopajo v' 'sklepajo', Sein se prevaja z bitnost ... Avtor navaja še Engelsova dela, v katerih lahko najdemo številne pripombe o materialističnem pojmovanju zgodovine: Anti-Dühringa, biografijo o Karlu Marxu, predgovor h "Komunističnem manifestu".

(3) - Zmotni naziv "materialistično pojmovanje zgodovine" - Po avtorju v tem nazivu noben njegov del ne odgovarja stvari, ki jo označuje, oziroma ki jo hoče označiti: "... ne prilega se pojem materialistično, ne pojem zgodovina in ne pojem pojmovanje." Drugega naziv ne vsebuje, zavaja pa z vsemi svojimi tremi deli v temeljito zmoto. V nadaljnjem poskuša avtor posamez-

ne stvari razložiti in poskuša na ta način prispevati k razumevanju materialističnega pojmovanja zgodovine.

(4) - Materialistično pojmovanje zgodovine ni enostavno pojmovanje ali metoda - Zdi se, kakor da bi hotel naslov povedati, da je marksistična teorija le pojmovanje oz. naziranje, kar ima za neposredno konsekvenco, da preide temeljno pojmovanje marksizma na področje subjektivnosti: "Zdi se, kakor da bi imeli opravka le z nekim naziranjem o zgodovini, poleg katerega pa so prav tako še druga naziranja mogoča." Zakaj ne bi smeli motriti zgodovine tudi drugače kakor le z vidika ekonomskega razvoja, se sprašuje avtor. Nekateri hočejo tolmačiti zgodovino kot delo velikih mož, nekateri zopet kot delo božje volje, drugi zopet kot delo naključja ali pa samega vraga. S stališča subjektivnega pojmovanja zgodovine, meni avtor, moramo priznati, da je vsako zase upravičeno. Vsaka teh razlag ima, če jo izvede duhovita in učena glava, neko vrednost, je poučna in spodbudna. - Antimarksistična kritika je takoj zavzela stališče, da je tudi materialistično pojmovanje zgodovine zgolj naziranje, pojmovanje zgodovine skozi optiko strankarskih in borbenih interesov proletariata ali pa celo zgolj pojmovanje o ozko materialno omejenem vidiku zgolj ekonomskega razrednega interesa delavstva. "To je pač vaše naziranje," pravijo meščanski nasprotniki socialistom, "in je tudi naravno z vašega materialističnega stališča. Pustite pa nam, da zastopamo s svojega višjega stališča meščanske kulture drugačno pojmovanje zgodovine." Ta meščanski način ocenjevanja materialističnega pojmovanja zgodovine pa je po avtorju zgrešen. Pri tem nauku da nimamo opraviti zgolj s subjektivnim stališčem, pač pa z objektivnim spoznanjem. Marxov nauk torej ni le pojmovanje, naziranje, pač pa teorija: "Ta Marxov nauk noče napraviti le poljubnega prereza skozi zgodovino, marveč hoče, izhajajoč iz fundamentalne važnosti ekonomskih razmer za potek in razvoj družbenega življenja samega, pokazati temeljni element objektivne zvezanosti družbenega procesa." Nekoliko modificirano je po avtorju naziranje, da je materialistično pojmovanje zgodovi-

ne zgolj metoda. To naziranje je pravilno in napačno hkrati: napačno je to naziranje, če vidi v materialističnem pojmovanju zgodovine le neki delovni način; to vodi namreč takoj nazaj v subjektivnost celega pojmovanja. Če imamo namreč materialistično pojmovanje zgodovine le za metodo pri zgodovinskem delu, zgubi le-to vsako sistematično relevanco pri prikazovanju družbene zakonitosti same. Nasprotno pa je velikokrat pravilno razširjeno naziranje, nadaljuje avtor, da je materialistično pojmovanje zgodovine vrsta metode. Pravilno je toliko, kolikor je jasno, da producira teoretično spoznanje posebnega načina socialne zakonitosti hkrati neki določen postopek pri aplikaciji tega spoznanja na raziskovanje družbenih procesov, se pravi predvsem zgodovinskega razvoja: "Če drži teoretično, da temelje zadnji odločilni momenti vseh socialnih pojavov v ekonomski strukturi družbe, v kateri nastopajo, tedaj je jasno samo ob sebi, da materialistično pojmovanje zgodovine ni samo teorija socialne zakonitosti, marveč mora postati tudi metoda znanstvenega raziskovanja in obravnavanja zgodovine." Razkrije se torej, da ne izčrpamo celotnega bistva materialističnega pojmovanja zgodovine, če imamo to pojmovanje samo za metodo, ker se kot metoda zgodovinskega raziskovanja uporablja ta temeljni nauk le v enem svojem delu.

(5) - Materialistično pojmovanje zgodovine ni le enostavno opazovanje zgodovine, marveč sociološka teorija - Popolnoma zmoten je po avtorju tudi izraz zgodovina. Ta izraz da je veliko preozek, saj Marxov nauk ne obravnava zgolj zgodovine kot take, to je le dogodkov v življenju narodov in držav, pač pa obravnava vse področje družbenih pojavov nasploh. Stališče materialističnega pojmovanja zgodovine da torej v prvi vrsti ni historično, pač pa teoretično. V njem ne gre toliko za zgodovinski potek socialnih pojavov, pač pa za družbeno povezanost, v kateri se odigrava ta zgodovinski potek. Pri materialističnem pojmovanju zgodovine da gre manj za zgodovino kakor za družbo, za njene oblike in njeno nujno spremembo. Prava beseda bi torej bila ne pojmovanje zgodovine, pač pa pojmovanje družbe, oziroma ker

smo že prej korigirali izraz 'pojmovanje', nadaljuje avtor, z izrazom 'teorija', 'teorija o družbi', ali drugače 'teorija o bistvu in razvoju družbe'. Če dodamo še besedo 'kritična', dobimo naziv 'kritična teorija o družbi' - zanimivo, kako je slovenski avtor leta 1931 po svoji poti skorajda prišel do poimenovanja marksizma, kakor je bil le-ta označen v tradiciji Frankfurtske šole: 'kritična teorija družbe'. Seveda je 'podobnost' zgolj in samo zunanja.

Tretji veliki del svojih razmišljanj posveti avtor problemu odnosa med Materializmom in marksizmom:

(1) - Običajna materialistična razlaga marksizma - Beseda 'materialistično' (pojmovanje) je povzročila, da so velikokrat smatrali marksizem za del materializma samega in da so 'materialistično pojmovanje zgodovine' dojemali zgolj tako, da hoče aplikirati materializem na zgodovinsko živeče ljudi. In ker je v strogem materializmu, nadaljuje avtor, vse duševno le produkt telesnosti, so mislili, da mora to veljati po Marxovem historičnem materializmu na zgodovinsko družbeno življenje. Tako so prišli nekateri do tega, da so trdili o materialističnem pojmovanju zgodovine, da le-to ovira duhovno udejstvovanje človeka, da negira vse ideološke elemente in ideale, da napravlja iz ljudi derivat dejanskih ekonomskih zakonitosti in na ta način ne priznava velike pomembnosti duševnega življenja: "To konsekvenco so izpeljali iz marksizma le zato, ker v materializmu ne more biti drugega, kakor da je duševnost popolnoma nesamostojen in postranski pojav materialnosti."

Tako se je dogajalo, da so tolmačili marksistično teorijo ne le zaradi napačnega naziva, pač pa tudi zaradi posebnega duševnega razpoloženja dobe, v kateri se je začel razvijati marksizem in v kateri je začel dobivati prve privrženca. To je bile v prvi polovici 19. st., ko so bili takratni znanstveniki posebno nasprotni filozofiji, sicer res le spiritualistični metafiziki in kritični filozofiji. Takrat so, nadaljuje avtor, mnogi istovetili materializem z naravoslovjem samim. In prav

nič čudno ni, nadaljuje avtor, če so v tej zvezi imeli marksizem, ki je odkril zakonitosti družbenega razvoja in tako ni več potreboval "boga v zgodovini", za vrhunec materializma. V tej veri je marsikoga utrdilo še dejstvo, da so bili prvi Marxovi in Engelsevi učenci, zlasti Kautsky, Plehanov, Lafargue in Franz Mehring, predvsem materialisti. Videli pa bomo, obeta avtor, da so tudi ti Marxovi učenci vedno strogo ločili svoja naziranja od prirodoslovnega materializma, pri čemer so se upravičeno sklicevali na Marxa in Engelsa, ki sta to ločitev izvedla: "Ali tisto, kar ostane po ločitvi od naravoslovnega materializma še lahko imenujemo materializem?"

(2) Marksizem in materializem se razlikujeta kakor znanost in metafizika - "Marksizem in materializem nimata dejansko prav nič skupnega." Po tej uvodni trditvi nadaljuje avtor takole: dejanska vsebina marksizma in še posebej tako imenovanega materialističnega pojmovanja zgodovine je neodvisna od našega priznavanja ali nepriznavanja marksizma. To bi veljalo celo takrat, če bi bila Marx in Engels resnično materialista, kar pa da dejansko nikoli nista bila. To, da neposredno sledi iz samega smisla pojmov tako marksizma kot materializma. In sicer: marksizem je po svojem logičnem značaju vseskozi znanost, medtem ko je materializem skoz in skoz filozofija, svetovni nazor, metafizika. Skozi to dejstvo se razkriva fundamentalna razlika obeh smeri. Kakšna pa je vsebinska plat te razlike? Vsaka znanost stremi za tem, da spozna objektivne zakonitosti nekega dogajanja, usmerja se na posamezne pojave, nikoli pa ne usmeri svojega pogleda na celoto, na svet sam. Del sveta, ki ga opazuje, postavi predse tako, da ugotovi zakonitosti dogajanja, ki ta del obvladujejo. Kakor hitro so pojavi nekega posebnega področja spravljeni v zakonite zveze in kot taki spoznani ter teoretično osmišljeni, je znanost opravila svojo nalogo: "Vse, kar je izven tega, torej posebno, kar imenujemo smisel celote, ne spada več v spoznavno sfero znanosti." Znanost sprašuje po zakonitostih dogodkov, ne pa po bistvu stvari. Po drugi strani pa znanost tudi noče dati obsežnega pojasnila o danem, pač pa je

zavestno enostranska. Za znanost je torej bistveno, nadaljuje avtor, da se usmerja na svoje področje pojavnosti, medtem ko je zanjo povsem irelevantno, kakšen smisel imajo ti pojavi v svetovnem dogajanju, in predvsem, kaj so ti pojavi sami po sebi. Pri filozofiji oziroma metafiziki pa je bistveno drugače: metafizika hoče dojeti ravno bistvo stvari, usmerja se na tisto, kar je izza stvari (metà tà physikà). Filozofija kot metafizika hoče zaobjeti ves svet, skratka, filozofija hoče biti svetovni nazor. To pa je hkrati cilj materializma: njegovo pojmovanje se da z najmanj besedami označiti takole: bistvo vsega obstoječega je materija.

(3) - Materializem ni istoveten s prirodnoslovjem - Prirodnoslovje in materializem je treba strogo ločiti. Materializem išče odgovor na čisto drugo vprašanje kakor naravoslovje. Po pričanju materializma je bistvo vseh stvari materija in njeno gibanje; vse drugo je le videz. Znanost sloni na izkustvu, filozofija pa mora zapustiti področje izkustva, kolikor je filozofija.

(4) - Kulturna politika materializma zakriva njegovo metafiziko - Materializem pa ni po avtorju zgolj metafizičen nauk, pač pa je hkrati "kulturno-politični bojni nauk". Ateizem materializma je najbolj učinkovito podiral utrdbe tradicionalnih miselnih navad in zastarelih institucij. Tako se je zgodilo, da se je nasprotje med materializmom in vero identificiralo z nasprotjem med znanostjo in vero. V zvezi s tem pa se je naposled ustalilo mišljenje, da je materialistično stališče istovetno z naravoslovnim. Obstoja pa dejansko, nadaljuje avtor, med znanostjo in materializmom popolna logična različnost. To bi veljalo tudi takrat, če bi bila Marx in Engels kot utemeljitelja marksizma kot znanosti dejansko materialista: "V tem primeru bi bila materializem in marksizem le združena v neki personalni uniji, ki bi bila velike biografične važnosti, ki pa ne bi utemeljevala stvarne združenosti obeh sistemov."

Naslednji večji razdelek posveča avtor opredeljevanju Marxovega in Engelsovega odnosa do materializma.

(1) - Marxovo in Engelsovo stališče do materializma - "V prejšnjih razpravah smo mogli spoznati, da ni med marksizmom in materializmom nobene notranje stvarne in zato ne nujne zveze. Pa tudi nobene osebne zveze ne moremo dognati; niti Marx niti Engels, nihče od obeh ni bil materialist v pravem pomenu besede." To bo postalo po avtorju jasno takoj, ko bomo premotrili zgodovinske oblike materializma. V novoveški filozofiji obstajata namreč dve glavni obdobji materializma: obdobje angleško-francoskega materializma v 18. st. (Hobbes, Priestley, Holbach itd.) in obdobje naravoslovnega materializma v 19. st. (Büchner, Vogt, Moleschott...). Za Marxa in Engelsa je značilno, da sta sicer priznavala materializem 18. st. zaradi velike kulturno-politične in revolucionarne pomembnosti, da pa sta ga v teoretičnem pogledu kot preozko odklanjala. Nasprotno pa sta v vsakem pogledu in z zelo ostrimi izrazi odklanjala materializem 19. stoletja.

(2) - Vpliv Ludvika Feuerbacha - "Mišljenje, da je bil Ludvik Feuerbach tisti, ki je napravil Marxa in Engelsa za materialista, je napačno." Pa tudi sam Feuerbach ni bil materialist v strogem pomenu besede. Tisto, kar je materialističnega pri Feuerbachu, pojasnjuje avtor, je to, da se v svojem izhodišču ni hotel opirati na kakršnekoli spekulativne konstrukcije, pač pa vedno le na material, ki mu ga nudi čutna izkušnja.

(3) - "Materializem" pri Feuerbachu, Marxu in Engelsu je pozitivizem - Kdor resno preučí Feuerbacha, razlaga avtor, mora priznati, da je njegov 'materializem' le zahteva, da sme mišljenje temeljiti le na po naziranju danem materialu. Skratka: Feuerbach ni zastopal materializma, marveč le načela pozitivnega znanstvenega mišljenja. Zato je tudi lahko določiti značaj Feuerbachove filozofije: je pozitivizem; omejiti se hoče na miselno obdelavo čutno danega - 'resničnega'. Feuerbach hoče ostati na tleh materialne izkušnje. Ravno takšen pa je po avtorju 'materializem' pri Marxu in Engelsu: "Zato trdimo, da pomeni

Marxov in Engelsov materializem le pozitivizem moderne znanosti", omejitev na vzročno preiskavo dejanskih pogojev in vzrokov; vse to pa sta Marx in Engels aplicirala na družbeno-zgodovinsko življenje.

(4) - Zakaj sta se imenovala Marx in Engels materialista - Odgovoriti pa je vendar treba na vprašanje: če je to, kar smo rekli, res, zakaj sta se vendar kljub temu imenovala Marx in Engels materialista? Na to vprašanje si avtor odgovori takole:

"Le psihološko-zgodovinski razlogi so mogli biti merodajni, ker ni najti nobene zveze s filozofskim materializmom." Z označbo materialist da sta hotela Marx in Engels predvsem poudariti odločno nasprotstvo do vsakršne idealistične metafizike. Antime tafizika je bila za Marxa in Engelsa identična z materializmom. - Drugi razlog, da sta se Marx in Engels imenovala materialista, je po avtorju v tem, ker sta hotela s tem jasno povedati, da priznavata obstoječo realiteto stvari, ki obstaja neodvisno od mišljenja in ki hkrati predstavlja izhodišče za vse mišljenje in raziskovanje. Po drugi strani pa da je razumeti besedo "materialističen" pri Marxu in Engelsu predvsem polemično, naperjen je bil ta pojem materializma proti tisti duhovni smeri, ki je v Marxovem in Engelsovem obdobju prevladovala: proti Heglu in mladoheglvcem. V nasprotju z idealizmom Heglove filozofije sta se hotela Marx in Engels postaviti na tla materialnih dejstev: njun materializem ni nič drugega kot odpoved idealizmu in spekulaciji Heglove filozofije.

(5) - "Materialen" pomeni v marksizmu "resničen" - Z oznako 'materializem' hočeta Marx in Engels po mnenju avtorja povedati zgolj, da je treba izhajati iz resničnih razmerij stvari, in ne iz izmišljenih zvez, iz materialnih razmer dejanskega razvoja, in ne iz idealnih smotrov duhovne narave: "Po vsem tem bomo tudi besedo 'materialistično' v naslovu materialistično pojmovanje zgodovine pravilno razumeli le, če jo bomo prevedli z besedo 'pozitivistično' ali pa 'izkustvenoznanstveno'."

(6) - Tudi beseda 'dialektičen' ne pomeni nič 'materialističnega' - Nič se tudi ne spremeni, če zatrjujemo, da Marxov in Engelsov

materializem nima nič skupnega s filozofskim materializmom 18. st. in naravoslovnim materializmom 19. st., ker je po Marxovem in Engelsovem zatrjevanju 'dialektični materializem'. Poudarjanje dialektičnega momenta je po avtorju sicer pomembno, vendar stališče Marxa in Engelsa ni prav nič bolj materialistično, če upoštevamo še dialektiko: "Sklicevanje na dialektiko pomeni le, da uvaja marksistično stališče tisto aktiviteto človeškega udejstvovanja v vzročni proces, zaradi katere je človek hkrati ustvarjalec in produkt družbenega procesa." Izraz dialektičen kot dodatek izrazu materializem da je mišljen zgolj polemično nasproti nehistoričnemu in mehanicističnemu načinu mišljenja.

Naslednji večji razdelek posveti avtor glavnim pojmom s področja ekonomije.

(1) - Ekonomske razmere - Kaj je ekonomija, ekonomska struktura družbe, ki predstavlja podlago, realno bazo vseh ideologij, oz. družbene nadzidave kot take? Avtor si odgovarja takole: ekonomija ali ekonomska struktura družbe se ustvarja s celotnimi produktijskimi razmeri, ki jih Marx in Engels navadno imenujeta ekonomske ali materialne razmere. Kako opredeliti pojem ekonomskih razmer? Navadno imajo ta pojem za glavni pojem materialističnega pojmovanja zgodovine; to tudi je, vendar pa ni, kakor poudarjajo nasprotniki marksizma, ta pojem sam zase in edina realnost in ni duhovnim razmeram strogo nasproten: "Tega pojma brez pojma družbeno delujočega človeka nikakor ne bi mogli ustvariti. Na ta način stopi v središče teorije delovni človek."

(2) - Zmota ekonomske postvaritve - Večina nasprotnikov marksizma meni, da predpostavlja Marxov in Engelsov nauk pojmovanje, da je vse početje ljudi motivirano in utemeljeno v ekonomskih razmerah in dejavnih. Zgodovina bi naj otrdela v pust mehanizem ekonomije. Na tej osnovi pa lahko pozneje nastane čudno naziranje, da je s stališča marksizma pravzaprav nedosledno, če postavlja socialne cilje in socialne ideale in poskuša s politično agitacijo doseči zlom kapitalistične družbe in vzpostavi

vitev socialistične: "Kajti, če mora ekonomski razvoj že sam po sebi ustvariti socializem iz kapitalizma, čemu naj se potem še proletariat za isti cilj trudi in zakaj ne bi bil raje mirni opazovalec tega za njegove želje delujočega mehanizma?"

(3) - Poosebljenje ekonomskih razmer - Avtor začenja pojasnjevati takole: ekonomija je grška beseda za izraz gospodarstvo in ekonomske razmere so torej razmere gospodarstva, gospodarske razmere. Kaj pa je gospodarstvo? Gospodarstvo je smiselno udejstvovanje ljudi, da si zagotovijo ob dani količini dobrin zadovoljitev svojih lastnih človeških potreb za produkcijo in reprodukcijo zgodovinskega življenja. To udejstvovanje pa se manifestira predvsem v delu, s katerim ljudje ustvarjajo oziroma producirajo za preživljanje potrebne dobrine. Tako so gospodarske razmere, nadaljuje avtor, v prvi vrsti delovne razmere ali produkcijska razmerja in potem razmerja, v katerih se producirane dobrine med njimi razdeljujejo. Tako pridemo do prvega glavnega rezultata, ki ga še vedno mnogi nasprotniki marksističnega pojmovanja zgodovine ne morejo doumeti: "Ekonomska razmerja niso razmerja med stvarmi, pač pa razmerja med ljudmi."

(4) - Poduhovljenje ekonomskih razmer - Če pa so ekonomska razmerja človeška razmerja, tedaj so hkrati in bistveno tudi duhovna razmerja, ali kot pravi dobesedno avtor: implicirajo neko smiselnostno delovanje ljudi: "Marksistična teorija torej ne trdi, da je zgodovina odvisna od čisto stvarnega elementa, marveč jo gradi nasprotno na duševne razmere, namreč na skupnost tistih elementarnih življenjskih razmer, ki streme za tem, da ljudje krijejo svoje življenjske potrebe." Ravno to je Marx v razpravi "Nemška ideologija" posebej poudaril. Vsebina tega spisa prvič jasno obrazloži materialistično pojmovanje zgodovine. Vidimo celo, nadaljuje avtor, da je Marx duhovno udejstvovanje človeka v gospodarskem procesu napravil naravnost za ločnico med človekom in živaljo. Na tem mestu navede avtor citat iz "nemške ideologije": "Človeka moremo ločiti od živali po zavesti, po veri in po čemurkoli hočemo. Ljudje pa se začno lo-

čevati od živali, kakor hitro začno producirati svoje življenjske potrebščine. Korak, ki je utemeljen v njihovi telesni organizaciji." Prevod ni najbolj točen, vendar menimo, da je pomembno, da se je v slovenskem revialnem tisku že leta 1931 pisalo o pomembnosti "Nemške ideologije". Zaključí pa avtor takole: "Tako pridemo do spoznanja, da je predpogoj za razumevanje materialističnega pojmovanja zgodovine spoznanje, da so ekonomske razmere po Marxu duhovne."

Istega leta izide v reviji "Svoboda" članek "Hegel in Marx", podpisan s kratico '-elj.' /Ciril Štrukelj/, in sicer je posvečen stoletnici Heglove smrti.

"14. novembra je minilo sto let, ko je umrl veliki nemški mislec Hegel (rojen v Stuttgartu 1770. l.). Ob njegovi stoletnici moramo obširno pisati v naši 'Svobodi', ker je Heglov miselni sistem pospešil veliko Marxovo delo." Hegel je s svojo filozofijo, nadaljuje Štrukelj, vplival na duhovni razvoj vsega nemškega naroda. Heglu je bila izvor vsemu absolutna ideja, tudi človek je bil zanj le marioneta ideje. Marx pa je filozofijo razvil v politiko, živega človeka je postavil na mesto ideje, abstraktnega človeka je zamenjal z delovnim, kritiko je razvil v konkretni boj, proletariat pa je dvignil na raven izvrševalca zgodovinskega razvoja. Marx je bil tako proti osnovam Heglove filozofije, uničil je njeno obliko, kot pravi avtor, in rešil njeno vsebino: dialektično mišljenje. Ta način mišljenja pa ostaja bistven tudi v vsem marksizmu. Kakšno je to mišljenje? se sprašuje avtor. Najpoljudneje ga razlaga Max Beer, kot pravi avtor, v svojem delu o Marxu. Sledi opis treh osnovnih zakonov formalne logike (A-A, AvneA, zakon neprotislovnosti). Formalna logika pa ni mogla ustrezno dojemati in ocenjevati nastajanja stvari. Mislecju je bilo nemogoče operirati z okorelimi pojmi. Od začetka 19. stoletja so iskali novo logiko in Georg Wilhelm Friedrich Hegel je napravil obsežen, kot pravi avtor, skrajno naporen poskus: ustvariti novo logiko, ki bi ustrezala svetov-

nemu razvojnemu procesu. Ta naloga se mu je zdela tem nujnejša, ker je vsa njegova filozofija težila k temu, da spravi v najpopolnejše soglasje mišljenje in bivanje: razum in svet, da jih obravnava kot neločljiva, da jih ima za istovetna in da predstavi svet kot vsakokratno utelešenje od stopnje do stopnje razvijajočega se razuma. Sledi citiranje nekaterih stavkov iz predgovora k Heglovi Filozofiji prava: "Kar je razumno, to je resnično; kar je resnično, to je razumno... Naloga filozofije je, da pojmuje, to kar je... Vsak poedinec je sin svojega očeta. Tudi filozofija je njen čas: njen čas obsežen v mislih. Noben poedinec ne more preskočiti svojega časa." - Prevod je seveda s stališča današnjega prevajanja Heglovih tekstov več kot neustrezen, očitno tudi otrok svojega časa.

Kot vidimo, ni bil Hegel nikakršen abstrakten mislec, nadaljuje Štrukelj, abstrakten mislec, ki ne bi računal z resničnostjo. Nasprotno, trudil se je, da dà čisti miselnosti stvarno vsebino in jo konkretizira. Ni si mogel predstavljati ideje brez resničnosti (seveda dejanskosti) in resničnosti (dejanskosti) brez ideje. Tako se njegova logika ni mogla ukvarjati zgolj z zakoni mišljenja, pač pa se je morala ukvarjati z zakoni razvoja. Zato je ustvaril znanost mišljenja, ki formulira ne samo mišljenske zakone, temveč tudi zakone nastajanja. "Žal pa je pisal v jeziku, ki dela bralcu neizmerne težave."

Bistvo njegove logike je po avtorju dialektika. Pod dialektiko so razumeli stari Grki umetnost govorjenja in ugovarjanja, premagovanje nasprotnika z ničanjem njegovih trditev in dokazov, s poudarjanjem protislovij in nasprotij. - Hegel je usvojil ta izraz in je poimenoval z njim svojo logično metodo. Avtor jo označi takole: Dialektična metoda je: pojmovanje stvari in bitij sveta v procesu nastajanja, v boju protislovij in njihovi razrešitvi. S to metodo vzame Heglova dialektika primat osnovnim zakonom formalno-logičnega mišljenja. Stavek identitete je abstrakten, nepopolna resnica, ker loči stvari od raznoterosti drugih stvari, in od odnosov nasproti njim. Tudi zakon neprotislovnosti ne zdrži kritike: nasprotje in protislovje sta

prisotna v vseh naravnih in zgodovinskih silah; šele v momentu, ko se prične porajati nasprotje, se začenja nastajanje višje oblike življenja in misli: kakor vidimo, nadaljuje avtor, ni tu govora o logičnih protislovjih, ki izvirajo navadno iz nejasnega mišljenja ali iz zmedenega predstavljanja dejstev; pri Heglu in pozneje pri Marxu gre mnogo bolj za dejanska protislovja: za protislovje in konflikte, ki sledijo iz samega razvojnega procesa stvari in razmer. - Stvar ali bitje, proti kateri se obrača nasprotje, imenuje Hegel pozitivno nasprotje, protislovje pa imenuje negacijo. Kakor lahko vidimo iz našega primera, razlaga avtor, ta negacija ni navadno uničenje, razblinjenje v nič, temveč hkratna odstranitev in vzpostavitev, propadanje in nastajanje, dviganje k višji stopnji. Sledi citiranje iz Heglove Logike: "Šele misleč razum spozna, da je ostro nasprotje vse, kar se je smatralo za enostvano. Šele do skrajnosti dognane se prično raznovrstnosti gibati in živeti druga proti drugi in dobe negativnost, ki je imanentno bitje vsakega žitja. Šele ko gredo nasprotja narazen in ko se razvijejo, je mogoč nadaljni proces nastajanja, ki se razvija preko nasprotja k višji pozitivni stopnji. Kjer pa ni sile za razvoj in poostritev nasprotja, tam dotična stvar ali bitje propade," (Hegel, Znanost logike, I. del). Prevod je seveda takšen, kakršen je lahko bil leta 1931 v Sloveniji, zato tudi ni primerna kritika takratnega prevajanja, ko je bilo že to veliko dejanje, da so se v slovenskem revialnem tisku pojavili stavki iz Heglove velike Logike, in kot smo prej videli, iz Predgovora k Filozofiji prava.

Ta Heglova misel iz velike Logike je za Štruklja zelo važna, in sicer zaradi tega, ker omogoča ustrezno razumevanje marksizma, ali z drugimi besedami, pojavi se trditev, da je za ustrezno razumevanje Marxa treba najprej razumeti Hegla. Prej navedeni Heglov stavek pa da je duša Marxovega nauka o razrednem boju, da, vsega Marxovega sistema, kot zagotavlja Štrukelj: Marx tako rekoč stalno preži na to, da odkrije nasprotja v družbenem razvoju, kajti, kjer se pokaže nasprotje (razredni boj), tam se pričinja po Marxu in Heglu, nadaljnji razvoj k višji stop-

nji. Avtomatično potekajoče evolucije (razvoja) torej ni. Še le razredni boj omogoča napredovanje družbenega razvoja. Do slej smo spoznali, nadaljuje avtor, dvoje izrazov dialektične metode: pozitivnost in negacijo. Proces pa še ni končan. Potrebuje še tretjo stopnjo. To tretjo stopnjo imenuje Hegel negacijo negacije. S tem da ta negacija še nadalje učinkuje, nastane nova stvar ali bitje. Izrazi: pozitivno (afirmacija), negacija, negacija negacije so znani tudi kot: teza, antiteza, sinteza.

Kaj je bistvo logike? "Po Heglu je evolucija z revolucionarnimi sredstvi. Torej ni avtomatična. - Zahteva razvoj nasprotstev ali protislovij. - Brez takega razvoja postane pozitivno prazna, mrtva identiteta. V Marxovem smislu se to pravi: šele razredni boji omogočajo evoluciji, da prehodi vse stopnje do sinteze. Brez akcije razredov se evolucija ne more izvršiti." S pomočjo te dialektike je Marx formuliral zakone nastanka socializma. Tako v svojih prvih delih "Sveta družina" (1844) in v "Bedi filozofije" (1847) - se pravi v nastanku svojega novega pojmovanja. Tudi v "Kapitalu", nadaljuje avtor, je s Heglovo dialektiko izsledil vse te zakone. Najizraziteje se pojavi Heglova dialektika v slavnem 24. poglavju prvega zvezka "Kapitala", kjer je očrtan razvoj kapitalizma iz malomeščanskih lastninskih razmer skozi vse stopnje do socialistične revolucije. Iz kapitalističnega produkcijskega načina izvira kapi= talistični način prilaščanja (kapitalistična privatna lastnina), je prva negacija individualne, na lastnem delu sloneče privatne lastnine. Toda kapitalistična produkcija ustvarja z nujnostjo naravnega procesa svojo lastno negacijo. Avtor sklene takole: tu imamo tri stopnje: teza - individualno gospodarstvo, antiteza - kapitalizem, sinteza - kolektivizem. Če se nam vse to zdi danes poenostavljeno - kar seveda tudi dejansko je - velja kljub temu opozoriti, da se takšne razlage dialektike vlečejo tudi v naš čas.

Zbornik "Triglavanski listi" objavlja tega leta (šol. leto 1932/33) prispevek Dr. A. Dolarja: "Noli iurare in verba - marxisti". Članek prihaja z desne strani takratnega slovenskega političnega življenja. "Današnji bolni dobi ponujajo razne socialistične struje - kdo bi jih mogel na hitro prešteti! - odrešeniška zdravila. Čim radikalnejše so obljube, tem večja je njih privlačnost. Kajti uspeh velikih pokretov, kakor je predvsem marksizem, posebno v svoji ekstremni (boljševiški) obliki ni toliko odvisen, kako je tak pokret znanstveno utemeljen, za široke množice je merodajno, kaj v njem vidijo in kaj od njega pričakujejo." Za široke množice pa ima po Dolarju program ruskega boljševizma naslednjo vabljivo obliko: priti mora popoln prevrat, kdor je zdaj siromak, pride na vrh, bo vladal, diktiral, drug pa, ki ima zdaj vsega dovolj in preveč, bo moral vse oddati in trdo delati. Izginila bo vsa neenakost, vsi bodo samo tovariši, sodrugi, tedaj ne bo brezposelnosti, delo bo enakomerno razdeljeno, delovni čas bo skrajšan, vsak bo z vsem preskrbljen. Tak prevrat je že bil v francoski revoluciji, ko je propadel fevdalni sistem in se je pojavil tretji stan (meščanstvo in buržoazija), danes pa je isti tretji stan (kapitalisti in njim uslužna buržoazija) na vrsti, da napravi prostor "četrtemu stanu" (proletariatu). Ta prevrat bo izvedla svetovna organizacija delovnega ljudstva. In če dvomljivec vpraša, zakaj tega paradiža že davno niso povsod ustvarili, dobi odgovor; tak novi družbeni red imajo že sedaj v Sovjetski zvezi, edini deželi, kjer vlada delovno ljudstvo, kjer ni brezposelnosti, kjer cvete blaginja. Da pa ni tega še drugod, so krivi kapitalisti, ki imajo v rokah vsa produkcijska sredstva, ti diktirajo cene blagu in mezdo delavcem, njim je na razpolago ves državni aparat. Kriva pa je tudi buržoazija, ki iz sebičnih namerenov podpira kapitalistični sistem. Toda kapitalizmu bo odklenkalo in komunizem bo odrešil svet. - Po tem opisu zbere

Dolar svoje misli: "Trden mora biti, ki takim sirenskimi glasovom zapira ušesa. Posebno dovzetna je tudi mladina po svoji duševni strukturi: Mladina je navdušena za prelom s tradicijo, zato, ker se ji vraščanje v svet odraslih 'vrši prepočasi in ne brez truda in težav'. Želi si mučeništva, mika jo, kar je skrivnostno in prepovedano, postavlja si visoke cilje, domovina ji je pretesna, narod premajhen, ugaja ji vloga rešitelja, rešiti hoče kogarkoli, svoj narod, celi svet, in sicer čim prej, revolucionarno." Ko posredno izpove svojo zgodovinsko orientacijo, začne Dolar podrobneje razmišljati o socializmu: "Če govorimo danes o socializmu, mislimo v prvi vrsti na marksizem, imenovan po svojem znanstvenem utemeljitelju drju. Karlu Marxu, ki je podal svoj nauk najprej leta 1848 v "Komunističnem manifestu" in med drugim v svojem glavnem klasičnem delu "Das Kapital", čigar četrta knjiga je še v rokopisu." Marksizem je, nadaljuje Dolar, v sebi zaključen ekonomsko-politični sistem velike notranje doslednosti in še večjih razvojnih možnosti, kar je očitno iz nenavadne amplitude med obema skrajnima kriloma: skrajna desnica - socialni demokrati, so včasih zelo oportunistični, sodelujejo z meščanskimi strankami, sedijo v ministrskih stolih, glasujejo za državni proračun, tudi vojni, medtem ko predstavlja skrajno levico ruski boljševizem, ki tudi razpada na posamezne struje. Ključna mesta v razvoju socializma so tako imenovane internacionale, in sicer prva l. 1864 (centralistično usmerjena: ves svet ima samo eno narodnost - proletariat, samo en razred - proletarski, izginiti mora privatna lastnina, na njeno mesto stopi socializacija, program: rušenje vseh buržoaznih držav); druga l. 1889 (federalistično urejena: kongres posameznih nacionalnih socialističnih strank, skupna so jim samo vprašanja taktike); tretja l. 1916 "kominterni" (kot reakcija na drugo internacionalo in vrnitev k stališčem prve; cilj: odstranitev kapitalističnega sistema, komunizem kot svetovni proces; sredstva: sabotaža in generalne stavke, radikalna destrukcija kapitalističnega družbenega sistema, uvajanje povsem novih organov, revolucija v mestih in

na deželi.); leta 1921 so na Dunaju ustanovili še 'poltretjo internacionalo'.

"Izhodišče marksizma je svojevrstno pojmovanje zgodovine. Marx kot otrok svojega časa jo pojmuje enostransko, materialistično: pravo gibalno vsega zgodovinskega dogajanja je večni boj med dvema razredoma." Na eni strani so izkoriščevalci, na drugi izkoriščanci. Vzrok današnje nevzdržne bede proletariata vidi Marx po avtorju, v skladu s svojo teorijo vrednosti v tem, da ima kapitalist edini v rokah vsa produkcijska sredstva. Za produkcijo pa potrebuje tudi delavca, kateremu plača komaj za eksistenčni minimum, medtem ko razliko med tistim, kar delavec resnično naredi in kar dobi plačano, vtakne kot presežno vrednost (Mehrwert) v svoj žep.

Marx je, po Dolarju, prepričan, da drvi kapitalistični sistem z zgodovinsko nujnostjo sam v propad, ker nosi v sebi embrio prihodnje brezrazredne socialistične družbe. Marx je bil velik ideolog, nadaljuje avtor, spreten organizator, kot značaj ne preveč simpatičen, kot praktik je doživljal neuspehe, zaradi česar da je prvotni nauk, da naj se preobrat izvrši revolucionarno, revidiral, češ da se bo izvršil po mirni poti po zakonih evolucije. To so mu zamerili: "Marx je postal anti-marxist."

"Na vsak način predstavlja marksizem svetovno gibanje, ki ima poleg luči tudi mnogo sence. Oglejmo si najprej njegovo negativno plat." "Vsa problematičnost marksizma, posebno v njegovih ekstremih, se kaže v nedoslednosti njegovih teoretskih temeljev, v odbijajočih metodah in v njegovih dosedanjih uspehih." Po tej trditvi se loti Dolar podrobnejšega premisleka. I. - Filozofski temelji marksizma da so šibki že zato, ker so filozofski sistemi, na katerih stojijo, zastareli. Kakor vsaka veda tudi filozofija menja svoje nazore, napreduje. Nesodobna da je Heglova dialektika glede teze, antiteze in sinteze, ker je podobna mehanični šabloni, v katero da poskuša Marx stlačiti živo življenje. Prav tako je po Dolarju tudi Feuerbachov materializem danes premagano stališče. Človek ni zgolj to, kar

je, pač pa je v resnici človek - in prav v tem neupoštevanju človeške narave je po Dolarju najusodnejša napaka marksizma - in sicer vsak posameznik, svojevrstno, edinstveno, iracionalno bitje, ki ga ne izčrpaš z nobeno formulo, ne pa stroj, kjer je treba samo vijake pošteno priviti. Tudi intelektualist Sokrates da se je motil, ko je hotel vsa naša dejanja razlagati zgolj na osnovi razuma.

Logična nedoslednost pa je po Dolarju tudi v temle: po Marxu je cela zgodovina nepretrgan razredni boj, samo v socialistični dinamiki bo ta dinamika zamrla. Temu čudežu ne verjamemo, pravi Dolar, temveč v skladu z Marxovo ideologijo prerokujemo: tudi prihajajoča socialistična družba nosi že sedaj embrionalno v sebi svojo antitezo za nadaljnji razredni boj.

II. - Pot, ki naj vodi v socialistično oz. komunistično državo, je popoln prelom s tradicijo: "Kaj zato, da zgodovina ne pozna skokov, tu bo izjema." Prevrata da mora biti nasilen, revolucionaren: kakor vulkan, ki hipoma pokoplje staro in rodi novo. Kaj zato, vzkligne Dolar, če pri tem izgine cvetoča kultura in s tem potrjuje svoje popolno nepoznavanje resnične narave Marxove misli.

"Metode boljše vizma pomenijo negacijo vseh mehkejših, toplejših čustev, zato pa ustoličenje gole materije. Je to znak germanske miselnosti. Friedrich Nietzsche je vzkliknil: 'Brüder, seid hart!' In cesar Wilhelm II. je izustil, da je treba človeštvu od časa do časa jeklenih kopeli (vojne). Zdi se mi, da ta pot ne pelje niti navzgor niti naprej."

Odbija nas, poudarja nadalje Dolar, indiferentnost do najnaravnejših vezi z rodbino, narodom, državo: "Ali naj vse to, kar nam zgodovina pripoveduje svetih činov, kar so ustvarili največji umetniki, kar je narod v svojih pravljičah in pesmih spletel nežnih cvetk o majki Jugovičev in sto drugih primerih idealne ljubezni do rodbine, naroda, države - ali naj je vse to bila brezkoristna zabloda človeštva? Ali se lestvica vrednot lahko tako na glavo postavi?"

Nova vera, kot imenuje Dolar marksizem, uči evangelij ne= strpnosti, sovraštva. Nasprotstva, ki so umevna, naravna med raznimi sloji se ne smejo odpraviti, temveč še poglobiti, po= ostriti: "Iluzorna, ker je neizvedljiva, je nadalje zahteva po odpravi lastnine. Saj je posestni gon eden najbolj prvot= nih, je pravi stimulus za vsako osebno inicijativo." Nad vse značilna pa je po Dolarju boljševiška taktika tudi v tem, da vodijo srdit boj za dnevne zahteve, ne glede na to, ali spada= jo v njihov program ali ne; torej zabavljanje zaradi zabavlja= nja samega, analogon za larpurlartizem.

III. - "Poglejmo še uspehe ruskega boljševizma!" zakliče Dr. A. Dolar. Nekdanja mogočna Rusija, ki da je narode reševala in se je njen glas upošteval v svetovnem koncertu, se je sama izločila kot odločujoči faktor, njen teritorij se je znatno zmanjšal, šele polagoma dobiva spet večjo enotnost, navznotraj pa da je boljševizem še vedno v eksperimentiranju. "So proti militarizmu, in vendar je bilo prvo, kar so uvedli, rdeča ar= mada." So odpravljali denar in sami kvarili lastno valuto; zdaj imajo zopet denar. Odpravili so zasebno trgovino, da so jo zopet dovolili; razdelili so zemljo med kmete, zdaj jim jo zopet jemljejo za kolhoze in sovhoze. "O komunizmu po celem svetu so sumljivo tiho." Dvignili so delavstvo kot stan ali razred, nadaljuje Dolar, uničili pa pri tem osebno svobodo. Toda diktaturo proletariata imajo! Milijoni proletarcev? se sprašuje Dolar in odgovarja: to je fizično nemožno; v resnici izvaja diktaturo vendarle samo maloštevilni direktorij in ko= nec koncev samo ena sama oseba (kar zadeva stalinizem, je seve= da to res). Krize pa in spremembe v najvišjem sovjetu da niso povzročene, ker morda proletariatski ni bil zadovoljen s kakšnim komisarjem, pač pa se mogotci sami med seboj včasih (čisto po buržujski navadi) spro. Taka je z diktaturo, povzema Dolar, in kako je s proletariatom? Kdo je proletarec je včasih zelo spor= no, o tem odloča oblast glede na njegov prejšnji poklic, bo= gastvo, poreklo in zato se dogaja, da se otroci javno v časo= pisih odpovedujejo svojim "oporečnim" staršem, da si pridobe

predikat in privilegij proletarca. To je trganje najbolj naravnih vezi: "... če je prostovoljno, je to posurovelost, če je prisiljeno, pa barbarstvo."

Simbol boljševisma, da je Dnjeprostroj: ogromen po svoji zamisli in izvedbi, samo eno napako ima, da ne funkcionira in da se obljubljeni blagoslov noče in noče razlivati po deželi: in ko bo nekoč res deloval, da bo potrebno noč in dan sto oči in sto ušes, da ga očuvajo sabotáže, tistega, kar so boljševiski sami izvajali in učili.

"Toda če je že Rusiji sojena ta Golgota, preden pride sama in povede morda še druge na goro Tabor, ne bomo mi sami silili v trpljenje na ljubo kakim fantastom ali zločincem." Tako Dollar. Končuje pa takole: "Akademična mladina je ponovno pokazala, da je v pretežnem delu kritična dovolj /.../ In ko bo previdno izbirala, bo tudi iz marksizma mnogo kaj pobrala, kajti kot splošna smer ima svetovno-zgodovinski pomen. /.../ Prav je torej, da se mladina, ki resno stremi za spoznanjem, uči pri raznih učiteljih, tudi pri marksistih, ne bo pa slepo prisegla na njihove besede."

V prvem letniku revije "Val" I/1932-33 je začela izhajati razprava Zdravka Gosaka "Križa marksizma", ki je kljub predvidenemu nadaljevanju ostala nedokončana. Na notranji strani platnic št. 4-5 II. letnika 1934. leta najdemo naslednje pojasnilo uredništva: "Sporočamo naročnikom, da nadaljevanj 'Križa marksizma' ne bomo več priobčevali, ker je avtor iz neznanih razlogov odpovedal nadaljnje priobčevanje." Prikazali in delno analizirali bomo tako samo tisti del, ki je objavljen v letniku 1932-33.

Uvodna razmišljanja začne Gosak takole: "Po zlomu liberalizma je zavladal v družbi in njenem življenju splošen kaos. V duhovnem, etičnem, socijalnem, gospodarskem področju človeškega izživljanja zasledujemo lahko stremljenja, ki so po svoji ostrosti in enostranosti značilen in veren odsev vsesplošne razcepljenosti." V gospodarskem življenju da je 'svobodna konkurenca-posameznikov' namesto napovedane harmonije rodila nemogoče sta-

nje, ki bi lahko postalo usodno za življenje in obstoj človeške družbe; izkoriščanje gospodarsko šibkih, vse večja moč velekapitala, nastanek dveh medsebojno nasprotujočih si razredov, vse to je rodilo odpor in medsebojno sovraštvo. "Karl Marx je zbral in študiral vse izrodke kapitalističnega duha in gospodarstva, študiral je sistem v celoti; vse svoje izsledke, ki so bili deloma že preje dognani, vendar še nikjer zbrani, je združil, opremljene s svojevrstno filozofijo, v posebnem pismu delovnemu človeku." Tako Gosak naznači z najmanj možnimi besedami Marxovo početje; svoj odnos do njega bo razvil pozneje.

Leta 1859 je izšla kot predhodnik "Kapitala" knjiga "Kritika politične ekonomije". Znanost sama, predvsem ekonomska, da beleži že pred Marxom velike dosežke, velika imena in dela, ki so zahtevala drugačne osnove ekonomskih in družbenih odnosov, kot so bile tedaj osnove vladajočega sistema; ta dela pa so imela napako, ki jih je naredila nemočna: bila so utopična. Utopični socializem je slikal idealne ureditve in oblike socialnega in ekonomskega stanja brez vsake zveze s konkretnimi zgodovinskimi razmerami. Gosak navaja v zvezi s tem naslednje avtorje: Platon: "Politeia", Thomas Morus: "Utopija", Campanella: "Sončna država", Bacon: "Nova Atlantida", Harrington: "Oceanija", Cabet: "Potovanje v Ikarijo" in Bellamy na eni strani, na drugi strani pa Saint-Simon, Louis Blanc in Robert Owen kot predstavniki tega utopičnega socializma. Prva skupina avtorjev je svoja naziranja, misli in predstave o idealni družbi podala v obliki romanov, pri Platonu gre seveda za filozofski dialog, ki nima nič skupnega z romanom, druga skupina pa je že mnogo realnejša in resnejša, kot pravi Gosak, tako po obliki kakor po vsebini. Vsi ti misleci pa so živeli daleč od delavskih množic, šele Karl Marx je uvidel pravo pomembnost proletariata: "Problem socijalne in gospodarske preosnove je stopil v odločilni stadij."

Po teh uvodnih razmišljanjih se loti Gosak podrobnejšega prikaza marksizma: "Préden preidemo k predmetu, naj radi jasnosti podam opredelitve nekaterih pojmov, ki se zlasti v praksi

radi identificirajo in zamenjujejo. Dogaja se namreč često, da doživimo na primer istovetenje komunizma z marksizmom itd., kar je gotovo nedopustno in napačno pojmovanje obeh izrazov."

"Pod socijalizmom razumemo predvsem gospodarski in socijalni sistem, ki v nasprotju z gospodarskim liberalizmom poudarja družbeno navezanost ljudi ter izključuje privatno lastnino produkcijskih sredstev, dopušča pa privatno lastnino potrošnih dobrin. Individuum je podrejen družbi, katere produkt je." Radikalnejši je po Gosaku komunizem, ki prav tako poudarja idejo o primarnosti družbe, odklanja pa vsako privatno lastnino sploh. Potrošnja in produkcija se dogajata in urejujeta po določenem enotnem ekonomskem planu: "Komunizem se razlikuje od socijalizma torej le graduelno ter pomeni njega razširitev."

Socijalizem se je razvijal na različne načine; Gosak navede naslednje možnosti: marksizem, krščanski socializem, narodni socializem (seveda nacionalni), etapni, državni, anarhistični. Vedno krepkeje pa se kaže po Gosaku dejstvo, da so ekonomske in socialne osnove odločujoče povsod in da gre razvoj v prihodnost, ki jo bo karakteriziral sistem medsebojne povezanosti in odvisnosti posameznika od celote: "Današnja doba je doba ekstremov (po gotovih znakih sodeč so ti že prekoračili svoj višek), ki se bodo zlili v sintezo, ko bodo obrusili svoje ostrine in izgubili navlako ter izrodke."

"Eden teh ekstremov je marksizem, ki ga življenje že nad pol stoletja krepko gladi in izpodbija v življenju družbe neutemeljene in svetovno-nazorne zmotne nazore." Marksizem sam pa označi Gosak kot celokupnost nauk, ki jih je razvil njegov utemeljitelj Karl Marx predvsem v "Komunističnem manifestu" (1847) in "Kapitalu" (1867). Osnova Marxovega miselnega sistema pa je njegovo pojmovanje sveta in zgodovine: historični ali dialektični materializem.

Marx, nadaljuje Gosak, je bil Heglov učenec; od njega je prevzel metodo razvoja, dialektiko, ki uči v glavnem, da se vse razvija iz nasprotij, vsaka faza razvoja nosi v sebi klice svojega nasprotja, ki se tudi razvije, vendar se nobena od prvih

dveh faz ne obdrži, temveč pride do sprave med njima na višji razvojni stopnji, ki vsebuje elemente obeh faz, dokler notranje napetosti zopet ne izzovejo novih nasprotstev po formuli: teza - antiteza - sinteza. Hegel je dal tej metodi vsebino; realna vsebina dialektičnega razvoja je absolutni duh, ki je hkrati smoter vsemu svetovnemu dogajanju. V nasprotju s Heglom, nadaljuje Gosak, pa trdi Karl Marx, da je materija bistvo vseh pojavov, razum pa edina in vodilna pot, ki nas vodi do pravih spoznanj. Sledi citat iz Marxove "Kritike Heglove pravne filozofije" iz leta 1844, kjer je govor o dejstvu, da so pravne razmere utemeljene v materialnih življenjskih razmerah. Nato tudi citiranje iz "Uvoda h kritiki politične ekonomije" (1859), odlomka, kjer je pojasnjeno razmerje med družbeno bitjo in družbeno zavestjo - izraz "gesellschaftliches Sein" se prevaja z "družbena bitnost". Citira tudi "Komunistični manifest" ("Vsa dosedanja zgodovina je zgodovina razrednih bojev"). Po navedbi teh citatov Gosak ugotavlja: "To so filozofske osnove, na katere je Karl Marx navezal svojo kritiko kapitalističnega gospodarskega ustroja in svoj politični program. Z njegovo kritiko kapitalističnega gospodarskega reda se pa tukaj ne bomo bavili, ker je za naš smoter, ko hočemo dognati vzroke današnje krize marksizma, skoraj brez pomena. Kolikor se bo pokazala vseeno tozadevna potreba, bomo to storili."

Marxov nauk je nastal, kot pravi avtor, po eni strani v času reakcije, ki je nastala po srednjeveški prelomnici (racionalizem, utilitarizem), po drugi strani pa v času silne konjunkturo in tudi dejanskih uspehov prirodoslovnih znanosti. Tedaj se je zdelo, da je vsa filozofija odveč, da jo prirodoslovje lahko popolnoma in brez izgub nadomesti. Pričakovali so, da se bo posrečilo eksaktnim znanostim v njihovem silnem poletu pokazati jasno in za vse razumljivo sliko uganke življenja in sveta. Na osnovi na novo dognanih dejstev in primerjav so tedaj nastale teorije o življenju, ki so odklanjale boga kot izrodek človeške domišljije. Zlasti velik vpliv je imela Lamarck-Darwinova teorija o naravnem izboru vrst kot posledic boja za obsta-

nek. V tem vzdušju, nadaljuje Gosak, je živel Marx in vse njegovo delo nosi pečat njegove dobe. Karakteristiko marksizma pa poda Gosak na osnovi svojih izvajanj v obliki dveh načel:

- (1) - načelo historičnega materializma
- (2) - načelo boja med socialnimi skupinami

"Marx podaja svoje nazore aprioristično in nehistorično. Sprejeti jih mora človek le kot dogmo ali pa jim najti samostojne razloge kritične prisvojitve. Gotovo pa mora biti utemeljena vsaka zavrnitev." Gosakova misel, ki očitno priča, da Gosak Marxa ni bral ali pa ga je sprejemal iz tretje roke. To je sicer značilno za mnogo avtorjev, ki pišejo v teh letih o Marxu in marksizmu, videli pa bomo, kako Dušan Kermavner, ki piše 1933. leta v reviji "Književnost" pod psevdonimom Peter Lem, postavlja zahtevo po branju avtentičnih Marxovih tekstov.

V nadaljnjem razvija Gosak svoj odnos do načel Marxa in marksizma, seveda kakor jih je sam lahko dojel in prikazal. Najprej se loti historičnega materializma.

Materializem kot svetovni nazor, pravi Gosak, je prisoten že v starem veku. Zanikujoč duha kot samostojno silo, se postavlja v diametralno nasprotje z idealizmom, ki mu je ideja osnova in vsebina vsega. Med ta ekstrema bi po Gosaku lahko postavili filozofski dualizem, ki priznava v dejanskosti dve načeli, in sicer idejo in materijo. Vendar pa da je dualizem popolnoma samostojen filozofski nazor in plod sinteze ali eklekticizma. Monistična tendenca v miselnosti po prelomu s srednjim vekom je bila naklonjena razvoju in uveljavljanju materializma, kar je imelo za konsekvenco, da postane tostranski svet aktualen in vreden vse pozornosti in spoštovanja. Ko podrejuje duha materiji, nadaljuje Gosak, odpoveduje materializem v mnogih točkah, sovražen je teologiji in reducira vse nehanje in delovanje človeka na goli kruh in materialno udobnost: "Nujno vodi zaradi tega do razkroja, kjer postaja življenje prazno in brezsmiselno. Žival in človek se zblížata do skrajne meje."

"Materializem je bil osnova tudi že liberalizmu in ravno v tem, ko išče Karl Marx rešitve iz težkega položaja, v katerega

je zavedel človeški rod liberalistični nazor, skorajda z nebistvenimi spremembami miselnih osnov liberalizma, leži njegova največja zmeta." Ta Gosakova misel znova priča o tem, da so dajali včasih na videz zelo utemeljene izjave in trditve o Marxu in marksizmu, ne da bi poznali tistega, na katerega so se trditve nanašale. Treba je pa priznati, da tudi naš čas ni imun proti takim pristopom.

Historični materializem da priznava dosledno za tvorno silo družbe le ekonomski proces. To pa po Gosaku ni tako. Svetovna vojna da bi morala biti po Marxovi teoriji boj med ekonomskimi razredi, danes torej boj med kapitalisti in proletariatom, prav narobe pa je postavila svetovna vojna na posameznih frontah v skupno črto proletarce in buržuje. S tem je bil podan po Gosaku sijajen dokaz, da družba ni deljena samo po ekonomskih razredih v horizontalni smeri, pač pa tudi vertikalno po načelu narodnosti: "Torej ne samo gospodarski proces, temveč tudi druge sile tvorno vplivajo na oblikovanje človeške zgodovine."

Pri svoji nadaljnji kritiki marksizma se opira Gosak na Masaryka in povzema tudi tole njegovo misel: "Historični materializem nima pravilne psihologije, ne more dovolj spoznati in oceniti individualnih in socialnih sil, ki se ne morejo reducirati zgolj na takozvane ekonomske prilike. Marksist radi tega ne pojmuje, da je narodnost, narodna ideja in princip - samostojna politična sila, poleg ekonomskih interesov, in prav tako ne razume vseh ostalih sil, verskih itd. Psihološko je nemogoče reducirati vse družbene sile na ekonomske interese."

Sledi še citat iz knjige E. Spektorskoj: "Zgodovina socialne filozofije", kjer se prav tako kritizira "ekonomski faktor" kot edino določujoč. Čeprav se končuje ta del članka "Križe marksizma" Zdravka Gosaka z opombo 'nadaljevanje sledi', nadaljevanja ni več bilo. Na začetku našega prikaza smo o tem navedli pojasnilo uredništva revije "Val".

Leto 1933 je mnogo plodnejše, kar zadeva revialno in časniško pisanje o teoretičnih in filozofskih problemih marksizma. Tudi čas v svetovno-zgodovinskem smislu je postajal resnejši in se lomil skozi velike krize. V Nemčiji je prišel na oblast nacizem. Delavsko gibanje v Nemčiji in Evropi je doživelo hud poraz. Vse to je odmevalo tudi v slovenskem kulturnem prostoru, v zavesti slovenskih intelektualcev, delavskem gibanju ter v praksi in teoriji marksistično usmerjenih mislecev. Začela je izhajati revija "Književnost", ki je v precej nejasni situaciji odločno odprla pot napredni marksistični misli na Slovenskem. Seveda je hkrati obstajalo mnogo revij in avtorjev, ki so s skepso in tudi docela odklonilno gledali na veliko Marxovo odkritje. Prikaz in analiza člankov bosta poskušala ujeti in dojeti takratno situacijo.

V zborniku "V mlade zarje" je izšlo predavanje Jakoba Aleksiča z naslovom "Marksizem", predavanje, ki ga je imel avtor na tečaju "Zarja" aprila 1933.

"Stojimo na prelomu nove zgodovinske epohe. In splošno prepričanje je, da bo ta nova doba nosila kot bistveno potezo na sebi občestvenost v nasprotju z dosedanjim individualizmom. - Dve veliki kolektivistični sili vstajata v tem imenu na pozornici (tu se ne ozira na katoliško cerkev, ki je v svojem bistvu tudi sicer občestvena, toda nepolitična organizacija), to sta fašizem in marksistični kolektivizem. Fašizem bi lahko imenovali nacionalno - kolektivistično gibanje, marksizem pa internacionalno - kolektivistično gibanje." Tako začenja Aleksič in nadaljuje: marksizem ni mlado gibanje, kakor je to njegov veliki rival in nasprotnik fašizem. Njegova temeljna zgradba - Marxov "Kapital" je stara že 74 let, njegova ideologija je v vsakem oziru izdelana.

V prvem velikem razdelku analizira avtor Predhodnike marksizma. Da bi lahko bili kritični do marksizma, pravi avtor,

"da bi lahko prišli marksizmu za hrbet", je treba spoznati ekonomski razvoj "cele individualistične (kapitalistične) ere".

Srednjeveško naturalno gospodarstvo se je začelo lomiti pod vplivom političnih dejavnikov, tj. tvorbe velikih nacionalnih držav, kot Francije, Španije, Portugalske in Anglije. Trgovina in denar sta postala dva pglavitva dejavnika bogastva in politične moči. Iz teh novih političnih in gospodarskih razmer je zrasel merkantilizem, ki ga označuje Werner Sombart kot "zgodnji kapitalizem". Njegovi karakteristiki povzema Aleksič takole: (1) - v političnem oziru absolutizem in centralizem (2) - v gospodarskem oziru pa: na eni strani pospeševanje velike obrti za prekomorsko trgovino, pospeševanje premičnega kapitala, ustanavljanje kolonij in velikih trgovskih družb, omejevanje cehovstva in zemljiškega kapitala. Vodilna ideja merkantilističnega gospodarstva postane: aktivna trgovinska bilanca. Že v tem merkantilizmu se kažejo po avtorju prvi pojavi nezdravega ekonomskega individualizma: izžemanje kolonij, kopičenje kapitala, bogatenje na račun drugih. Vendar je bilo merkantilistično gospodarstvo še v veliki meri vezano narodno gospodarstvo.

V politični znanosti in socialni filozofiji se pojavi individualistično naravno pravo, vezano na racionalizem in razsvetljenstvo. Človeški razum, ne bog, in sicer razum posameznika, je tista sila, tisti vir, ki ustvarja pravo (Hobbes, Spinoza, Diderot, Condillac, Helvetius, Voltaire, Rousseau): "Vsi ti so bili veliki rušitelji evropske krščanske občestvene zavesti in pionirji francoske revolucije ter današnjega kaotičnega individualizma."

Fiziokratizem (Quesnay) je izločil s področja ekonomije etiko, kakor je poprej to storil Macchiavelli s politiko. Vodilno geslo postane, kot pravi avtor, egoizem. Vir bogastva je samó delo, in sicer telesno delo, v fiziokratizmu poljedeljsko delo. Samo to delo da je produktivno, delo učenjaka, zdravnik, državnika, služabnika, trgovca pa da je gospodarsko neproduktivno. Že fiziokratizem je postavil zato teorijo o tako

imenovani delovni mezdi ("Arbeitslohn"), ki so jo posneli po- tem Smith, Ricardo in za tem, kot pravi avtor, Karl Marx.

Klasiki individualističnega gospodarstva, kot pravi Alek- sič, oziroma meščanske ekonomije pa so: Smith, Malthus, Ricar- do. To individualistično gospodarsko teorijo lahko strnemo v naslednje točke: (1) - Gospodarska teorija je v bistvu teorija o menjavi blaga posameznih gospodarstvenikov. Središčni pojem je trg. Vsa ekonomija je v bistvu trgovska ekonomija. (2) - Delo se vrednoti po kvantiteti, ne po kvaliteti in smotrnosti z ozirom na celoto. (3) - Gonilna sila je sebičnost. Gospodar- ski pojavi niso nič drugega kot mehanična igra gospodarstveni- kov na trgu in rezultati, ki sledijo po zakonu odbojnosti iz te igre. Gospodarstvo je potemtakem absolutno avtonomno, raz- vija se po svojih imanentnih mehaničnih zakonitostih, nima ni- kakršnega odnosa do etike, njegove zakonitosti so tako rekoč zakonitosti fizike in matematike.

Surova tekma v gospodarstvu, nadaljuje avtor, zahteva maki- avelizem v politiki, ker pa ta ni vedno mogoč, stopi na njego- vo mesto družbena pogodba, katere rezultat je formalna demokra- cija: "Človeška družba ni več živ organizem, kjer se različni udje med seboj vežejo, in spadajo v življenjsko organsko celo- to, vsak ud s svojo določeno življenjsko funkcijo, marveč člo- veštvo je kakor ravan peska ali kamenja, ki se da znositi na kup, ta kup pa zopet razmetati in napraviti drugega."

Marksistična ekonomska teorija - "Marksizem si prisvaja sposobnost in moč, premagati individualizem, oziroma kapitali- zem in na njegovem mestu ustvariti nov gospodarski in družbeni red občestvenosti." Marksistični kolektivizem obsega po Alek- siču v svoji celoti troje: (1) - svojo gospodarsko teorijo, (2) - svojo socialno teorijo ali nauk o državi in družbi, (3) - svo- je svetovno-nazorsko gledanje zgodovine ali historični materia- lizem.

Kritika marksizma - Marxova analiza marksizma je po Alek- siču v mnogočem resnična in Marx da je v tem pogledu mnogo pri- pomogel k razkrinkanju kapitalizma. Zmota marksizma pa da je

v tem: kapitalizem ni tako dosleden v izpeljavi svojih principov, kakor jih je logično izvedel Marx. Zato je Marxova analiza po Aleksiču le deloma resnična. Drugič pa, in to je za Aleksiča poglavitno: Marx afirmira iste osnove, na katerih stoji individualistični kapitalizem, samo da se Marx ne ustavi sredi poti kakor individualizem, marveč gre do konca. Kapitalizem je zanj zgolj prehodna, toda nujna razvojna stopnja na poti do drugačnega gospodarskega in družbenega reda, komunizma. Marx zavrača kapitalizem, premagati ga hoče s tem, da dopusti kapitalizmu razvoj do njegovih zadnjih koncekvenc, da se ekonomske zakonitosti kapitalizma razvijejo in dopolnijo. Marx da ima te ekonomske zakonitosti za naravne in nespremenljive, ki da zaradi tega nujno vodijo v komunizem - tu se zopet kaže očitna "posvečenost" Aleksiča v Marxove tekste; najbrž je bral Kautskega in Bernsteina. Vse to da zahteva že materialistična dialektika Marxovega materializma: "Če kje in o čem, velja o marksizmu: hudiča preganja z Belcebubom, poglavarjem hudičev, ko se 'bori' proti kapitalizmu. Naravno! Saj Marx stoji docela na ramenih meščanskih ekonomov Smitha in Ricarda. Odtod je tudi razumljivo, zakaj meščanska liberalna ekonomija marksizmu ne more prav do živega, dasi mu je v mnogočem dokazala hibe in pretiravanja."

Po 'zanimivem' dokazovanju, da je za Marxa produktivno zgolj ročno delo, nikakor pa ne duhovno, moralno in kulturno delo sploh, sklene avtor takole: "Iz tega sledi, da je zmotna tudi Marxova teorija o večvrednosti /presežni vrednosti/ in trditev, da je živo delo edini vir vrednosti. On pravi: produktivno je samo živo delo delavca /.../ Če bi bilo to res, tedaj bi podjetnik, ki dela večinoma s stroji in zaposluje le malo delavcev, moral dobivati le večvrednosti, medtem ko bi podjetnik, ki dela z mnogimi delavci, pa malo stroji, moral dobivati veliko več nadvrednosti ali profita. Od kod pa potem koncentracija kapitala, t.j. velikih obratov s pretežno strojnim kapitalom?" "Zato je treba reči: Marxov pojem večvrednosti je teoretično napačen! Vendar je zasluga Marxova, da je opozoril svet

na krivično razmerje med delodajalcem in delavcem v škodo poslednjega." "Kje pa je vzrok zmotnosti Marxovih teoretičnih formul? To je deloma njegov materializem, deloma individualizem." Če rezimiramo po avtorju Marxovo kritiko kapitalizma oz. klasične politične ekonomije, ugotovimo, da je središčna točka pri Marxu pojem presežne vrednosti, bistvo kapitalizma pa je v ropanju te presežne vrednosti: "V resnici pa je zlo mnogo globlje. Zlo kapitalizma ni toliko v tem, da osiromašuje delavstvo, marveč predvsem v tem, da nevezano, razbrzdano kapitalistično gospodarstvo izkoreninja ogromno plast ljudstva iz organične celote, napravlja iz nje maso brez eksistenčne sigurnosti."

"Kapitalizem in marksizem izhajata iz iste nekrščanske, poganske ideje individualizma. Marksizem ni tu niti za las boljši, da, še doslednejši. Marksizem je razkrinkal svojega kapitalističnega nasprotnika. To je vsa njegova zasluga. Toda sam je absolutno nesposoben, da ustvari kaj boljšega, saj izhaja iz istega duha kakor kapitalizem. Zato tudi vidimo, da marksizem kratkomalo odpove, če pride do oblasti in v položaj, da pokaže, ali zna tudi tako pozitivno graditi kakor negativno kritizirati."

Aleksič končuje takole: "Nobenega dvoma ni več: marksizem leze v paralizo, oziroma je že v njej, bodočnost ni njegova! In tudi če bi mu utegnila, recimo po kaki vojni, trenutno zasijati še enkrat zvezda, bo ta zvezda kaj kmalu spet zatonila, najbrž za vedno." Čigava zvezda je dejansko zatonila za vedno, seveda ni treba poudarjati.

V časniku "Slovenija" je izšel 1933. leta članek z naslovom "Marx", posvečen petdeseti obletnici Marxove smrti. V njem je na kratko prikazan njegov nauk, kot so v tistem času radi poimenovali Marxovo znanstveno misel. To je tudi razumljivo: poznali so bolj njegovo prometejsko poslanstvo, zelo malo pa njegove znanstveno-teoretične tekste. Avtor članka se je podpisal s kraticama A - a.

Začenja takole: štirinajstega marca tega leta je minilo petdeset let od smrti Marxa, miselnega ustanovitelja modernega delavskega gibanja. Njegovo modroslovje o človeški družbi ni samo zgodovinsko, ampak je še vedno živo in tvorno: "pravilno umevanje, je danes bolj potrebno kot kdaj poprej, ker je v svojem jedru nravno."

"Kakor je nastopil Spencer s svojim modroslovjem življenjske resničnosti nasproti brezplodnim izmišljeninam nemškega modroslovja; kakor je podrl Darwin v prirodi staro nevzdržno pojmovanje njenega postanka in rasti z zakonom razvoja: tako je Marx oplodil spoznavanje človeške družbe z naukom o gospodarstvu kot gibni sili, ki se doslej ni upoštevalo ali vsaj ne dovolj." Marx je bil, nadaljuje avtor, kakor vsakdo odvisen od svojega okolja: nanj je vplivalo njegovo rojstvo, da je bil kot Žid izredno nadarjen, a strasten; da se je, ker je študiral v Nemčiji, navzel takrat vladajočega Heglovega in Feuerbachovega modroslovja; da je po burni dobi svoje mladosti živel končno v Angliji, izraziti deželi razvijajoče se velike obrti in industrije, ki mu je dala snov na njegov gospodarski nauk: "Marxovo miselnost je modroslovno oblikoval glavno Hegel. Kljub temu, da je napadal njegovo metodo, si jo je vendar osvojil in jo pod Feuerbachovim vplivom prikrojil v materialističnem smislu (primerjaj Masaryk: "Otázka sociální", str. 19-61). Ako odklanjam materialistično modroslovje, ne morem na drugi strani popolnoma zavračati tako zvanega zgodovinskega materializma, ki ga je Marx iz teoretičnega modroslovja prenesel v praktično življenje."

Ta način gledanja je mnogo pripomogel h globljemu in boljšemu spoznavanju družbenih pojavov v zgodovini, pravu, politiki in nacionalni ekonomiji. V tej zvezi navaja avtor knjigo Herknerja: "Dělnické otázka" v češkem prevodu. Četudi načelno dopuščamo pravilnost nasprotnega stališča, razmišlja avtor, da namreč niso gospodarstvo, ekonomija oziroma proizvodjalne razmere izključna gibalna sila vsega družbenega življenja, je vendar treba priznati neizpodbitno dejstvo, da je gospodarstvo konkretni pogoj vsake višje duhovnosti. Hrana, obleka, stanovanje so

neizogibna osnova za življenje, vendar moram priznati hkrati neizpodbitno dejstvo, da obstojajo velike razlike med tistimi potrebami, ki v nekem obdobju, v konkretnem geografskem okolju predstavljajo za posameznika in družbo konkretni minimum. Vsekakor pa obstaja ozka zveza, ugotavlja avtor, med sfero ekonomije in duhovnostjo, če opazujemo ta fenomen v splošni obliki, kakor je to storil Karl Marx. Frančiški iz Assisija, Husi, Cankarjeve matere, te žene-mučenice, poudarja avtor, so izjemne: to so svetniški značaji, a vsak ne more živeti po svetniško. Če to dejstvo priznamo, namreč ozko povezavo med ekonomijo in sfero delovanja človeškega duha, potem nujno sledi, tako razmišlja avtor, da je vsakemu človeku treba najprej omogočiti njegovo konkretno materialno življenje kot pogoj za nastanek in razvoj višje duhovne kulture: "In tu moram odobravati Marxovo načelno kritiko kapitalističnega proizvodjalnega načina." Avtor se ne spušča v analizo Marxovega pojmovanja vrednosti oziroma presežne vrednosti, ker meni, da je to naloga strokovnjakov s področja ekonomije, in navaja v tej zvezi v slovenščini napisan članek o tem problemu izpod peresa dr. Josipa Pavlice z naslovom "O bistvu kapitalizma" ("Katoliški obzornik", 1899). Eksploatacija delavcev je zgodovinsko dejstvo /avtor navaja v tej zvezi knjigo Gumplowicza: "Sozialphilosophie im Umriss"/, in je posledica ekonomskega in družbeno-političnega sistema, ki temelji na privatni lastnini produkcijskih sredstev. Na eni strani se kopiči preveč bogastva, na drugi popolno pomanjkanje. To je po avtorju izhodišče Marxovega nauka, v isti smeri pa da je zasnovana osnovna usmeritev njegove kritike in zgodovinske zahteve: podružbljanje zasebne lastnine in proizvodjalnih sredstev oz. socializacija: "V kolikem obsegu in kako naj se vrši ta načelna zahteva, mora biti odvisno od produktivnosti in tehničnosti. V tem je Marxov zgodovinski pomen. Gibanje, ki ga je začel s svojim naukom, mora biti medversko in mednarodno: njegova svojstvenost je gospodarska." Filozofsko stališče pa, ki je bilo materialistično, da je Marxa oviralo, da ni pravilno cenil kulturnega pomena verstva in narodnosti. Verstvo je po

avtorju prav tako človeška potreba kot znanost in umetnost, ker izvira iz človeške prirode, narod pa da je realnost med posameznikom in človeštvom: "Marx je gledal zlasti na male slovanske narode mehanično z nemškega stališča, ker je imel za prvi pogoj narodnega življenja: veliko število in strnjenost ozemlja (primerjaj: Marx: "Revolution und Kontre-Revolution in Deutschland", 1926, str. 98-99)." Če vse to upoštevam, nadaljuje avtor, moram na drugi strani zopet priznati dejstvo, da vsebujeta verstvo in narodnost tudi primesi, ki nimajo nič skupnega s pravo vsebino in s pravim poslanstvom teh dveh kulturnih dejavnikov. Verstvo je nastopalo v konkretni obliki raznih cerkva in višje duhovščine velikokrat kot orodje kapitalizma proti družbeni svobodi delovnega ljudstva. Prav tako se je izrabljaj pojem narodnosti za korist kapitala, domačega in tujega, proti lastnemu ljudstvu. S tega stališča, sklepa avtor, potem tako imenovani krščanski in narodni socializem ne pomenita boja za svobodo proletariata, ampak za njegovo cepljenje in slabljenje, če se ne postavita na ekonomsko osnovo marksizma, upoštevaje verstva in narodnosti, brez kapitalističnih elementov: "Marx se je razvil iz meščanskega demokrata v socialnega revolucionarja. V vprašanju revolucije sploh je podal češki časnikar Havlíček leta 1851 tako premišljene nazore, da nam morejo biti vzor. Ne da bi bil načelno proti vsaki revoluciji, ker včasih nastane takšen položaj, da mora narod zgrabiti za orožje, je vendar Havlíček dal prednost revoluciji v glavah in srcih; zakaj nasilno revolucijo je imenoval loterijsko igro z bodočnostjo naroda (primerjaj: Langner: "Politické zásady Karla Havlíčka Borovského, str. 32-33). Kljub mnogim Marxovim zmotam ostaja njegovo gospodarsko jedro zlasti danes življenjsko vprašanje narodov, ki ga morajo rešiti, da ne propadejo v omiki in se pogrezejo v barbarstvo. V ta namen potrebujemo Havlíčkove revolucije v glavah in srcih: izpremeniti dosedanje kapitalistično mišljenje in čustvovanje ter na mesto mrtvega kapitala z njegovim strojem postaviti v ospredje živega človeka z njegovim delom na demokratični osnovi." Nalogo Slovencev v tem kontekstu pa za-

stavi avtor takole: na verskem področju boj za širino strpnosti in globino iskrenosti; na področju nacionalnega prizadevanja za svetovno in svobodno omiko v materinem jeziku; na področju socialne problematike boj za osvoboditev delavca in kmeta; na političnem področju uveljavljanje demokratične samouprave.

Revija "Beseda o sodobnih vprašanjih" je prinesla leta 1933 članek Joška Brileja "Krščanstvo in marksizem", razmišljanja, ki se ukvarjajo s problematiko, ki je bila v slovenskem kulturnem prostoru med obema vojnama zelo živa.

Na začetku nam predstavi Brilej daljši poljudno-zgodovinski uvod o odnosu krščanstva do njegovih lastnih avtoritet, Aristotela, Avgušтина, Tertuliana, Tomaža Akvinskega, da bi pozneje soočil krščanstvo z nazori historičnega materializma: "Kot pravi Engels v svojem delu 'Razvoj socializma od utopije do znatnosti' (slov. prevod str. 29) in kot priznava to katoliški sociolog V. Cathrein D. J. V svoji knjigi 'Der Socialismus' str. 17, je osnova marksizma dvojna: gospodarska, to je analiza kapitalizma na podlagi teorije vrednosti in večvrednosti in sve-tovnonazorna osnova: t.j. materijalistično pojmovanje zgodovine, materijalistično gledanje na svet in na človeka." Po historičnem materializmu, nadaljuje Brilej, je ves svet z vsemu duhovnimi in čutnimi pojavi samo velik razvojni proces, v katerem ni nič stalnega in nespremenljivega, vse je v stalnem in zakonitem nastajanju in razkroju. Edini absolutni stavek da je: vse je relativno. Druga trditev historičnega materializma se po Brileju glasi takole: ni dualizma med duhom in materijo; vse, kar je okoli nas in v nas, je materija. Tretja teza historičnega materializma: glavnih vzrokov vseh družbenih sprememb in političnih preobratov ne gre iskati v glavah ljudi, v njihovem predstavljanju in spoznavanju, ampak v spremembah produkcijskih načinov in menjave. Celotna kulturna sfera (religija, filozofija, umetnost, znanost, država), pojasnjuje Brilej, predstavlja nadstavbo, ali z drugimi besedami, je produkt gospodarskih, tj. produkcijskih in menjalnih procesov. "Seveda historičnega materializ-

ma in njegovih apriornih tez ne more priznati noben pristaš idealistične filozofije in nihče, ki je krščanskega svetovnega nazora. Če je v marksizmu kaj resnice, če je v marksizmu 'velika resnica in celo mnogo resnic', kot pravi Berdjajev, potem je resnica v ekonomski osnovi marksizma." Vendar pa, se sprašuje Brilej, kako ločiti ekonomsko osnovo od svetovnonazorske osnove marksizma? Na vprašanje lahko odgovarjamo po Brileju z dveh stališč: z materialističnega ali idealističnega. Gledano z materialističnega stališča tega ločevanja ne moremo izpeljati, saj je po materialističnem svetovnem nazoru vsa kultura (religija, filozofija, umetnost, država) zgolj produkt ekonomskih razmer. Tako sklepa popolnoma logično materialist, da je marksizem nujno ateističen, samo da je prva predpostavka po Brileju napačna, da je namreč vsa duhovna kultura produkt produkcijskih razmer: "Ako pa ta premisa ne drži, potem pa marksizem ni nujno, po svojem bistvu ateističen, kakor je ateistična materialistična filozofija, potem pa je možna ločitev med tem, kar je ateistično le per accidens, odvisno pač od tega, kdo stvar po-grabi in kam jo usmeri."

Drugačna pa je po Brileju sodba z idealističnega stališča: naj se ekonomske razmere še tako spreminjajo, ideje bodo neodvisno od sprememljenih gospodarskih razmer živele še naprej, dana jim bo zgolj večja ali manjša možnost, da se uveljavljajo. Uveljavile pa se bodo po Brileju v vsaki gospodarski ureditvi zlasti religiozne ideje, saj je religiozno čustvo prav tako primarno, kot je primaren človeku čut samoohranitve.

V marksizmu je po Brileju mnogo resnice, resnica pa da je v ekonomski osnovi, jedro ekonomske osnove pa je teorija o vrednosti in presežni vrednosti, ki jo mora po Brileju priznati vsakdo, ne glede na to, kakšen svetovni nazor ima. Saj si Marx ni prvi izmislil te teorije, nadaljuje Brilej, saj so v bistvu enako učili cerkveni očetje in cerkveni zbori, da je popolnoma isto učil Tomaž Akvinski, samo da je to teorijo Marx neodvisno od cerkvenih očetov in kanonistov sam odkril in jo točno formuliral. V tej zvezi navaja Brilej dve knjigi: Horvatovo:

"Eigentumsrecht nach hl. Thomas Aquin" in Udejevo: "Sociologija".

Joško Brilej zaključí svoj sestavek s citatom opata dr. Alojza Wiesingerja ("Spremno pismo" v "Oeconomio perennis"): "Samo oni, ki priznava, kar je resničnega in dobrega v marksizmu (komunosocializmu), npr. njegovo teorijo o vrednosti in večvrednosti, zahtevo po upostavitvi take družbe, v kateri ne bo ločeno delo od posesti, samo oni more odvrčati svetovno proletarsko gibanje od njegovih zmot in more delati za njegovo zmago v smislu pravičnosti."

Joško Brilej je objavil v istem letniku revije "Beseda o sodobnih vprašanjih" članek z naslovom: "Marksizem - absolutna zmeta?"

Začenja z uvodom v Marxovo teorijo vrednosti: "Kljub temu, da se neštetokrat poudarja, da je marksizem absolutna zmeta, vemo, da je v marksizmu 'velika resnica in celo mnogo resnic'. Saj vsebuje vsaka zmeta nekaj resnice in je vsaka zmeta napačno pojmovana resnica ali pa pretirano in enostransko dojeta resnica." Tako je v marksizmu resnica po Brileju v ekonomski osnovi, zmeta le v svetovno-nazorni, kolikor je zmeta.

Teorija vrednosti in nova družbena ureditev - Tu govori Brilej o "zmoti", da marksizem kot ekonomski nazor pade in stoji z Marxovo teorijo vrednosti. Ugovore proti njej da ne utemeljuje toliko razum, marveč strah pred marksističnim kolektivizmom. - Družbeno lastnino produkcijskih sredstev zahtevajo protislovja v ekonomski strukturi družbe (protislovje med produkcijskimi močmi in produkcijskimi odnosi), in ne Marxova teorija vrednosti. Marxovo teorijo vrednosti lahko po Brileju odklonimo, ne moremo pa tajiti dejstev, namreč tistih protislovij, ki zahtevajo podružbljenje - kolektivizacijo produkcijskih sredstev.

Naslednji razdelek svojega članka poimenuje Brilej Lastninsko pravo - funkcija gospodarskih razmer - Lastninsko pravo ni nič stalnega in nespremenljivega, pač pa je, kot pravi Brilej,

zgolj funkcija gospodarskih razmer in se z njimi vred spreminja. Zato ne gre iskati upravičenosti ene ali druge lastninske oblike v lastninskem pravu, marveč zopet v gospodarstvu samem z ozirom na njegovo smotrnost za dobrobit celote. Ker pa se življenjske razmere in kulturne stopnje, kot pravi Brilej, pri različnih narodih, pa tudi pri istih, različne, se morajo lastninske razmere ravnati temu ustrezno po različnih kulturnih stopnjah. - Sprememba družbene ureditve glede na lastninska razmerja tako ni vprašanje formalnega prava, kot poudarja Brilej, pač pa vprašanje smotrnosti in teleološke nuje. Zato ni nikakšnega razloga, da ne bi smeli dvomiti o večnoveljavnosti sedanje družbene ureditve. Obstoječe lastninsko pravo je nastalo po Brileju iz teleološke nuje in ga tudi država sankcionira. Ravno ta teleološka nuja pa lahko vodi, celo sili do spremembe sedanjih pravnih naziranj in konsekvenc. - Tako poudarja Brilej, da je prenos produkcijskih sredstev v kolektivno lastnino pravno možen. Če kdo torej brani po Brileju privatno lastnino, jo mora braniti z dokazovanjem njene smotrnosti, hkrati pa mora dokazovati upravičenost kolektivne, oziroma družbene lastnine: "In zdi se, da živimo v takih gospodarskih razmerah, ko se privatna lastnina ne da več absolutno zagovarjati, če gledamo nanjo skozi prizmo najvišjega kriterija: dobrobit skupnosti."

Naslednji Brilejev članek iz "Besede o sodobnih vprašanjih" iz leta 1933 nosi naslov "Marxova vrednostna teorija - delo edini vir vrednosti".

I. - "Za pravilno in točno analizo kapitalizma je vrednostna teorija potrebna. Zato je njen pomen velik. Nauk o vrednosti je takorekoč središče celotne ekonomske znanosti." Skoraj vsi važni in težki problemi segajo s svojimi koreninami v vrednostno teorijo. Vrednostna teorija predstavlja tako po Brileju temeljni kamen znanosti o zakonih meščanske ekonomije (Plehanov). - Vprašanje o vrednosti je osrednje vprašanje vse socialne ekonomije (Ušeničnik). Kakor pa so si vsi veliki možje edini v tem, nadaljuje Brilej, da je problem vrednosti najvažnejši, tako vla-

da v reševanju problema največja zmešnjava. Eni trdijo, da je vrednost nekaj subjektivnega, drugi, da je nekaj objektivnega, tretji pa, da se vrednosti sploh ne da določiti. Kaj pravi Marx, ki je že pred njim znano teorijo znanstveno dokazal in formuliral? Brilej odgovarja takole: s stavkom - delo edini vir vrednosti - ni hotel reči, da bi bili npr. tvorni plodovi ali proizvodi samo sad dela in ne tudi zemlje, strojev itd. Nasprotno! Ko je socialno-demokratska stranka, nadaljuje Brilej, na svojem zborovanju 1875. leta v Gothi postavila kot prvo točko svojega programa stavek: "Delo je vir vsemu bogastvu in vsej omiki," je Marx zavrgel to trditev in pojasnil: "Uporabne vrednosti suknje, platna itd., kratko, blago, so sestavljene iz dveh elementov, iz snovi, ki jo daje narava in iz dela. Ako odmislimo vso vsoto različnega koristnega dela, ki tiči v suknji, platnu itd., nam ostane vedno še materialen substrat, ostanek materije, ki se nahaja v naravi brez vsakega človeškega dela. Človek mora ravnati v produkciji podobno kot narava sama, da namreč spreminja obliko ali formo v materijo. Še več! Pri tem delu spreminjanja forme ga narava stalno podpira. Delo torej ni edini vir produciranih uporabnih vrednosti, ni edini vir materialnega bogastva. Delo je njegov oče, kakor pravi William Petty, a mati mu je narava." (Karl Marx, "Kapital", str. 10-11) In vendar trdi Marx, poudarja Brilej, da je delo edini vir vrednosti. Torej protislovje pri Marxu? Ne! Marx namreč loči dvoje vrst vrednosti: uporabno in menjalno vrednost.

Uporabna vrednost je vsaka dobrina, nadaljuje s svojo razlago Brilej, ki je zmožna zadovoljiti kakršnekoli človeške potrebe, ne glede na to, ali je v njej človeško delo ali ne. "Uporabna vrednost se realizira v uporabi in samouporabi" (Marx, Kapital I, str. 4.) Menjalna vrednost pa je razmerje, v katerem se dobrine med seboj menjajo. Dobrini, ki jo producent proizvode z namenom, da jo zamenja za drugo dobrino, pravimo blago, medtem ko pravimo istemu produktu dobrina, ako je produciran za lastno uporabo.

Če trdi Marx, pojasnjuje Brilej, da je delo edini vir vrednosti, misli vedno le na menjalno vrednost in ne na uporabno. Delo je tisti faktor, ki določuje razmerje, v katerem se dvoje vrst blaga zamenja.

II. - Nasprotniki vrednostne teorije, nadaljuje Brilej, dodajajo navadno še tri faktorje, ki določujejo vrednost, in sicer uporabnost in koristnost, potrebo v zvezi s ponudbo in povpraševanjem, končno še redkost. (Ušeničnik, "Sociologija", str. 355.)

"Ako pa si te subjektivne, vrednost določujoče faktorje od bližje pogledamo, bomo videli, da niso tako trdni, kot na prvi hip zgloda." Koristnost je vključena v uporabnost, kajti stvar, ki ni koristna, ni uporabna. Lahko bi seveda rekli tudi narobe, da stvar, ki ni uporabna, tudi nič ne koristi. Oba pojma sta po Brileju vzajemna. Jasno je tudi, nadaljuje avtor, da ne more biti vir, causa efficiens menjalne vrednosti, potreba in z njo zvezano povpraševanje in ponudba. Če bi bila potreba vir vrednosti, odgovarja Hohoff ("Warenwert und Kapitalprofit", str. 15), potem ne bi bilo potrebnih, revnih, pomanjkanja trpečih. Če bi bila potreba in povpraševanje vzrok vrednosti, potem bi producent moral plačati konzumentu vrednost; potem bi bil pravi producent vrednosti konzument blaga.

S potrebo, ponudbo in povpraševanjem sta tesno povezani redkost in gostota, kar vse prav tako ne more biti vzrok oz. osnova vrednosti. Saj je vrednost v stvari sami, poudarja Brilej, je njeno notranje bistvo, medtem ko je redkost zgolj relativen pojem, pojmi pa ne ustvarjajo dejanske vrednosti. Hkrati je treba ločevati vrednost od cene. Notranjo vrednost blaga tvori in določuje delo. Toda ta vrednost se po Brileju ne uveljavlja vedno celotna, ali z drugimi besedami, cena ne sovпада vedno z vrednostjo, še posebej ne v kapitalističnem sistemu. Cena namreč ni nič drugega kot v denarju izražena vrednost: cena je zunanja vrednost, določajo pa jo mnogi faktorji. Tako se npr. v kapitalističnem sistemu zaradi anarhije v celotni produkciji proizvaja mnogo dobrin preveč, prek realnih potreb.

Celotna količina blaga se ne more prodati, del nakopičenega dela v odvečnem blagu pa se ne šteje kot delo, ker je bilo leto neracionalno. Zato predstavlja blago na trgu mnogo manjšo količino dela ali vrednosti, kakor se ga je dejansko za njegovo produkcijo porabilo. Potreba določuje, sklepa Brilej, tedaj samo množino produkcije, nikakor pa ne vrednosti produktov samih.

Brilejev članek z naslovom "Materialisti" je izšel prav tako leta 1933 v "Besedi o sodobnih vprašanjih". - Članek je pravzaprav polemični odgovor dr. Aleksiču, ki je v 5. številki "Vzajemnosti" v sestavku "Marksistom okrog 'Besede' in 'Mladega plamena'" po Brileju nagrmadil veliko zmot, zavajanja, natolcevanja in izzivanja. Joško Brilej oriše najprej v strnjeni obliki Marxovo kritiko politične ekonomije, njegov cilj pa je "eksplicirati, da Marxova teorija vrednosti in presežne vrednosti ni 'materialistično osnovana'."

"Da povzamem že rečeno: Marxova analiza na podlagi vrednostne teorije je resnična, resnična je vrednostna teorija, pa tudi če bi bila materialistično osnovana. Toda o materializmu ni govora. Tezo, da je Marx došel do vrednostne oz. večvrednostne teorije na podlagi materializma, je postavil Werner Sombart. /.../ Če pa še imenuje g. Aleksič vrednostno teorijo materialistično oz. osnovano na materializmu in nam vsiljuje in podtika materializem, je nam to zato vseeno in to insinucijo pustimo ob strani, ker vemo, da objektivizem še dolgo ni materializem."

V časniku "Jutro" je istega leta objavil dr. Franc Derganc sestavek z naslovom "Karl Marx. Kriza socializma ob 50-letnici Marxove smrti 14. marca 1883". Ob naslovu sestavka je tudi Marxova slika.

V prvem razdelku, ki nosi naslov Borba zapadnega in slovankega socializma, se ukvarja Derganc z naslednjimi problemi: sodobne struje socializma, metamorfoza ljudske duševnosti, pamet in razum, dva tabora inteligence, razvoj francoske in nemške socialne demokracije, ruski radikalni socializem.

Kriza socializma je po Dergancu dvojna: teoretična in praktična. Vsaka večja univerza, pravi Derganc, ima svojo stolico za sociologijo, vsako sociološko društvo izdaja časopise, karakterizira pa hkrati to stanje obstoj veliko nasprotujočih si struj. Še večje zmedo pa ponuja po Dergancu socialistična praksa: v družbeni dejanskosti se bori za primat najmanj osem socialističnih strank: demokratski socializem (socialna demokracija), komunistični in anarhistični socializem, radikalni (etapni) socializem v Franciji, krščanski socializem, državni socializem, nacionalni (fašistični) socializem, kapitalistični socializem (filantropizem ameriških milijonarjev). "Katera stezica vodi iz tega socialističnega labirinta? Ali zgolj aktivizem emocije, eksplozija slepe jeze in mržnje? /.../ Brez organiziranega sodelovanja inteligence in mase ni mogoče odpraviti niti duhovne niti socialne stiske. Vsak poizkus obupa bi krizo samo poslabšal. Preostane samo še intenzivacija in ekstenzivacija potrpežljivega nadaljevanja evolucije z zadnjim smotrom sotrudnorazvojnne sinteze vseh navedenih struj." Kaj konkretnega Derganc s tem misli, pojasnjuje tale njegova misel: "Pri tem ni prezreti, da se je metoda nacionalizacije obnesla na vseh toriščih /.../ Z nacionalizacijo je uspela Mussoliniju revolucija brez kapljice krvi." Sicer pa razvije Derganc svoj konkretnější odnos do marksizma v drugem razdelku svojega sestavka.

II. - Psihogeneza marksizma (Marxov temperament in značaj; V službi kapitalizma in nacionalizma; Prvo razočaranje: ressentiment; Weitlingovo preddelo; Centralistična zveza komunistov; Konflikt s Bakuninom; Bakunin razbije prvo internacionalo; Resonancè osebnega in plemenskega ressentimenta; Fanatizem židovskega nacionalizma; Zmotna razlaga nevroze in kompleksov; Kulturni kompleks židovskega ressentimenta; Nevarnost kulturnega boja.)

Kakor smo videli, pravi Derganc, razpolaga moderni socializem z velikim, po vsem svetu razširjenim krogom sotrudnikov. Kaj bi rekli, ko bi neki individualistično navdahnjeni "sotrudnik" med njimi nenadoma vstal in samozavestno proglasil svoj

subjektivni odnos za edini pravilni in veljavni socializem? Tak nekritični paradoks doživlja po Dergancu njegova sodobnost v istovetenju socializma z marksizmom " - navzlic temu, da je objektivna kritika ovrgla samozvani 'znanstveni socializem' v vseh točkah, od osnove historičnega socializma, nadvrednosti in rezervne armade, do prognoze socialnega razvoja. Paradokсне trditve, da bi zmota dialektičnega racionalizma terorizirala večino sotrudnorazvojnega ali kritičnega socializma, ni mogoče stvarno ali logično razložiti. Poskušajmo torej psihološko!" Tako si psiholog Derganc pripravi teren in poskuša s pomočjo takratnih dognanj psihologije in psihoanalize "dojeti" psihološke razsežnosti Marxove osebnosti in konsekvence, ki naj bi jih imele le-te za marksizem kot celoto.

"Marx je bil sin židovskega advokata in vzgojen v tradicijah židovske vere. Bil je izredno nadarjena in marljiva osebnost, po temperamentu koleričen individualist, tipološko brezobziren nasilen terorist: vse se je moralo brezpogojno pokoriti njegovi volji. Oblastni in odurni značaj ga ni usposabljal za organizatorja in ribiča duš, v tem ga je dopolnjeval nemški arijec Fr. Engels (1820-95), bogat trgovec in tovarnar v Manchestru, simpatičen, idealen, do skrajnosti požrtvovalen tovariš." To je Dergančeva začetna "tipizacija" Marxove osebnosti, "tipizacija", ki jo seveda razvija dalje: Marx da je po svoji nesrečni rasi podedoval nadpovprečno dozo samozavesti, sam da se je čutil "izvoljenega voditelja". Budno se je oziral, nadaljuje Derganc, in iskal konjunktore torišča svojega individualističnega razmaha. Mamili da sta ga dve moderni, iz revolucije izvirajoči struji: liberalizem nad fevdalizmom triumfirajočega, nacionalnega meščanstva in socializem izdanega, ogoljufanega proletariata. Po prirojenem materializmu da se mu je nagnilo nihalo na stran liberalnih kapitalistov in tako je prevzel l. 1842 uredništvo meščansko liberalne "Rheinische Zeitung": "Postavil se je na kapitalistično in nemško nacionalno stališče, ter srdito začel napadati komunizem in slovanstvo." Tako dr. Derganc. Od kod jemlje vse te "podatke", ni jasno, jasna pa je

namera: če je že avtor marksizma takšen, kakšen je šele marksizem sam! Da bi si Marx olajšal polet, nadaljuje Derganc, je vrgel s sebe balast židovstva in se dal krstiti: "Nemško-nacionalna krinka se mu je za zmerom tako prirasla, da je ostal do smrti nespraven, naravnost fanatičen nasprotnik slovanskega demokratskega duha." "Vendar nemški nacionalni liberalizem ni zapal krščnemu židu, češ Savel ostane Savel, pa če se stokrat popravi. Užaljen, ponižan, žehteč po osveti, je prešel v nasprotni tabor, v Pariz med komuniste in socialiste. Pa šele leta 1847 je v Londonu napočil nestrpno pričakovani trenutek in vzniknila je možnost osebne diktature." To leto je namreč, nadaljuje Derganc, krojaški pomočnik W. Weitling preselil svojo tajno "Zvezo pravičnikov" iz Pariza v London in jo spremenil v javno društvo, v "Zvezo komunistov", v kateri so bile zastopane vse narodnosti. Weitling je že od leta 1835 po svojih prijateljih, rokodelskih pomočnikih, razprezal po Nemškem tajno zvezo komunizma in oral socialistično ledino. Marx je takrat zaslutil, nadaljuje Derganc, pomembnost Weitlingovega pripravljalnega dela in njegove "Zveze komunistov". Napel da je vse moči in s pomočjo Engelsa izpodrinil Weitlinga. Nasilno da si je prilastil vodstvo društva in mu sestavil v obliki znanega "Komunističnega manifesta" idejno in teoretično osnovo: "Njegov gospodovalni duh je sklenil preorganizirati 'Zvezo komunistov' v mednarodno centralo, ki bi iz Londona z diktatorskim absolutizmom vodila svetovno delavsko gibanje. Namera se mu je posrečila leta 1866, ko je na ženevskem kongresu preosnoval Weitlingovo, zdaj svojo 'Zvezo komunistov' v 'Mednarodno delavsko zvezo' (Internacionalo)." - Prenapeti nemško-židovski nacionalizem, nadaljuje Derganc, je odbijal slovanske in romanske socialiste. Rus Mihail Bakunin, ki da je prekašal Marxa po svojem iskrenem radikalizmu, je zato napisal polemično brošuro in "ožigosal podzemeljsko razjedajoči vpliv židovstva na marksizem". Njegov slovanski instinkt se je, kakor pravi Derganc, uprl "nemškemu židu" Karlu Marxu in mu očital, da razširja pod plaščem socializma velikonemško idejo. Leta 1868 je ustanovil

▼ Bernu s svojimi romanskimi tovariši lastno, Marxovi internacionalni rivalsko "Alianso socijalistične demokracije" na strogo nacionalni in federativni osnovi. Leta 1872 je prišlo na kongresu v Haagu do očitnega spora med židovsko-nemškim centralizmom in slovansko-romanskim federalizmom. Preglasovan (26 proti 23) je izstopil Bakunin s svojo alianso iz Marxove centrale in tako razbil prvo internacionalo. Vodilni ruski socialist, nadaljuje Derganc, je nato pozval svoje pristaše na neizprosen boj proti Marxovemu socializmu (marksizmu) in proti Bismarckovi diplomaciji, "ker sta najhujša sovražnika mednarodnega delavskega gibanja in hočeta samo ponemčiti Evropo". Od tistega časa traja po Dergancu nepomirljiva borba med židovskim in slovanskim socializmom. V zvezi s tem je zaključna Dergančeva ugotovitev: "Leta 1917 so Nemci v Rusijo vtihotapili zmago marksizma - v plombiranih vagónih."

Marxov osebni "ressentiment" pa po Dergancu sam na sebi ne bi zadoščal za razlago pojava "tragične slave": "Psihologija njegovega ressentimenta je učinkovala vse globlje in širje, ker je v mogočni rezonanci z njim zazvenel in jeknil podtalni ressentiment celotne židovske rase, tistega skrivnostnega, samodejnega, po vsem svetu razpletenega organizatorskega aparata." Poglejmo samo, poziva Derganc, statistiko židovskih socialističnih voditeljev in časnikov. In tu sedaj naveže Derganc svoja rasmišljanja in pojasnjevanja Marxa in marksizma na fenomen židovstva kot takega: "Torej še besedo o historični nevrozi, o historičnem ressentimentu židovske rase, kakor jo posnemamo iz del židovskih psihologov samih." - Principialno zavračamo, poudarja Derganc, vsako antisemitsko gonjo, "ker smatramo po bioloških izsledkih vse rase za enakopravne sotrudnice v družini narodov". V tem primeru da je celo narobe, ker da bo še dolgo prednjačila stara židovska rasa po marsikateri kreposti pred ostalimi rasami in narodi, "na primer po organizatorski sposobnosti, marljivosti, skromnosti, štedljivosti, familiarizmu, zlasti pa po socialni samozavesti, po svojem plamenečem nacionalizmu". Čeprav je Marx po Dergancu zatajil vero svojih očetov

in obsodil oderuški materializem svoje rase," (T.G.Masaryk: "Filozofske in sociološke osnove marksizma, Dunaj 1899), "vendar so do konca krožili po njegovi krvi ostri hormoni židovskega imanentnega nacionalizma, kakor ga je pred njim izpovedal že drug slavni židovski konvertit, apostol Pavel v Pismu Rimljanom 9, 1-5." Iz ljubezni do svojega naroda da je bil Pavel pripravljen vse žrtvovati v korist židovstva, celo svoje zveličanje in krščanstvo; navzven sicer ta vzgoja v monomaniji (po Dergancu) "izvoljene in mesianske rase" nima neposrednih posledic. Voditelji da jo v javnosti celo zavračajo liberalno in porogljivo kot ljudsko vražo: "Židje so namreč nedosegljivi mojstri v ciničnem, seveda samo taktičnem samoponiževanju. Zato se je navznotraj tem uspešneje poslužujejo v vzgoji fanatično nacionalne mase. Že v kali zastruplja moderno toleranco strup 'dvojne resnice'." Moramo pa po Dergancu priznati tudi pozitivne zasluge židovstva v vseh časih in na vseh področjih človeške kulture od Mojzesa do Spinoze in Einsteina, pa do obeh psihologov Sigmunda Freuda in Alfreda Adlerja. Freud-Adlerjeva psihoanaliza da ni končna in splošno veljavna, normalna psihologija, marveč le psihopatološka monografija nevroze, kakor sta jo oba opazovala predvsem v zrcalu svoje lastne židovske rase. (Lahko bi rekli, da je tudi ta Dergančeva "študija" psihopatološka monografija njegove lastne ignorance, tako lastne in individualne, da nima zveze z njegovo "rasno" in nacionalno opredeljenostjo. - Menimo, da velja kljub temu še nadalje slediti Dergančevim "razmišljanjem", ki so na tak ali drugačen način kljub temu dokument časa, dokument neumnosti, omejenosti in šentflorjanske mizerije.)

Takole pravi Derganc: "Freud in Adler smatrata za bistvo in jedro nevroze odrinjen, potlačen, zadržan ali pregnan kompleks, to se pravi v podzavest zdrknjeno čustvo, ki v ovinkih kolateralnih, podzavestnih zvez izpušča eksplozivne impulze v višje živčne postaje in povzroča nevrozo ali trajno razdražljivost (ressentiment)." Drugi da si tolmačijo kompleks kot prekinjen, zastan refleks, v katerem se čustveni impulz ne more ali ne sme

normalno sprožiti. S ponavljanjem ojačan da se naposled podzavestno avtomatizira "v nekako tlečo in prasketajočo bombo". Freud in Adler, nadaljuje Derganc, se razlikujeta samo po domnevi dominantnega kompleksa. Freud ga išče v spolnem nagonu, odtod njegov "panseksualizem", Adlerjeva individualna psihologija v samoljubnosti, v nagonu po veljavi in moči: "Negativna samozavest inferiornega, manjvrednega jaz-a se odziva z maščevalno užaljenostjo, zagrizenostjo, ressentimentom." Nekako sramežljivo pa sta se po Dergancu oba židovska psihologa izognila tretji dominantni: nagonu materialistične grabežljivosti: "Mor-da dobimo še kdaj "tretjo" v kapitalistični sodobnosti najaktualnejšo psihoanalizo."

Praktični zdravniki, pojasnjuje Derganc, opazujejo in ugotavljajo nasprotno, da proizvajajo komplekse že obstoječa nevrotična dispozicija: nervoznost (razdražljiva oslabelost) se javlja deloma v povečani, deloma zmanjšani občutljivosti (razdražljivosti) živčnih celic in prevodnosti živcev, kolateral in živčnega medija: "Tako prodirajo zavestni impulzi lažje v podzavest, sugestibilnejše postaje, se lažje avtomatizirajo in izzivajo histerične (mistične) motnje. Obratno pa podzavest nekako pripira normalne tire avtomatiziranim impulzom, čustvom in nagonom. Šele psihoanaliza jih posredno sprošča in jim odpira smeri pravnega, normalnega sproževanja (reakcije). Ob neprepustnosti normalnih živcev pa 'tleče bombe' v zdravi askezi samopremagovanja kar same ugasnejo po zakonu inaktivitetne atrofije." Če vse to apliciramo na Žide in na Marxa, dobimo po Dergancu pravo predstavo o marksizmu, oziroma njegovo definicijo.

Posebno zanimivi pa so, poudarja Derganc, psihogeni, umetni ali "kulturni" kompleksi, ki nastanejo s sistematičnim ponavljanjem in metodično vzgojo. Derganc navaja naslednji primer: človek z zdravimi, normalnimi živci, z zdravim in skromnim spolnim nagonom zaide kot otrok ali mladostnik v lascivno družbo, kjer se ponavljajo v najrazličnejših variacijah samo seksualne predstave. Na splošno dela tako po Dergancu moderna pornografska literatura in "ogabna kyno-tehnika". Z neprestanim ponavljanjem

njem seksualnih dražil postane tak nesrečen človek slep in nasilen avtomat hipertrofiranega spolnega nagona, spolnega kompleksa. Za enako demonično hipertrofijo obolevajo po Dergancu tudi vsi drugi biološki nagoni, kot samoljubnost in materialistična grabežljivost.

Tu se hočemo dotakniti, pravi Derganc, zgolj umetno, "kulturno" hipertrofirane samoljubnosti in iz nje porajajoče se nevroze - "ressentimenta" (da ostanemo pri Marxu, kot bi to rekel Derganc). Zunanja, po podedovani ali pridobljeni degeneraciji povzročena nevroza ali psihopatija je samo naključna ali prehodna. "Psihogena, 'kulturna', je mnogo nevarnejša. Ovekovečuje in skozi tisočletja jo umetno ponavlja in vzdržuje vzgojna organizacija s posebnim vzgojnim aparatom, ki sprejema mlade duše že ob rojstvu in jim spleta, oblikuje do groba dogmatično strukturo solipsističnega racionalizma." Nevarnost take hipertrofične ideje, pojasnjuje Derganc, z umetnim ponavljanjem ojačane do avtomatične eksplozivnosti, nam je kaj nazorno naslikal Marx sam. Tu navaja Derganc mesto iz Krekovega dela "Socializem", 1901, str. 335: Ideje, ki so premagale naš um, ki so osvojile naše mišljenje, h katerim je razum prikoval našo vest, so verige, ki se jim noben ne odtrga, ne da bi raztrgal svoje srce, so demoni, ki jih more človek premagati le s tem, da se jim podvrže. Noben psiholog nam ni po Dergancu tako živo prikazal demonične sile mehničnega ponavljanja. Psiholog Mercier (Aleš Ušeničnik: "Uvod v filozofijo", 1923, II. zv., str. 187) pojasnjuje po Dergancu pravilno: 'Toute image (toute idée) tende à sa réalisation.' Umetno ukresana in razpaljena ideja, npr. ideja "izvoljene in mesijanske rase", se hoče, kot pravi Derganc, tudi praktično uresničiti: "Ker pa se močnejši in številnejši narodi okolja z normalnim živčevjem upirajo udejstvovanju umetne nevroze samoljubnosti, nastaja v samoljubnežu užaljeno občutje krivičnega zatiranja in neumevanja z osvetno reakcijo ressentimenta." In sedaj zaključni sklepi Dergančevih razmišljanj: "Sedaj umevamo do zadnje psihološke korenine tragiko židovstva in Marxa in jo oproščamo kot žrtev dialektičnega racionalistič=

nega solipsizma: Tat tvam asi! (to si ti!) Namesto pravilne sozavesti: ti nisi celost, marveč samo neskončno droben del vsega. Po nujnosti razvoja in logike vodi solipsistični individualizem, oziroma šovinistični nacionalizem neizbežno do kulturnega boja /recimo razrednega, in tega se Derganc boji/, ki za vedno odloči, ali se naj človeška duša in človeštvo oblikuje v vzgojnem stroju dogmatično individualističnega racionalizma ali sotrudnorazvojnega kriticizma."

Napredna delavska revija "Svoboda" je objavila leta 1933 Friedricha Engelsa "Govor na grobu Karla Marxa", prevedel ga je Talpa /Bogo Teply/ iz dela Franza Mehringa: "Karl Marx". Sicer je celotna številka (4-5) posvečena 50. obletnici smrti Karla Marxa. O teoretično in filozofsko relevantnih sestavkih bomo še govorili.

Nepodpisani avtor objavlja v reviji "Sodobnost" kratek članek "Kaj je bistveno v marksizmu?" Gre za recenzijo članka dr. Aleša Ušeničnika, ki je v časopisu "Čas", 1933, št. 8, objavil sestavke "Nekaj kritičnih opomb o marksizmu".

Za izhodišče svojih razmišljanj si avtor postavi vprašanje, kaj je bistveno v marksizmu. Marxov svetovni nazor ali njegov ekonomski nazor? Isto vprašanje si je postavil tudi Ušeničnik. Postavil pa si ga je Ušeničnik zaradi tega, ker so se nekateri voditelji katoliških delavcev in nekateri katoliški akademiki prištevali k privržencem marksizma, ne glede na siceršnjo Marxov svetovni nazor, temveč le glede na njegove ekonomske nazore, kot to povzema avtor. "Na to vprašanje odgovarja dr. Aleš Ušeničnik zelo jasno in nedvoumno, kakor je njegova navada. Takole je njegovo mnenje: Ker sta bila socializem in kolektivizem sanja in zahteva mnogih ljudi že pred Marxom, je jasno, da je bistveno v marksizmu le nekaj, kar mu je Marx dal. Po tem, pravijo njegovi pristaši, je postal socializem 'znanstveni socializem'. Engels pravi: 'Dvoje velikih odkritij je, ki je po njima socializem postal znanost: materialistično pojmovanje

zgodovine in teorija o presežni vrednosti, ki je razodela skrivnost kapitalistične proizvodnje.' Kdor torej izloči eno ali drugo, sklepa pravilno Ušeničnik, podaja marksizem 'ad usum Delphini', ne pa pristnega marksizma," - Sporno je že, nadaljuje avtor, ali je bil Marx materialist v polnem smislu besede. Lenin trdi da, drugi da zanikujejo. V tej zvezi navaja avtor Maxa Adlerja, ki da dosti verjetno dokazuje, da ni bil (Max Adler: "Lehrbuch der materialistischen Geschichtsauffassung", Soziologie des Marxismus, I 1930). Ne da pa se zanikati, nadaljuje avtor, da so po Marxu verske, npravne in pravne ideje le refleksi gospodarskih razmer; teorija o presežni vrednosti da ni v celoti Marxovo odkritje, a nihče ni te teorije tako vdelal v sistem kakor Marx. Po njem kapitalizma brez te teorije sploh ni mogoče umeti. V tem smislu je tudi ta teorija bistvena sestavina marksizma. Najbolj njegova pa je po avtorju sinteza obeh sestavin; in šele ta sinteza je pristni marksizem: "Pristni marksizem obsega torej Marxov svetovni in ekonomski nazor. Najdosledneje je marksizem izvajal Lenin. Njemu se je zdel gol nesmisel ločiti v marksizmu ekonomski nazor in svetovni nazor in uveljaviti onega brez tega. Poglavitna mu je bila v marksizmu revolucionarna materialistična dialektika. Kdor te ne umeje, je rad ponavljal, ta sploh ne umeje marksizma. A osnova te dialektike je ateizem ter negacija vseh verskih in npravnih idej." Avtor navaja še Marxovo misel, da "je religija opij za ljudstvo", misel, ki jo je prevzel boljševizem za enega svojih osnovnih naukov. Zaključuje pa takole: "Pustimo torej besedam njih pravi smisel in ne delajmo zmede med delavstvom in mladino." Morala zgodbe je jasna: gre za odločne poskuse obvarovati katolicizem pred sugestivnostjo Marxovih odkritij, ki vlečejo verno mladino in verno delavstvo na svojo stran.

Dušan Kermavner objavi v prvem letniku revije "Književnost" članek z naslovom "Karl Marx" pod psevdonimom Peter Lem. Kot smo že omenili, so v reviji "Književnost" začela izhajati prva razmišljanja o Marxu in marksizmu v slovenskem revialnem tisku,

ki imajo znanstveno težo. Izšla je tudi študija, ki je takrat odprto slovensko nacionalno vprašanje postavila kot znanstveno vprašanje, znanstveno v luči Marxovega in Engelsovega odkritja.

Kermavner začenja takole: "Pred pol stoletja (14. marca 1883) je Karl Marx končal svojo življenjsko pot. Vsakdo ve, da je ta mislec vrgel v svet ideje, polne netiva, ki so razgibale velike množice in ki so vsaj v zadnjih dveh desetletjih pomaknjene tako v središče boja v človeški družbi, da v razmišljanju o njih nihče ne more mimo njih. Tudi tisti, ki v teh viharjih, svet pretresajočih družbenih bojih z mržnjo spremljajo gibanja, navaljujoča v znamenju Marxa na stari družbeni, gospodarski, politični, duhovni red na svetu, se ne morejo popolnoma izogniti nekemu Marxovemu vplivu, kajti tudi oni so prisiljeni uporabljati pojme in izraze, ki jih je oblikoval Marx, kakor n.pr. kapitalistični družbeni red, proizvajalne sile, razredni boj, proletarijat, diktatura proletariata, brezrazredna družba itd. Učinkovitost Marxovih socialno-revolucionarnih idej, njih gibalna, 'agitatorična' sila, je že davno očitna in priznana."

- Marx pa terja od nas po Kermavnerju večje razumevanje in poznavanje. Z ostrim mečem svojega duha, nadaljuje Kermavner, je globoko posegel v znanosti o človeški družbi, uporabil je v njih novo metodo in razkril neko zakonitost v razvoju družbe.

Institucionalizirana univerzitetna znanost je dolgo gledala na Marxovo teorijo prezirljivo in jo odklanjala, pozneje. "pa so začele oficijelne znanstvene korifeje priznavati veliki znanstveni pomen Marxove zgodovinske teorije, vendar pod pogojem, da se očisti pretiravanj, enostranosti, da se izloči iz nje 'agitatorično', skratka vse revolucionarno". Sledi zanimiva Kermavnerjeva opomba k tekstu: "Na ljubljanski univerzi se je zgodilo pred nekaj leti, da so starokopitni profesorji, katerih enostranska 'znanost' plesni v svoji okorelosti (in ki to plesen prenašajo v naraščaj), odklonili predlog za nakup nekaterih Marxovih in Engelsovih del, češ da te ne spadajo med znanstvene knjige!" - Nadaljuje pa Kermavner takole: po Marxovi poti so začeli stopati nekateri sociologi, kot Max Weber, Troeltsch

in Werner Sombart; vsi ti so se priznavali za Marxove učence, seveda brez "enostranosti" in "pretiravanj" učiteljeve koncepcije, s katerim nimajo politično niti najmanjše zveze, hkrati pa so se vedno trudili, da čimbolj skrijejo svojo odvisnost od njega: "Wittfogel imenuje take vrste marksiste 'kripto-marksiste'". V svojem nadaljnjem razmišljanju o Marxu in marksizmu poda Kermavner naslednjo pomembno misel oziroma ugotovitev: "Človeku, ki se zanima za Marxov nazor, je svetovati previdnost pri spoznavanju tega nazora iz druge roke." Misel je pomembna zato, ker večina avtorjev pred Kermavnerjem in v njegovem času sploh ni brala Marxa, Engelsa, pač pa je enostavno povzemala "njihov nauk" po že večkrat omenjenih delih oziroma avtorjih; misel oziroma opozorilo, ki je pomembno tudi za naš čas (1979): redukcija velike Marxove misli na brevirje marksizma po pravilu zgreši svoj "dober namen" (sicer je že Engels po nekem angleškem avtorju povzel, "da je z dobrimi nameni tlakovana pot v pekel"), namesto populariziranja Marxove misli predstavlja s sistematično poneumljanje populusa.

Drugo, kar je za Dušana Kermavnerja pomembno v sklopu problematike marksizma, je dialektika: "Ko pa je nemško meščanstvo prenehalo biti revolucionarni razred, je izgubilo nagnjenje in sposobnost za razumevanje dialektike, edine znanstvene forme za razumevanje revolucionarnih skokov v razvoju (glej Korsch: "Marxismus und Philosophie", Grünberg Archiv, 1923). Ljudje, ki so proglašali dialektiko za 'sofisterijo', za 'hokus pokus' itd., pač niso mogli razumeti Marxa, stvaritelja materialistične dialektike, bodisi da so ga pobijali ali pa kot namišljeni 'marksisti' razlagali."

V nadaljnjem navaja avtor še Marxovo misel, da ni marksist in upravičeno kritizira Kautskega, ki je vrgel celotno dialektiko čez krov, in poudarja, da Engelsovih nazorov ne moremo ločevati od Marxovih.

Sledi skica Marxove življenja in dela (kot viri so navedene naslednje knjige: Franz Mehring: "Karl Marx, Geschichte seines Lebens", 1918; Max Beer: "Karl Marx, sein Leben und seine Lehre",

1919, (izšla l. 1926 v slovenskem prevodu pri "Zadružni založbi"); Klara Zetkin: "Karl Marx und sein Lebenswerk", 1913). Pove pa nam Kermavner še tole: "Ogledal sem si pri tej priliki, kar je bilo pri nas objavljeno o Marxu - seveda ne vsega. O tistem, kar mi je prišlo v roke, nameravam napisati poseben kritični pregled za prihodnjo številko 'Književnosti'." (v letniku I/1933 "Književnosti" tega pregleda ni.)

Po kratkem prikazu Marxovega življenja in dela zaključuje Dušan Kermavner takole: "Marxovo delo mora danes priznati vsakdo, ki se hoče orientirati v svojem času in njega bojnih tako, da ne bo videl zgolj gibanja valov na površju in slišal ne zgolj njih glušeče bobnenje, ampak spoznal tudi vzroke in vzgone tega valovanja, ki so skriti v ekonomsko-socialni strukturi (ustroju) obstoječe družbe. /.../ Kdor hodi danes mimo Marxovega dela, živi brez haska za resnični napredek družbe." - "Marx ni postavil nobenih naukov in formul, ki bi jih mogli nazvati 'dogme', kajti pojmoval je tudi človeško spoznanje kot proces. /.../ Marx je razkrinkaval 'večne resnice', ne morda zato, da bi postavil nove na mesto starih, ampak zato, da človeka današnje družbe osvobodi vseh iluzij (samoprevar), ki ovirajo njegovo pot naprej."

Edvard Kardelj je objavil pod psevdonimom Tone Brodar v istem letniku "Književnosti" daljšo študijo z naslovom "Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje". Tisto, kar je novega v tej študiji glede na zgodovino marksizma (kot filozofsko-teoretičnega modela) na Slovenskem, kakor se le-ta zrcali v slovenskem revialnem tisku in časnikih, je dejstvo, da tu prvič ne gre za to, da bi predstavili, kritično ocenili in ovrednotili marksizem, del marksistične problematike ali posameznega avtorja, ki ga uvrščamo v tradicijo marksizma, niti ne gre za polemiko o marksizmu znotraj slovenskega kulturnega prostora, pač pa je tu marksizem sam na delu ob analizi slovenskega narodnega vprašanja, ki je tako zelo burilo duhove v obdobju okoli 1933. leta. Se pravi, ne gre več za reprezentiranje marksizma ali polemiko o njegovih fundamentalnih problemih, gre za "aplikacijo"

velikega Marxovega odkritja na za Slovence tako boleče vprašanje: vprašanje o narodu, in sicer slovenskem narodu. Z drugimi besedami bi to situacijo lahko označili tudi takole: tu prvič postane na Slovenskem marksistična teorija del teoretične prakse razrednega boja proletariata oz. delavskega gibanja. Preberimo tekst.

Brodarjevo pisanje je polemika z Josipom Vidmarjem, oziroma bolje, polemika z osnovnimi stališči Vidmarjeve knjižice "Kulturni problem slovenstva", ki je izšla leta 1932 kot tretji zvezek pri Tiskovni zadrugi v zbirki "Slovenske poti".

"Najprej izide Vidmarjev 'Kulturni problem slovenstva', nato priloži Tiskovna zadruga knjigi neke vrste preklic, ki se izkaže kot reklama zanjo, knjiga se razprodaja, Vidmar raste, Vidmar predava po akademskih društvih, Vidmar postane evangelist slovenstva in samoslovenstva in 'Kulturni problem slovenstva' njun evangelij. 'Slovenec' in 'Slovenija' se opajata v Vidmarjevi ideologiji." Brodar se je spustil v kritiko te ideologije. Vnel se je spor.

"In kaj je vsem tem časopisnim borcem slovensko nacionalno vprašanje? Vidmarju, kakor pravi čisto prav Župančič, vprašanje cmeravosti, nekakšne slovenskemu narodu prirojene liričnosti, Rajku Ložarju božanska imaginarnost, Francetu Vodniku katolicizem in Otonu Župančiču nič, kajti zanj slovensko nacionalno vprašanje ne eksistira." Praktično pa se pri vseh teh, povzema Brodar, reducira nacionalno vprašanje na vprašanje neke nejasne in neopredeljive "kulture": "Metode debat in polemik so slovensko literatske. O znanstvenem obdelovanju tega vprašanja nikjer sledu."

Toda če je bila Vidmarjeva knjižica, nadaljuje Brodar, kljub vsej svoji malopomembnosti in znanstvenemu diletantizmu tako žejno sprejeta, če je vzbudila take debate in polemike, "če je povzročila 'obglavljanje' še do včeraj največjega slovenskega pesnika, če je prebudila celo kavarno 'Union' iz nje ne literatske senilnosti in če je naposled ideologija te knjižice tudi v neposredni zvezi z ideologijo slovenskega kmeta. Če

je slovenski kmet vsaj približno nosilec te ideje (kajti tudi kmet je po svoji ideologiji malomeščan, kakor je to Vidmar - besedo malomeščan uporabljam v razrednem smislu kot ime za neko družbeno formacijo), kar je za nas najvažnejše, potem je to dokaz, da je bila taka knjižica potrebna in pričakovana, dokaz, da je vprašanje, ki ga tretira, za določeno družbeno grupo močno aktualno, da je taka ideologija hudo blizu razrednim potrebam te družbene grupacije. Že od vsega začetka nam mora biti namreč očitno, da ono ne more biti rezultat samoniklega duhovnega dela poedinca, temveč, da mora izvirati iz svoje materialne baze, iz ekonomskega položaja družbene plasti, katere ideološki odsvit je in katere potrebe in težnje izraža." -- Iz uvodnih Kardeljevih razmišljanj vidimo, da bi lahko svojo polemiko z Vidmarjem naslovil tudi "Nacionalno vprašanje kot razredno vprašanje". - Povzema takole: "Vsi ideološki pokreti, pa tudi narodni, imajo svoj poslednji vzrok v ekonomski strukturi dane družbe." - Problem torej, ki ga je Vidmarjeva knjižica začela ni samo "kulturni" problem slovenstva, pojasnjuje Brodar, temveč je to širok kompleks družbenih pojavov, ki sega "preko cele družbene nadstvabe in ki se ga da nazvati z edino pravim imenom, slovenski nacionalni problem ter je to predvsem problem slovenskega kmečkega in malomeščanskega ljudstva".

Brodar zahteva znanstven pristop k slovenskemu nacionalnemu vprašanju: "Če pa hočemo ta problem pravilno doumeti, potem se mu je treba drugače približati, kakor je to napravil Vidmar in kakor se je ta problem reševal in se še rešuje med slovenskimi 'kulturnimi delavci', ki so ga smatrali in ga še smatrajo za njihovo notranjo zadevo, zadevo večje ali manjše bistrournosti; treba ga je proučiti znanstveno, treba je pregledati zgodovino njegovega postanka in razvoja, proučiti njegovo družbeno bazo in njegov družben pomen." - "Če Oton Župančič z omalovažujočo gesto negira existenco slovenskega nacionalnega vprašanja, če mu daje Vidmar v svoji samoslovenski okogrudnosti tako strašno revno vsebino, češ to je vprašanje slovenske kulturne samobitnosti, ki se izraža v nekakšni lirič-

nosti in mehko bi našega značaja, potem je to dokaz njune znanstvene ignorance v tem vprašanju. Ne eden ne drugi nista prišla do njegovega pravega bistva." Tako se po Brodarju kulturnih problemov slovenstva ne da obravnavati izolirano od političnih in ekonomskih vprašanj slovenskega naroda, "kajti vsi ti se izprepletajo v gosti mreži medsebojnih odvisnosti, ki so si med seboj kakor vzroki in posledice. - Izločiti en sam problem iz celotnega kompleksa in ga raziskovati tako, kakor se nam v momentu kaže, ne pa z ozirom na njegovo vsestransko zavisnost, v njegovem odnosu napram mreži vzrokov in posledic ter v njegovem časovnem miljeju, spoznavati ga torej v njegovem 'mirovanju', ne pa v njegovem gibanju, je način spoznavanja metafizike (metafizika kot metoda). Zato je Vidmar že naprej obsojen na pasivizem, kajti metafizika (v označenem smislu) je že radi tega pasivna, ker smatra, da je človeški duh sposoben dojeti absolutno resnico. S tem odpravlja vzrok, ki vodi v borbo in progres - razredni karakter resnice."

Sledi interpretacija Vidmarjeve knjige. Osnovno Vidmarjevo izhodišče, ki ga pojasnjuje v prvih stavkih knjige Vidmar sam, je, da niso njegova razmišljanja niti znanstvena niti politična, da je stvar napisana iz osebnih nagibov in zaradi tega po njegovi metodi; hkrati pojasnjuje Vidmar, da je tisto, kar skoz in skoz spremlja njegovo pisanje, močna emocionalna prizadetost. Napolitičnost, neznanstvenost, osebnost, emocionalnost pa imajo določene konsekvence: povzročajo nastajanje neproduktivnih protislovij, ki jih Brodar takole okarakterizira: "To metafizično, statično pojmovanje sveta vodi Vidmarja do najkontraktornejših rezultatov. Lovi se v nekem začaranem krogu - narodnost je apriorna bitnost, narodnost je produkt prirode, narodnost vznikaja, se prebuja in umira in je zopet apriorna bitnost, ki je zanj težko reči, ali je sploh kedaj ni, toda kljub temu umira, vznikaja (to se pravi ni apriorna) in zopet je kot nekaka 'čista čud' že apriori vložena v človeka itd.; težko, da se z Vidmarjem vred kdo znajde v tem kolobarju." Neustreznost pristopa k obravnavanemu predmetu ima za posledico pojmovno neus-

klajenost in zmedo. Nacionalni problem dopušča zgolj znanstveni pristop, če naj bo kot problem pojasnjen in ne še bolj problematičen, znanosti pa, katerih predmet je pojem naroda, se imenujejo družboslovne znanosti. Brodar jih imenuje družbene. Kaj nam pove o njih? "Na družbene znanosti se da prav tako malo statično gledati kakor na narodo. Naroda in družba se ne prestando razvijata v nasprotjih, ki žive istočasno drug v drugem. V eksaktnih prirodnih znanostih je človek tako blizu dinamiki prirodnega dogajanja, da ji nujno prilagodi tudi metodo svojega raziskovanja. Toda še tu nam kaže zgodovina, kako je razredna predestiniranost ovirala razvoj pravih spoznanj (sholastika). Družbene znanosti pa se nam kažejo vseskozi le kot izraz družbenih odnosov ekonomskih potreb razreda, ki so iz njega izšle. Kako velja to tudi za Vidmarjevo knjižico, bomo videli kasneje." - "Stališče nekega razreda napram določenemu pojavu je torej odvisno od njegovega razrednega položaja, od njegovih ekonomskih interesov. Če diktira danes ekonomski interes slovenskemu industrijalcu in finančnemu kapitalistu določeno orientacijo, diktira ekonomski interes slovenskemu malomeščanu skrajni oportunistem na eni strani ter politično malkontenestvo na drugi strani. To sta dve rešitvi istega vprašanja. Obe sta pravilni z ózirom na razredni položaj družabnih grupacij. Izgubiti to izpred oči, pomeni bloditi v temi." - Vidmar pa izgublja prav to izpred oči: "Ker ne vidi materialne baze vsega ideološkega dogajanja, zato govori o kulturnih problemih slovenstva ne glede na politične ter ekonomske razmere ter se s tem postavlja na stališče slovenskih rodoljubov šestdesetih let ..." Kulminira pa Vidmarjevo razmišljanje po Brodarju v naslednjem: "In naposled še donkišotsko svečana gesta: 'Narodnost ni politikum, marveč je nadpolitičen, je izrazito duhovni pojav in kot tak domena velikih, stvarniških, t.j. v višjem smislu človeških duhov' (str. 70) Tako je Vidmar depolitiziral ta eminentno politični pojem ..." --- Brodar v nadaljnjem razgrne dejstvo, da obstaja o nacionalnem vprašanju niz teorij, da je bil ta pojem v zgodovini že prav tako sestavni del naprednih

idej kakor tudi najreakcionarnejših ideologij: "Že samo dejstvo, da eksistira o nacionalnem problemu cela vrsta teorij, da se da je pojmu narod najrazličnejša vsebina, da je bil ta pojem izkoriščen na najrazličnejši način, da je bil temelj najostrejših progresivnih borb in da je bil porabljen tudi kot idejna podlaga imperializma in v zadnjem desetletju reakcionarnega fašizma, že samo to dejstvo je dokaz kompliciranosti tega vprašanja."

"Narod, ki je bil najprej parola osvobodilnih borb mladega meščanstva, je postal na eni strani ščit za najbolj brutalno nacionalno in socialno zatiranje po kolonijah in polkolonijah velikih zapadnoevropskih držav, na drugi strani pa parola kmečkih in malomeščanskih množic po teh kolonijah in polkolonijah v njihovi borbi za ekonomsko osvoboditev od tujega kapitala, v momentu ko igra njihovo lastno meščanstvo najbolj nagnusno oportunistično politiko napram vladajočemu tujemu meščanstvu; navidez v imenu istega nacionalizma, v resnici pa zato, ker ji tako kažejo njeni ekonomski interesi."

Kje pa je situiran Vidmarjev "teoretični" topos? "Sredi teh teorij, v znanstveni in idejni zmedenosti, v sramežljivem koke-tiranju z rasno, spiritualistično in kantovsko postavljeno teorijo, ki pa ni ne ena, ne druga, ne tretja, plava Vidmar na božanskih perotih metafizike. Pobjati ga ni težko, ker se pobija sam."

V svojih razmišljanjih pride Brodar (Kardelj) do problema, kako definirati pojem naroda: "Če hočemo definirati pojem naroda, tedaj ni zadosti ugotovitev, da je narod ljudstvo z določnim 'narodnim karakterjem', kakor to dela Vidmar, temveč, treba je ugotoviti, od kod je ta narodni karakter in kaj je ta narodni karakter." Ta narodni karakter, nadaljuje Brodar, ni nekaj mističnega, zrasti je moral na neki materialni bazi. - Da je lahko nastal, je že moralo obstajati nekaj, kar je vezalo določeno grupo ljudi skupaj (kajti "biti" je pred "zavedati se").

"Naše stališče smo objasnili zgoraj. Narod ne more biti produkt zavedne človeške volje, kajti to bi pomenilo pripisovati človeškemu duhu metafizično moč tvorjenja ideoloških form izven

časa in razmer, niti produkt prirode, ker bi to bila redukcija naroda na pojem rase, temveč edino produkt socialnih razmer."

- Brodar razvija v nadaljnjem razliko med ljudstvom in narodom, pojmom, ki ju Vidmar vztrajno zamenjuje, tako da o ljudstvih govori kot o narodih (Egipčani, Grki, Rimljani), in pravi takole: "Ljudstvo ima svoj začetek v prirodi, narod v zgodovini; ljudstvo je torej v osnovi naroden, narod pa zgolj zgodovinski pojav. /.../ Ljudstvo je etnografski material za narod. /.../ Toda narod ni samo zgodovinska kategorija, temveč zgodovinska kategorija določene epohe, epohe prodiranja kapitalizma. Proces likvidacije fevdalizma in razvoja kapitalizma se kaže istočasno tudi kot proces spajanja ljudi v narode. /.../ V momentu, ko so nastale take produkcijske razmere, da so mogle zajeti v skupnosti ekonomskih interesov celo etnografsko edinico, se je rodil narod. Tako skupnost, tako ekonomsko povezanost je moglo ustvariti šele meščanstvo s svojimi zahtevami po svobodi konkurence, trgovine in industrije in s svojo ideološko borbo za razširjenje ozkih fevdalnih obzorij." Tako ugotavlja Brodar naslednje fundamentalne karakteristike naroda: jezik (etnografska skupnost), ekonomska povezanost, ki je lahko nastala zgolj na skupnem teritoriju ljudstva. Prerez duševne konstitucije posameznega naroda ima neke določene specifičnosti: narodni karakter (ki ga označuje Vidmar kot edino opredelitev naroda).

"Če pravi Vidmar: 'Narodnost je in bo ostala osnova vsake bodoče preuredbe sveta,' potem je to dokaz njegove socialne slepote. Vidmarja se življenje ne dotika. On išče v sebi, ne v procesu. Konstruira, ne analizira. Vidmar je sholastik."

Končna Brodarjeva definicija (definicija, ki predstavlja v modificirani obliki izhodišče poznejše Kardeljeve knjige "Razvoj slovenskega narodnega vprašanja") pa je naslednja: "Narod je torej zgodovinsko nastala edinica jezika, teritorija, ekonomske povezanosti in psihične konstitucije, ki se izraža v skupnosti kulture." In Brodarjeva pripomba: "Za njegovo označbo je vselej nujna eksistenca vseh štirih znakov."

Del Brodarjeve študije je posvečen zgodovinskemu orisu razvoja nacionalnih držav, vseskozi pa predstavlja njegovo razmišljanje posredno in neposredno kritiko Vidmarjevih naziranj, ki pa jih, kot smo videli, Brodar ne jemlje kot Vidmarjevo osebno zmoto, pač pa kot posledico določene svetovnozgodovinske usmeritve.

Stopnjevanje ideje nacionalnega je šlo v zgodovinskem razvoju do absurda: "Ideološki vrhunec tega do absurda stopnjevanega nacionalizma je fašizem. Ideja nacionalne enakopravnosti je tako napravila v nekaj desetletjih obrat za stoosemdeset stopinj in se spremenila v svoje nasprotje - v ideologijo nacionalnega zatiranja." "V razvoju nacionalizma moremo torej razlikovati dve fazi: fazo progresivnega nacionalizma v zgodnji mladosti kapitalizma, ki ga označuje njegova revolucionarna borba proti fevdalizmu in gospodarski ter politični hegemoniji vladajočega naroda za popolno enakopravnost vseh narodov, in fazo deformiranega reakcionarnega nacionalizma v dobi zrelega kapitalizma-fašizma - ki ga označuje imperialistična politika in negacija pravice do samoodločbe slehernega naroda. Videli smo, kako sta obe fazi produkt razvoja produkcijskih sil." "Kakšne so perspektive naroda v bodočnosti? - Za Vidmarja je narod absolutum, ki obstoji od vekomaj do vekomaj. Tudi v bodočnosti bo imel po njegovem mnenju dominantno vlogo, saj je 'organ za kulturo'. - Mi pa smo videli, da je narod nastal in se razvija. Zato ta pojav za nas ni nikakršen absolutum, marveč le eden izmed mnogih atributov meščanske družbe." Tu pride Brodar do temeljnih ugotovitev: "Tendenca življenja gre v smer pretopitve vseh narodov sveta v eno celoto. Narodno kulturo bo sedaj - v nasprotju z Vidmarjevim mnenjem - nadomestila internacionalna - vsečloveška kultura."

V svojih nadaljnjih razmišljanjih eksplicira Brodar zgodovinski razvoj slovenskega nacionalnega problema, pri čemer postavlja v ospredje zgolj najpomembnejša dejstva. Tisto, kar je fundamentalno v Brodarjevi analizi, pa je historično-materialistični pristop k slovenskemu nacionalnemu vprašanju. In prav ta

historično-materialistični pristop ima za konsekvenco v zaključnih Brodarjevih razmišljanjih izpostavitve radikalne diference nasproti Vidmarju: "Naša dialektična spoznanja glede nacionalnega vprašanja pa so s temi ugotovitvami prenehala biti samó znanstvena spoznanja, marveč so postala orožje delavskega razreda v boju za rešitev tega vprašanja, tako kakor tudi dialektika sama ni nikakršna filozofska teorija, za kar bi jo radi proglasili oni, ki ji žele odlomiti njeno bojevnost, marveč bojevno orožje progresivnega proletariata za njegovo ekonomsko, socialno in kulturno osvoboditev." - "S tem pa smo odkrili poglobljeno razliko med nami in Vidmarjem. Dočim je on dejstva kratkomalo konstatiral, toda ostal pri tej konstataciji, to se pravi, on je 'svet samo razlagal', so postala nam spoznanja in znanstvene konstatacije bojevno sredstvo, ali če hočemo govoriti v jeziku 'Sodobnosti', mi smo postavili idejo v službo družbi. Vidmar pa se je postavil v službo ideji. /.../ Toda filozofi so svet samo razlagali, stvar pa je v tem, da se spremeni. Zato je za nas ideja naroda bojevno sredstvo v borbi za socialno osvobojenje človeštva. Da ne bomo izgubljali besed: Vidmar je od prve do zadnje črke knjižice pasiven, zato njegova knjižica ne pomeni ničesar. Ko sem pisal prvi članek o tem vprašanju, je govorila o knjižici domala vsa Slovenija, danes ne govori o njej - nihče več. S tem je važnost knjižice popolnoma označena."

Brodar (Kardelj) razmišlja v nadaljnjem o slovenski nacionalni politiki od Luthra do 1933. leta; označi jo kot politiko dróbtinic (izvzame zgolj Levstika), Vidmarja pa postavi znotraj nje: "Vidmar je otrok te malomeščanske zaostalosti. Niti za korak ni napredoval od zahtev slovenskega malomeščanstva šestdesetih let. In kakor takrat, je tudi danes ves boj za slovenstvo le smešno zveržena senca pravega boja. Socialne korenine tega gibanja se nahajajo v ekonomskih potrebah slovenskega malomeščanstva. Odtod izhaja tudi Vidmarjeva knjižica in vse navdušenje, ki jo je pozdravilo."

"Tako je odbila Vidmarjeva knjižica slovenskemu nacionalnemu problemu borbeno ost in postala reakcionarna. /.../ Od cele knjižice ostane torej pozitivna samo dobra volja. Kar pa se te strani tiče, se 'Književnost' z Vidmarjem popolnoma strinja. Tudi pričujoča kritika ni bila uperjena proti cilju, ki ga je imel Vidmar pred seboj, ko je pisal svojo knjižico, marveč proti oportunističnemu načinu postavljanja tega vprašanja." "To, kar smo konstatirali za Vidmarja, velja več ali manj za vso samoslovensko ideologijo našega malomeščanstva. Kljub temu pa ima ta akcija eno pozitivno stran: objektivno predstavlja progres, ker diferencira in razkraja trhlo meščansko zgradbo."

Sklene pa svoja razmišljanja Brodar takole: "Na koncu samo še nekaj: majhni narodi v kapitalističnem gospodarskem sistemu nikoli ne morejo priti do prave nacionalne svobode, tudi če se osamosvoje, kajti organiziranemu napadu velike tuje industrije se noben majhen narod ne bo mogel upreti. Da pa more narod, ki je gospodarsko podjarmljen, živeti svobodno kulturno življenje, v to more verjeti samo Vidmar. Marksisti smo na stališču, da ima vsak narod pravico do samostojnega življenja, toda tako svobodo je mogoče pribojevati le z vztrajno borbo delovnega ljudstva, kajti kakor smo videli, nacionalni problem v svojem jedru ni kulturni problem, marveč socialni. Zato se kot hegemon v tem boju vedno bolj uveljavlja proletariat. In tako bo ostala vsa pisarija okoli tega problema le dokument oportunitizma slovenskega malomeščanstva."

V reviji "Književnost" iz leta 1933 najdemo tudi sestavek Petra Lema /Dušana Kermavnerja/ z naslovom "Zgodovinski pregled revizionizma". Pomemben je zato, ker jasno ločuje misel Marxa in Engelsa od revizionizma Bernsteina in Kautskega, pomemben, ker se je v slovenskem kulturnem prostoru pogosto dogajalo, kot smo videli, da se je Bernsteinov nauk ponujal kot avtentični marksizem.

Uvodna opomba pojasnjuje namen članka: "Članek je mišljen kot skromen prispevek k bližajoči se 50-letnici smrti Karla

Marxa. Uvaja tiste, ki se zanimajo za delavsko gibanje in za njega teoretični izraz, v najbolj 'sporno' vprašanje marksizma." Naj na začetku povemo še naslednje: celoten koncept revije "Književnost" od člankov, študij, polemičnih sestavkov in recenzij je zasnovan na odkritjih historičnega materializma oz. marksizma, in to na tisti podobi marksizma, ki je najgloblje dojela Marxovo zastavitev v času med obema vojnama.

Kermavner začenja takole: "Pred kratkim je umrl v visoki starosti 83 let Eduard Bernstein, nemški socialdemokrat, čigar ime smo pred tremi desetletji slišali med najčešče imenovanimi, kjerkoli je bilo govora o delavskem gibanju in o njega teoriji, o marksizmu. Bernstein je bil tedaj glava tako imenovane reformistično revizionistične struje v nemški in mednarodni socialdemokraciji. Proglašali so ga za predstavnika nekakšnega 'modernejega' socializma ali 'neo-marksizma'." Še posebej pa je bil Bernstein 'v modi', kot pravi Kermavner, pri Slovencih pred prvo svetovno vojno. Skoraj vsi slovenski socialistični ideologi intelektualci (Abditus Prepeluh, dr. A Dermota, dr. Drag. Lončar, dr. Vlad. Kniflič) so po Kermavnerjevem mnenju stali na terenu revizionizma, "nemarksist Masaryk in revizionist Bernstein sta jim bila učitelja v teoriji delavskega gibanja. Njihova revija 'Naši zapiski' je bila glasilo revizionizma. Dr. Aleš Ušeničnik, glavni predvojni klerikalni kritik marksizma pri nas, je v svoji 'Sociologiji' z velikanskim zadoščenjem pripovedoval, da so že revizionisti z Bernsteinom na čelu 'ovrgli' vse tri bistvene teorije marksizma: historični materializem, nauk o vrednosti in presežni vrednosti in pa teorijo o socialni katastrofi."

V nadaljnem opiše Peter Lem usodo revizionizma po Bernsteinovi smrti, posebej pa se ustavi pri Karlu Kautskem. Kot vira za svoj opis razvoja revizionizma navaja avtobiografiji Bernsteina in Kautskega, ki sta izšli v zbirki "Die Volkswirtschaftslehrer der Gegenwart in Selbstdarstellungen", 1924.

V vsej Bernsteinovi reviziji, nadaljuje Lem, ni sledu o kakih novi ideji. Ves revizionizem eksistira v golem zanikanju mar-

ksizma. Namesto Marxove ekonomske teorije je Bernstein priporočal meščansko politično ekonomijo, namesto dialektičnega materializma meščansko filozofijo (kantovstvo), namesto marksistične politike liberalno meščansko socialno politiko: "Zlasti mu je bila neprijetna dialektična metoda, ki sta jo Marx in Engels prevzela iz Heglove filozofije in ki predvsem vsebuje logiko protislovja, in teorija razvoja v nasprotjih. Dialektiko je proglasil za ostanek utopizma v Marxovem in Engelsovem delu. - V nemški socialdemokraciji in v drugi internacionali je izzval revizionizem močan odpor." Z Bernsteinovim revizionizmom sta se posebej ukvarjala, nadaljuje Lem, socialdemokratski kongres v Hannovru leta 1899 in v Lübecku leta 1901. Obakrat je zastopal obtožbo proti Bernsteinu "najvišja avtoriteta predvojne nemške socialdemokracije August Bebel" in ogromna večina, nadaljuje Lem, je glasovala za predlagane resolucije, ki so obsojale revizionizem. "Glavni publicistični polemik proti Bernsteinu je bil njegov ožji prijatelj v predrevizionističnem obdobju, štiri leta mlajši in danes /1933/ še živeči Karl Kautsky. Kautsky se je odločil, da nastopi proti Bernsteinu in revizionizmu. Takrat se začena njegova vloga budnega čuvaja ortodoksne marksistične teorije in tradicije." - Leta 1906 doživi tudi Kautsky revizionistični preobrat, ki je bil na zunaj utemeljen v porazu revolucije 1905: "Pod vplivom poraza prve ruske revolucije 1905-1906 se je Kautsky preobrnil in se začel razvijati v smer proč od ortodoksnega marksizma. Dolgo časa je spretno prikrival ta svoj umik, dokler ni dokončno v svetovni vojni in po njej postal odkrit in odločen ideolog teorije postopnega vraščanja v socializem." - "Tako se znajdetta ogorčena nasprotnika spet v prijateljskem objemu. - Vsa razlika med njima je v tem, da Kautsky, sivi patriarh 'ortodoksizma', ponuja revizionistično vsebino pod znamko 'marksizma', medtem ko jo je Bernstein prodajal pod znamko revizionizma."

V svojem obsežnem delu 'Der historische Materialismus' naredi Kautsky naslednje: historični materializem minus dialektika in pa ekonomska teorija minus dialektika: "Dialektika pa je po

Marxu oblika vsega gibanja, zakon vsega življenja in razvoja, zato je tudi kautskijanski revidirani 'marksizem' - 'marksizem brez življenja'. Dialektike Kautsky v svoji tisočpetsto strani obsegajoči knjigi "Der historische Materialismus" sploh ne ome- nja: "Kadar danes govorimo o revizionizmu, mislimo na Kautske- ga in kautskijance, ne več na Bernsteina."

V reviji "Sodobnost" je izšel 1933. leta kratek sestavek Stanka Lebna, dejansko polemika s Francetom Šmonom, oziroma nje- govim sestavkom v "Reviji o sodobnih vprašanjih" II/1933.

Šmon poskuša namreč združiti krščanski svetovni nazor z Marxovimi odkritji na področju politične ekonomije: "Šmon v is- ti sapi govori o 'krščanski resnici' in o 'krščansko marksis- tičnem gospodarskem nazoru'." - Šmonov svetovni nazor je tako po Lebnu zvarek iz krščanstva in marksizma, "od sile moten in nejasen, pa še nemoški povrhu, ker ni ne krop ne voda". - "Mno- go jasnejše se mi zde npr. besede iz člančiča 'Marx ali Kristus', ki ga je 19. marca priobčil 'Slovenec' in kjer stoji: 'Spoštuje- mo prave marksiste, odločno pa obsojamo one, ki bi se radi s krščansko krinko na obrazu vtihotapili med slovensko katoliš- ko delovno ljudstvo in ga odtujili Bogu, cerkvi in njenim po- glavarjem. - Bodi katolik ali marksist, voda ali ogenj, ne mo- reš pa biti oboje, ker se to dvoje izključuje, kar je potrdil papež v svoji okrožnici 'Quadragesime anno'. Marksist stopa po stopinjah Marxovih, mi katoliki pa stopamo po stopinjah Kri- stusa in bomo slovenskemu ljudstvu kazali pot do socialne obno- ve in ga vzgajali in učili po smernicah, ki nam jih je On raz- odel.'"

Leben zaključí z naslednjim vprašanjem: "Kako je sedaj z jasnostjo in doslednostjo 'edino pravičnega krščanskega marksis- tičnega gospodarskega nazora'?"

Revija "Književnost" je 1933. leta objavila Leninova sestav- ka "Trije viri in trije sestavni deli marksizma" in prevod Mar- xovih enajstih tez o Feuerbachu ter tekst Klare Zetkin "Življe-

njsko delo Karla Marxa". Prav tako prevod teksta Friedricha Engelsa "Iz zgodovine znanstvenega socializma"., Ker so ti teksti dostopni iz drugih virov, predvsem pa v izvirniku, jih na tem mestu ne bomo predstavljali. - Tudi sicer je bila v tem letniku revije "Književnost" objavljena vrsta člankov, ki so s svojo tematiko posredno vpeti v oblikovanje teoretično-filozofske osnove marksizma v Sloveniji; tako npr. sestavek Bratka Krefta "Požig nemškega parlamenta - kapitalistična provokacija" in polemika Antona Kovača z dr. Gosarjem "Dr. Gosar proti Karlu Marxu".

"Akademski glas", glasilo študentov in profesorjev ljubljanske univerze, je leta 1933 objavilo nepodpisan sestavek "O dialektiki in historičnem materializmu" (drobec po predavanju dr. Henrika Tume na sestanku "Triglava", 8. nov. 1933).

"V sredo, 8. t.m. je predaval pod okriljem akad. društva "Triglav" pri Mikliču g. dr. Tuma o dialektiki in historičnem materializmu. Predavatelj se je dotaknil v grobih obrisih razmer na Angleškem za časa Marxa, nato je, gledano deloma filozofsko-materialistično, prikazal zgodovinski razvoj družbe, slednjič je utemeljeval deloma filologično nastanek in razvoj človeške duševnosti." - Utemeljitelja historičnega materializma sta Marx in Engels, pojasnjuje avtor, ki sta ob študiji angleških gospodarskih razmer spoznala, da je baza družbe gospodarstvo (način produkcije). - Če se spremeni gospodarski temelj, se spremeni vsa družba: "Ob nastopu stroja je kmet šel v fabriko. Način življenja se je spremenil, zato se je spremenil tudi duh. V fabriki je nastala nova, robotivistična miselnost, ki je našla izraz v delavskih organizacijah. Nove forme se razvijajo iz protislovij kot negacija starih." - V nadaljnjem ugotavlja avtor, da je zgodovinski razvoj v celoti potrdil Marxova dognanja: kapitalizem pada pod težo protislovij, ki jih je sam ustvaril in ostril. V kapitalističnem sistemu se producira zgolj zaradi dobička. Marxova teorija o akumulaciji kapitala se popolnoma potrjuje. - Vendar se po avtorju kapitalizem ne bo zrušil sam od sebe, "zato je potrebna zavestna akcija ljudi".

"Prvo človeško družbo veže krvno sorodstvo, misli kolektivistično in je skoraj popolnoma pod oblastjo prirodnih sil. Iz strahu pred orjaško naravo nastane verstvo. - Človek se razvija pod vplivom gospodarskih faktorjev, klime, pasme in sile." Sam nastanek države utemeljuje avtor s silo, oziroma z nasiljem: "Močnejše pleme si podvrže slabše. Država so ljudje, ki imajo oblast in ki to oblast izkoriščajo."

Materialističnemu gledanju nasprotno, pojasnjuje avtor, je spiritualistično (idealistično). Le-temu je gonilna sila družbenega razvoja "samotvorni duh", ki obstaja od vekomaj. Ta predpostavka da je konstrukcija človeškega duha, zaprtega vase, ne izhaja iz dognanj študija razvoja družbe in je s temi dognanji tudi v nasprotju: "Misel, duh sta proizvoda materije, sta gibanje v našem živčevju. Ideja je v mislih ustvarjena podoba, ki jo hočeš realizirati." "G. predavatelj je še podčrtal materialistično bazo prava, etike in estetike. Ob koncu je izrazil tole čudno misel: Prva naloga tehnike je zadoščenje življenjskih potrebščin. V svojem nadaljnjem razvoju se usmerja v ustvarjanje smeri, ki jih imenujemo lepe. - Tehnika prehaja v estetiko." ("Po predavanju se je razvila živahna debata.")

Revija "Svoboda" je objavila leta 1933 skrajšan prevod razprave Karla Rennerja iz revije "Kampf" pod naslovom "Marksizem in antimarksizem".

"Danes ko delavstvo izzivajo in krvavo zatirajo /v Nemčiji/ pod geslom 'antimarksizma', je bolj važno kot kdaj prej, da tudi posamezen delavec ve, kaj pomeni marksizem zanj in koliko sme samega sebe imenovati marksista, kaj je prinesel marksizem njegovemu očetu in dedu in kaj bo ali more biti zanj in za tiste, ki pridejo za njim." Sledijo zelo poljudne razlage o izvoru delavskega razreda, o delu Karla Marxa in poteh marksizma.

Istega leta je izšel v reviji "Svoboda" tudi članek Boga Teplyja "Karl Marx in dialektični materializem" pod psevdonimom Talpa. Članek je pravzaprav razlaga osnovnih potez in odkritij marksizma.

"Metoda, s pomočjo katere je Karl Marx dognal zakone ekonomskega razvoja, je dialektično materialistična in tvori neločljiv del marksizma; z njo marksizem stoji in pade." - "Trditev, da Marx te svoje metode ni nikjer razvil, je popolnoma napačna. Marx je bil učenec Heglov, učenec tistega nemškega filozofa, ki je po dolgih stoletjih srednjeveške okorelosti znova priznal dialektiko, ki so jo poznali že nekateri starogrški filozofi, in jo napravil za osnovo svoje filozofije." - Glavno načelo dialektike se da po Tplyju preprosto označiti takole: vse se nenehno razvija, razvija pa se iz nasprotij; vse se razvija, boj pa je oče napredka. In medtem ko je bil Hegel idealist, je Marx celotno svetovno dogajanje postavil na trdna tla ekonomije.

V nadaljnjem omenja avtor Marxovo "Kritiko Heglove pravne filozofije" iz leta 1844, kjer obračuna Marx z idealizmom: "Njegova razprava pa doseže višek v spoznanju, da pravnih razmer in državnih oblik ni mogoče razumeti iz njih samih, niti iz tako imenovanega splošnega razvoja človeškega duha, temveč da koreninijo v materialnih življenjskih razmerah, ... da je treba torej anatomijo meščanske družbe iskati v politični ekonomiji."

Tply piše še o Marxovem "Uvodu h kritiki politične ekonomije" iz leta 1859 in navaja najpomembnejše stavke iz tega uvoda ("V družbeni življenjski produkciji pridejo ljudje v določene nujne, od svoje volje neodvisne razmere, ...", Sein prevaja z bitnost)

"V teh jedrnatih Marxovih stavkih je obseženo vse, kar je treba marksistu vedeti vsaj za osnovo" - nato sledi razlaga različnih produkcijskih načinov, pojma produktivnih sil ...

Povzema pa Tply po Plehanovu takole: Zgodovinsko obdobje je torej potrebno tolmačiti na naslednji način:

(1) - stopnja produktivnih sil, (2) - produkcijski način, ki je odvisen od prve stopnje, (3) socialno-politični red, ki se dviga na ekonomski bazi, (4) - psihologija podružbljenega človeka, ki je odvisna deloma od ekonomskih razmer, deloma od socialno-političnega reda, (5) - različne ideologije, ki izražajo psihologijo.

Sledi razlaga prehodov iz enega produkcijskega načina v drugega, poudarjena je vloga ljudi, ki delajo zgodovino, zavrnjen je zgodovinski avtomatizem. Zaključí pa Talpa takole: "V novi brezrazredni družbi bodo odpravljena vsa nasprotja. Takrat bo zaključena predzgodovina človeštva, t.j. doba medsebojnega klanja, doba barbarstva. Nastopila bo zgodovinska doba, ko bo iz človeka barbara postal Človek."

1934

V letu 1934 se pojavi v reviji "Čas" izrazito odklonilno stališče do historičnega materializma. Avtor Žitomir Janežič začenja v svojem članku "Historični materializem kot filozofija zgodovine" takole: "Neko strašilo se podi po Evropi" - strašilo na novo pogretega materializma. Tudi pri nas straši, seveda ko je drugod že precej odstrašilo. Stvari, ki so jih drugod že v glavnem preživeli, skušajo pri nas napraviti aktualne. Ljudje, ki jim je zadnji namen ribariti v kalnih vodah revolucije, nas hočejo danes s svojo rdeče vezano "literaturo" - ki naj bi jo sprejeli kot znanstveno - prepričati, da je dialektični ali historični ali ekonomski ali končno marksistični materializem modrostni kamen vseh znanosti in filozofij. Vsaka filozofija, ki ni dialektični materializem, in vsaka znanost, ki ni prepojena z dialektičnim materializmom, ni več resna stvar; vse, kar ni dialektični materializem je neresno fantaziranje praznih idealistov, sentimentalnost in naivnost. Vse, kar danes obstoja, in vse, kar je kdaj bilo ali se dogajalo, je bilo in je tu prav zato, da dokaže Marx-Engelsov dialektični materializem." - "S tem nas mislijo na vsak način - tudi na silo - osrečiti." - "Hvala Bogu, da že poznamo starega Hegla, ki je enako mislil, da je vsa zgodovina zato na svetu, da dokaže njegovo dialektično trojko: teza-antiteza-sinteza, kar je vse doživelo svojo "antitezo". - "Poznamo tudi duhovitega Spenglerja, ki je bil prepričan, da je vsa zgodovina s svojim dogajanjem le material, ki izpolnjuje model zgodovinske morfologije, ki ga je on iznašel. V isto vrsto in kvalitativno širino moramo pač postaviti tudi Marx-Engelsov historični materializem, čeprav se bo Spengler radi tega - po pravici - čutil zelo užaljenega." Tako Janežič. Nato nadaljuje: dialektični in historični materializem hoče biti vse in hoče razložiti vse. Toda kadar se zavija v znanstveno ogrinjalo, takrat posebno rad sahaja na področje socialne zgodovine, zgodovinske in religiozne filozofije. "Ker je pri

nas socialna, zgodovinska in religiozna filozofija - če izvzamem eno ali drugo ime - še popolnoma v povojih, z druge strani pa se vrši z omenjeno marksistično literaturo prava propaganda, ki nas močno spominja na sodobno Rusijo, je postalo potrebno, da resno pregledamo, koliko resnične znanosti je pod 'znanstvenim ogrinjalom' marksističnega ali 'dialektičnega' materializma, kolikor hoče ta spodriniti in nadomestiti vso zgodovinsko in socialno filozofijo."

I. - V prvem razdelku govori avtor o odnosu med Marxom in Engelsom, o historičnem materializmu, o proizvajalnih silah in dialektiki, ki jo reducira na znano triado.

"Brez Engelsa, ki je bil najsrečnejši Marxov tolmač, bi Marx v filozofiji zgodovine ostal precej brezpomemben. Kakor je bil Engels po svojem značaju ali celo osebnosti najbolj posrečeno dopolnilo Marxa, tako ga je dopolnjeval v pomanjkljivem in neurejenem zgodovinskem filozofiranju. Če hočemo kolikor toliko spoznati zgodovinski dialektični materializem, moramo poleg posameznih, v Marxovih delih in pismih raztrošenih tozadevnih odstavkov vzeti v roke tudi Engelsova dela in pisma, zlasti njegovega 'Feuerbacha', 'Antidühringa' in oš pisem zlasti njegova štiri pisma o historičnem materializmu." - "Na dnu vsega zgodovinskega, marksističnega, historičnega ali dialektičnega materializma - vsi ti izrazi so danes v rabi - leži težak determinizem, po katerem je končno materija gospodar duha. Duh ni svoboden, niti v mišljenju ne, ampak vse njegovo udejstvovanje določajo materialni zunanji pogoji. Človek je začel misliti in zmeraj vse misli in dela končno le zaradi gospodarskih razmer in interesov." - "Vse se dogaja le iz gospodarske nuje, to je osnova in zadnji zgodovinski činitelj. Zgodovinsko dogajanje je podobno reki: posamezno dejanje človeka, ki ga goni materialni gospodarski interes, je kakor kapljica v reki. Brezbroj takih kapljic tvori reko zgodovine, ki jo tako končno gonijo le materialne gospodarske vzmeti, ali kar je isto: produkcijske sile." - "Razvoj vsega tega, ta boj za posest čim več produktivnih sil,

je zgodovina. Tako je potem res, 'da produktivne sile tirajo kakor z naravno nujnostjo meščansko družbo k propadu ali k preobratu' in tako ustvarjajo zgodovino. Zgodovina slednje družbe do naših dni je bila - zato - samo zgodovina razrednih bojev. Tu sta prišla mojstra historičnega materializma do kritične točke." - Žitomir Janežič nas sedaj pouči takole: "Proizvajalne sile so ali odvisne končno od človeka ali pa so to neke nerazumljive slepe sile, ki se same uravnavajo v korist človeka. Če so to slepe sile narave, so zakonite in trdno določene, se ne morejo ne kvantitativno ne kvalitativno ne intenzivno spreminjati, produkcija se ne bi mogla ne znižati ne zvišati, skratka gospodarstvo bi bilo popolnoma statično, vedno isto. Če pa so te sile odvisne od človeka - kot je končno vsaka tehnična zmožnost odvisna od človekovega duha - potem pade osnovna teza historičnega materializma, da so zadnje gonilne sile zgodovine materialne produkcijske sile ali gospodarstvo, in bi morali priznati, da za produkcijskimi silami stoji kot zadnji činitelj človeški duh s svojo stvariteljsko iznajdljivostjo, ki uravnava in stori, da naravne sile postanejo 'produkcijske'. Tako bi zadnji vzmet bil vendarle idealen, in bi bil duh vendarle nad materijo. Iz te hude zadrege sta se Marx in Engels - najbrž s srečno asociacijo misli ob Heglu - rešila s svojo slovito 'dialektiko'. - "Kernista priznala, da je bistvo gospodarstva prav v tem, da človeški duh ustvarja (iznajdbe) ali bolje ureja naravne produktivne sile, ki bi brez človekovega razumnega sodelovanja ostale neplodne, so iznašli v samih teh silah neko logiko, v njihovem jeziku 'dialektiko'. Te sile se same ravnaajo in spreminjajo. Ne samo v življenju družbe ali zgodovini, ampak v vsej živi in mrtvi, razumni in nerazumni naravi, vlada izredno splošen in nujen zakon, po katerem se vse stvari, razmere in dosledno tudi njihov 'odtis' v glavi - misli, počasi razvijajo iz svojega prvotnega stanja (pozicija) naravnost v svoje nasprotje (negacija) in tako same sebe uničujejo. Vendar gre ta proces potem - k sreči - naprej in se tudi ta negacija začne razvijati v svojo lastno negacijo, tako pa zopet pride do pozicije itd. Formula za vse to

dogajanje je: pozicija - negacija - negacija negacije (pozicija). Po tej shemi se nujno odigrava vsa zgodovina sveta. Dva primera iz 'Anti-Dühringa' naj to pojasnita: '1. pozicija - skupna last produktivnih sil, negacija - privatna last, negacija negacije - zopet skupna last ali komunizem; 2. pozicija - jajce, negacija - gosenica, negacija negacije - metulj.'". - "Engels je to shemo prenesel v vso filozofijo, tudi na misli, na čisto logične resnice." - "V svojem navdušenju je seveda pozabil, da ima tudi ta vsa njegova doktrina le relativen pomen in da bo tudi ona morala doživeti svojo 'negacijo', ki bo ravno tako resnična in upravičena."

II. - V tem razdelku govori avtor o 'virih' dialektičnega materializma: "Dialektični materializem kot zgodovinska filozofija ni bil za dobo, v kateri je nastal, že nič več originalen. Vse ideološke osnove zanj so bile podane že davno prej. Koncem 18. stoletja je bila ta teorija že popolnoma izoblikovana, tako da ji Marx in Engels nista morala nič več dodajati." Janežič se pri tem 'argumentiranju' opira na citate W. Sombarta: "Der proletarische Sozialismus (Marxismus)", Jena 1924. Sledi opis obdobja, v katerem nastane misel Marxa in Engelsa. "Kakor vsak pravoverni meščan (v duhovnem pomenu besede), tako je tudi Marx bil navdušen pristaš prosvetljenstva. To je važen element v njegovi filozofiji. Morda je v najširših plasteh našel odmev prav radi svojega pridiganja o naobračanju vseh blagoslovov prosvetljenstva tudi na proletarijat. Kot prosvetljenec se je že zgodaj začel zanimati za takrat na novo oživelo in zato moderno antično filozofijo. Marxu se je zaradi osebnega značaja, a tudi pod vplivom okolja, najbolj priljubila dekadentna grška filozofija, iz katere so rasli takrat vsi novoheglovci." itd. itd.

"Poleg prosvetljenstva je bila zelo važna kulturno-zgodovinska komponenta dobe, v kateri je nastajala Marx-Engelsova filozofija, tudi romantika. Ne sicer pesniška, sentimentalna in konservativna, proti kateri je A. Ruge objavil l. 1839 svoj manifest, ampak revolucionarna romantika." - "Tudi v svojem materialističnem izrazito ekonomskem mišljenju o zgodovini ni Marx originalen. V tem se naslanja predvsem na francoske fiziokrate in na angleške ekonomiste."

Tudi o razmerju Hegel-Marx: "Končno sá je treba biti na jasnem tudi o Marxovem razmerju do Heglove filozofije. Kakor drugače, tako tudi pri nas še mnogi trdijo, da je Marx enostavno prevzel Heglovo dialektično metodo in Feuerbachov materializem, ter ustvaril tako zvani dialektični materializem. To pojmovanje ni točno. - Marx sam se norčuje iz Heglove dialektike in ji pravi, da stoji na glavi..."

III. - V tretjem razdelku skuša Žitomir Janežič razumeti in predstaviti osnovne poteze historičnega materializma: "Marx-Engelsova metoda v dokazovanju historičnega materializma je ta: vzela sta, ne toliko iz splošne kolikor iz gospodarske zgodovine, nekaj meščanskih dogodkov, v katerih je res gospodarstvo igralo glavno vlogo, in sta potem iz analize teh dogodkov kajpada doganala, da je gospodarstvo glavni činitelj. To 'dognanje' potem naobračata kratko malo na vso zgodovino. Vse zgodovinsko dogajanje jima je končno uslovljeno in absolutno odvisno od gospodarstva; če se komu zdi, da so še neki drugi činitelji, so ti le sekundarnega pomena, tudi njihova osnova je gospodarska." - "Zadnji motiv, zaradi katerega človek kot zgodovinski činitelj stori to ali ono, vsekakor ni vedno in ne izključno gospodarski interes ali nuja. Človek si je zgradil prvo orodje ali v marksističnem jeziku, prvo produkcijsko sredstvo za obrambo življenja, a koliko drugih stvari si je ustvaril istočasno, ki jih danes najdemo poleg izkopanin najprimitivnejšega orodja, ki pa gotovo niso imele gospodarskih namenov, ampak večinoma estetske in religiozne."

- "Umetnosti, plastične, slikarske ali literarne, gotovo niso rodile gospodarske razmere in potrebe, ampak notranja duhovna potreba po razodetju svoje notranjosti, svoje misli, svojih čustev in doživetja. Glasba, ki jo vidimo že pri divjakih in ki ima nedvomno tudi svojo zgodovino, ni zrastle iz 'gospodarske' baze. Umetnost sploh v svojem bistvu ni utilitaristična. In umetnost ne samo da ima svojo specialno zgodovino, ki je del splošne zgodovine človeške družbe, ampak je bila pogosto tudi važen direktni činitelj splošne zgodovine." - "Videli smo, kako dia-

lektični materializem ali marksizem pojmuje zgodovino. Čeprav je proti vsaki filozofiji, ima dejansko tudi sam zelo komplicirano zgodovinsko filozofijo, kot se taka razmišljanja na splošno imenujejo. Ta marksistična filozofija nam ne more odgovoriti na mnogo vprašanj in se izkaže, da je v protislovju sama s seboj. /.../ Glavno vprašanje, na katero nam ta filozofija ne odgovori, pa je to: če gospodarstvo vodi in uslovlja vse drugo zgodovinsko dogajanje, kdo pa potem vodi gospodarstvo samo." - "Videli smo, da je za materialno bazo še nekaj drugega, kar giblje zgodovino, tudi zgodovino gospodarstva samega. To zadnje gibalo je človeški duh. 'Gospodarska baza' ima svojo globoko duhovno bazo."

Po tem "poduhovljenju" zgodovine sklene Žitomir Janežič takole: "Marxova zgodovinska teorija pa je vendar - kar já bodo morali vsi zavedno priznati - storila neko delo, da je obrnila človeškega duha od dlakocepsko brezplodnega idealizma, k stvarnejšemu in naravnejšemu gledanju sveta in človeka."

Anton Marinček je objavil pod kraticama A.M. sestavek "Materialistično zgodovinsko naziranje" v reviji "Beseda o sodobnih vprašanjih" III/1934, str. 10-13.

Takole začenja: "Materialistično zgodovinsko naziranje je temelj, na katerega je postavil Karl Marx tudi svojo ekonomsko teorijo. Vendarle je teoretično prav mogoče, da se da ista ekonomska teorija izpeljati brez materialističnega zgodovinskega naziranja, ki pa znanstveno objektivno gledano nikakor ni to, za kar se splošno smatra in proglašá." - "Prej še nekaj pripomb počez o marksizmu sploh. Če odstranimo vso navlako, ki se je v toku desetletij prijela tega znanstvenega sistema, moramo ugotoviti predvsem, da to ni kak program stranke, ki zastopa interese proletariata. Tu je treba ločiti manj ali bolj revolucionarno delavsko razredno politiko in pa marksizem kot tak. Marx pač ni začel, to vsakdo ve, s politiko, nego s filozofijo in s sociološkimi in ekonomskimi znanstvenimi analizami in raziskovanji. Marksizem v celoti tudi ni gola ekonomija, čeprav se v

splošne ve o Marxu le to, da je napisal ogromno knjigo, ki se imenuje 'Das Kapital' in ki vsebuje analizo in kritiko ter bodočo razvojno pot kapitalističnega gospodarskega sistema. Kajti bistvena oznaka Marxove ekonomske kritike je, da opazuje ekonomske pojave še drugače in ne le s stališča nacionalne ekonomije, marveč v prvi vrsti kot družbene pojave, kot pojave socialnega razvoja družbe." Afirmativen odnos do marksizma vzpostavi avtor, kot vidimo, tako da loči materialistično pojmovanje zgodovine od Marxove ekonomske teorije, marksizem kot tak od interesov proletariata. Šele to ločevanje bi naj omogočilo konstituirati marksizem kot znanost. Nadaljuje pa: "O tem, da Marxov sistem tudi ni noben svetovni nazor, bomo govorili obširno pozneje. V marksizmu tudi ne gre gledati v vseh podrobnostih izdelan znanstveni sistem. Sistem, kakor ga je postavil Marx ni nobena dogma. Kdor je marksist in obenem kritičen duh, kar znanstvenik mora biti, temu je pač le na tem, da ohrani Marxove znanstvene izsledke v zvezi z vsem, kar je človeški duh doslej dognal kot istinitost, kot objektivno resnico, da ohrani Marxove izsledke kot sile, ki priganjajo k novih ugotovitvam. Dokler seveda je to možno in znanost ne bo prerasla tudi Marxovih socioloških in ekonomskih dognanj." - "V glavnem je danes tako, da se Marxova ekonomika v celoti ali pa vsaj v nekih delih priznava kot objektivno pravilna. Res je, da postaja marksistično pojmovanje kapitalističnega gospodarskega sistema vsesplošno. To dokazujejo ne le stvarna dejstva, n.pr. priznanje neizogibnosti razrednih borb v človeški družbi vsaj v nekem obsegu, izkoriščanje mezdnih delavcev odnosno večvrednosti itd., ampak tudi vsesplošno ekonomsko izražanje." Tisto, kar pa avtorja moti pri Marxu, je nekaj drugega: "Kot čisto nevzdržna pa je njegova sociologija - njegovo materialistično zgodovinsko naziranje, kakor je svojo sociologijo Marx sam označil. Zakaj? (Mimogrede omenjeno, Marx sam nikjer ne govori o kakem historičnem materializmu ali o kakem dialektičnem materializmu. Vsi ti izrazi so se pojavili šele pozneje, zlasti pa zadnji v prav najnovejšem času.)" - "Prvi vzrok je ta, da

Marx svojega temeljnega nazora ni nikjer sistematično razložil. Na posameznih mestih njegovih del so raztreseni le majhni drobci. Drugi in morda glavni vzrok pa je tradicionalni naziv sam. V tem nazivu namreč noben sestavni del ne odgovarja stvari, katero hoče označiti in naj bi jo označil. Ni primeren niti izraz 'materialistično' niti izraz 'zgodovinsko' niti izraz 'naziranje'. To pa vodi vse tri smeri v temeljne zmote."

Takole pojasnjuje avtor dalje: "Materialistično zgodovinsko naziranje ni nikoli golo naziranje ali gola metoda. Če bi bilo osnovno načelo Marxovega nauka le naziranje, bi se gibali v sferi subjektivnosti. Vse bi izgledalo tako, kakor da imamo pred seboj le neko naziranje, pojmovanje zgodovine, poleg katerega obstajajo seveda še druga. Zakaj ne bi namreč mogli opazovati zgodovine še kako drugače, kakor samo s stališča ekonomskega razvoja. Nekateri hočejo pojmovati zgodovino kot delo velikih mož, zopet drugi kot stvar slučaja itd. /.../ Vendar pa je vsako izmed njih le naziranje, kateremu se more zoperstaviti drugo. In tako stališče tudi dejansko zavzema antimarksistična kritika napram marksističnemu zgodovinskemu naziranju, s tem da se drži doslovnega naslova. Pogosto lahko slišimo, da je ta Marxov nauk pač neko naziranje zgodovine v smislu borbenih in strankarskih interesov proletariata." - "Ves ta način ocenjevanja materialističnega zgodovinskega naziranja pa je od kraja zgrešen. Kajti pri tem nauku baš ne gre za neko golo subjektivno stališče, ampak za objektivno spoznanje, ki temelji na ugotovitvi kavalnih zvez in razvojnih smeri družbenega življenja. Zato je prvi popravek, katerega moramo izvršiti pri tem tradicionalnem naslovu ta, da to noče biti nobeno naziranje, ampak znanstvena teorija. Ona hoče pokazati temeljne ekonomske splošnosti družbenega procesa samega! Izhodišče pa je fundamentalna pomembnost ekonomskih razmer za potek in oblikovanje družbenega življenja. Danes nas uče, da je ta razvoj zavisen od stanja znanosti in podobno. Ali morda ni teoretično in izkustveno stokrat bolj utemeljeno, da so odločilni momenti vseh socialnih pojavov v ekonomski strukturi družbe. In to je vsebina

te teorije. Izraz 'naziranje' je torej v tem naslovu čisto neprikladen. Ta teorija noče postavljati nikakega nazora, ampak hoče biti res znanstvena teorija, to je spoznanje neke zakonitosti.

Sledi kritika izraza zgodovinsko naziranje: "Tudi izraz 'zgodovinsko' naziranje vodi v zmote. Ne gre za samo zgodovino, to je za prikazovanje dogodkov v življenju narodov in držav, ampak za celokupnost družbenih pojavov. /.../ Pravilen izraz bi bil tedaj namesto zgodovinsko naziranje - družbeno, sociološko naziranje. Oziroma z že izvršeno korekturo bi bila pravilna označba tega naslova: družbena (sociološka) teorija. To je teorija o bistvu in razvoju družbe!" Najbolj pa moti avtorja izraz materializem: "Tretja kardinalna napaka v naslovi temeljev marksizma pa je izraz 'materialistično'. Ta izraz v nesrečnem naslovu Marxove teorije je povzročil in še danes povzroča največ zmede tako pri marksistih samih kot pri nasprotnikih. Kajti označba 'materialistično' je dejansko dovedla do tega, da se smatra marksizem enostavno za del materializma, da je torej materialistično zgodovinsko naziranje le primena materializma na zgodovinski razvoj človeške družbe." - "Marksizem in materializem stvarno nimata prav nič opraviti drug z drugim. Resnična vsebina marksizma in še posebej tega tako zvanega materialističnega zgodovinskega naziranja je popolnoma nezavisna od dejstva, ali materializem priznamo ali zanikamo. In to bi veljalo tudi za slučaj, če bi bil Marx res materialist. Marksizem je po svojem logičnem značaju vseskozi znanost! Nasprotno pa je materializem prav tako skozi in skozi filozofija - metafizika. S tem pa je izražena fundamentalna razlika obeh miselnih sistemov." - "Marksizem in materializem se razlikujeta torej kakor znanost in metafizika! Poleg tega si materializma ni mogoče misliti konsekventno do konca izvedenega. Vedno je prostora za metafiziko. Znanost pa je napram vsaki metafiziki čisto irelevantna. Prav tako je materializem za marksizem brezpomemben!"

Zaključuje pa avtor svoja razmišljanja takole: "Če pa zremo vprašanje bolj z biografskega kot pa s strogo filozofskega

oziroma znanstvenega vidika, tedaj pridemo po študiju Marxovih del do sledečih logičnih zaključkov: beseda 'materialistično' ne pomeni nič drugega kot poudarek resničnih, realnih medsebojnosti. Hoče izraziti zahtevo, da se opazujejo zgodovinska in družbena dogajanja na realnih in ne spekulativnih temeljih. Še več! Ta izraz pomeni pri Marxu kaži pot k temeljnemu vzroku družbenega, socialnega razvoja, ki je materialni produkcijski proces, ali z drugo besedo ekonomske razmere. Ta ideologija pa nima prav nič skupnega z materializmom!"

V reviji "Književnost" je objavil Oskar Drenik recenzijo slovenskega prevoda "Antidühringa". (Friedrich Engels: "Gospoda Eugena Dühringa znanstveni prevrat", Poslovenil Miha Lavrič, Založba Nova knjiga, Ljubljana, Idrijska 13.)

Avtor začne s citatom A. Labriole: "Vse dežele imajo žal svoje Dühringe. Kdo ve, kakšne 'Antidühringe' bi bil kak Engels napisal v kaki drugi deželi? ..." In nadaljuje: "Te besede znamenitega italijanskega marksista veljajo tudi za naše razmere. Kdor je čital slovenske meščanske in malomeščanske ideologe in doslej ni mnogo slišal o marksizmu ter vzame v roko to Engelsovo delo, bo v Dühringu s presenečenjem zagledal fotografije vseh svojih dosedanjih avtoritet, velikih in malih. Ko se Engels prešerno zabava z Dühringom na področju filozofije, biologije, morale, prave, dialektike, tedaj v njegovih citatih mestoma nehote pozdravljamo dr. Vebra, tam dr. Aleksiča, tu spet dr. Spektorskega, tam dr. Ozvalda; na področju ekonomije in socializma tu dr. Gosarja, tam dr. Pitamica, tu dr. Kreka, tam dr. Abditusa in dr. Knafliča in vse malomeščanske in revizionistične socialiste - tiste, ki so 'Antidühringa' brali in ga niso brali - ter mlajše slovenske esejiste in beletriste. Skoraj ni takega, ki mu ne bi mogli prisoditi svojega kotička." - - VV sedemdesetih letih preteklega stoletja, po razpadu prve internacionale, v času, ko sta Marx in Engels živela v izgnanstvu v Londonu, je socialistično gibanje v Nemčiji doživljalo svoj orjaški mladostni polet; bilo je to pred združitvijo lassa-

llovcev in eisenachovcev (marksistov). Voditelji marksistov (Wilhelm Liebknecht, Bebel) sami niso imali pravega pojma o marksizmu, kar se je seveda odražalo v njihovih govorih, člankih, in programih ter dajalo vzrok za nezadovoljnost Engelsu in Marxu, tako da se je ta pozneje ironično izrazil: 'Jaz nisem marksist.' Veseli zmagovitega gibanja so povsem pozabljali na teorijo in so pozdravljali zapovrstjo vse zastopnike znanosti, ki so se nagibali k socializmu ter sprejemali od njih vse, kar je gibanju prijalo, zamižali pa so nad napakami ter se obračali proti 'dlakocepskim teoretičnim prepirom'. Gibanje jim tudi ni dajalo časa, da bi se bolje ukvarjali s teorijo; upoštevati je treba, da so imeli prav za prav le dve Marxovi knjigi: 'Manifest' in prvo knjigo 'Kapitala'. 'Kapital' je služil Leibknechtu za velike parlamentarne govore o delavski zakonodaji in o izkoriščanju proletariata, filozofski del 'Kapitala' pa je bil, kakor pravi Plehanov, 'nečitano poglavje priljubljene knjige'. Pripomniti je treba tudi, da je takrat poznavanje Heglove filozofije padlo; brez Hegla je pa nemogoče razumeti 'Kapital', kakor je dejal eden od največjih Marxovih naslednikov." - "Tedadaj je dr. Eugen Dühring, mož z enciklopedično izobrazbo, ki se je lahko vsestransko in svobodno orientiral v filozofiji in v družbenih znanostih, v svojih knjigah podal zaključen svetovni nazor ter populariziral svoje teorije kot docent na berlinski univerzi; bil je mož, ki si je med mladino pridobil posebnih simpatij s svojo neustrašeno doslednostjo in odkritostjo, s proslavljanjem Marata, Babeufa in pariške komune - spričo razmer na pruski kraljevi univerzi v primeri z našimi znanci gotovo veliko junaštvo - in s tem, da si je nakopal sovraštvo ostalih profesorjev; bil je vseskozi poštenjak ter je v svojem 28. letu izgubil vid, tako da je podobno pokojnemu Radiču moral študirati le s pomočjo drugih, navadno povsem tujih ljudi." Sledi opisovanje vpliva Dühringovih teorij: "Teorije utopičnega socialista Dühringa so takoj pridobile najprej socialistične študente, potem pa delavske voditelje, tako da skoraj lahko rečemo, da so bili vsi delj ali manj časa, deloma ali v celoti njegovi prištaši. Bernstein n.p.r. leta 1873 ni zamudil niti enega Dühringo-

vega predavanja in je bil njegov glavni apostol. On je pridobil Fritzscheja, Mosta, Bebla in deloma tudi Liebknechta. Bebel je napisal v "Volksstaatu" članek "Ein neuer Kommunist", s katerim pozdravlja Dühringa kot človeka, ki pristopa k novemu nazoru iz globokega prepričanja in ne iz osebnih interesov, ter proglašča Dühringova dela za najboljše, kar je bilo napisanega izza izida 'Kapitala'. Nad Dühringovim pobijanjem Marxa pa so vsi zamižali. Nastal je nov bojni klic, 'Marx in Dühring'." - "In naslednji mladostni pristaš Dühringa je bil celo sam oče ruskega marksizma - Georgij Plehanov!" Prvi, ki je v Nemčiji uvidel Dühringove napake, nadaljuje Drenik, in Dühringov utopizem, je bil W. Liebknecht. Do tega spoznanja da so mu vsekakor pripomogle ostre klofute v Engelsovih pismih, ki jih je prejemal kot urednik 'Volksstaata'. Nato je Liebknecht sam začel prositi Engelsa, da bi napisal kritiko Dühringa. Sledi opis nastanka 'Anti-Dühringa'.

"Tako je nastal 'Anti-Dühring'; delo je bilo ponatisnjeno v knjigi, v dveh zvezkih, med katerima je drugi izšel tik pred objavo zakona proti socialistom 1878. Nedostatek je bil odpravljen - marksisti so dobili v tem delu zaokrožen in v celoti podan svetovni nazor. Engels ga je sicer podal v obliki kritike, toda tako so napisana vsa velika marksistična dela, kajti oblika kritike je le nujni odraz dialektičnih resničnih protislovij v predmetu, ki ga pisatelji obravnavajo." Nato sledi vsebinski opis dela.

"'Anti-Dühring' je omogočil in dal vzpodbudo za nadaljna dela Kautskega (predvsem Erfurtski program!), Lafarguea, Plehanova, Mehringa in drugih marksistov, ki se na vsakem koraku poslužujejo argumentov iz te knjige." - Na koncu je recenzija prevoda. (Oskar Drenik je namreč prevajal pred vojno Marxov 'Kapital' po Borchardtovi prirejeni izdaji.)

"Petinpetdeset let je preteklo, odkar je Engels napisal 'Anti-Dühringa'. Knjiga je prevedena v jezike vseh civiliziranih narodov. Slovenci smo seveda zadnji. Mnogo zablod in prevar bi bilo preprečenih, mnogo energije bi bilo potrošeno v pravi

smeri, mnogo naprednejše bi bilo danes slovensko gibanje, visoko bi nadkriljevala marksistična literatura vse ostalo, če bi bila knjiga prevedena ob začetku slovenskega delavskega gibanja."

V reviji "Književnost" II/1934 sta izšli dve študiji Georgija Plehanova: "K vprašanju o vlogi osebnosti v zgodovini" in "Nekaj besedi o zgodovini" /o dialektično materialističnem pojmovanju zgodovine; odlomki iz P. kritike Lacombe: Sociološke osnove zgodovine/. Ker sta sestavka Plehanova dostopna tudi iz drugih virov, ju ne bomo navajali in komentirali. Navajamo zgolj opombo uredništva k drugemu sestavku: "Prinašamo odlomke iz kritike, ki jo je napisal Plehanov o Lacombeovi knjigi 'Sociološke osnove zgodovine'. Iz kritike smo vzeli vsa tista mesta, ki so splošno principielnega značaja in ki ne veljajo samo za Lacombe-a, četudi smo mestoma pustili citate iz njegove knjige, ker so bili za razumevanje tez Plehanova potrebni. Plehanov je ob Lacombeovi knjigi pokazal, kako gleda na človeško zgodovino dialektični materialist. Lacombe je skušal veljati celo za naprednega materialističnega zgodovinarja, a se je posluževal vulgarnega materializma, ki je mestoma (če ne povsod) samo prikrit idealizem. Vsa slovenska zgodovina do danes je pisana z idealističnega stališča, zato nikakor ni odveč, da spozna slovenski čitatelj, kako razumevajo človeško zgodovino in zgodovino pisje dialektični materialisti. Nekaj tega bo našel v pričujočih odlomkih."

V reviji "Književnost" II/1934 je objavil Bratko Kreft recenzijo hrvaškega prevoda "Beda filozofije" Karla Marxa (prevedel M. Porobić, izdala Naučna biblioteka v Zagrebu).

"V zadnjem času je prinesel knjižni trg nekaj znamenitih knjig, ki vse globoko segajo v marksistično znanost. Pri nas smo dobili Engels-Plehanova 'Uvod v dialektični materializem' (Nova knjiga) in 'Naš svetovni nazor' od Sigme (Cankarjeva družba). Obe knjigi sta poleg Marxovega 'Kapitala' važna vira za

študij znanstvenega socializma" - "Beda filozofije" spada med prve Marxove daljše spise. Pred njo je sicer že napisal "Svetu družino" in "Nemško ideologijo", ki ju moramo danes zato v njegovem razvoju predpostaviti "Bedi filozofije", četudi je del "Nemške ideologije" izšel šele po Marxovi in Engelsovi smrti, kompletna pa pred nekaj leti. Močne klice historičnega materializma so že v njej. Ker nista mogla objaviti razprave l. 1846, ko je bilo delo dokončano, sta se zadovoljila s tem, da sta smatrala spis kot delo osebnega idejnega razčiščenja in sporazuma na novi idejni osnovi. "Nemška ideologija" je obravnavala z vso takratno nemško filozofijo in s kritiko ter stopila na novo pot, ki jo je "Beda filozofije" spopolnjevala in prenašala tudi na ekonomsko znanost. Z "Bedo filozofije" je nastopil historični materializem svojo zgodovinsko pot v filozofiji kakor tudi v socioloških znanostih." - "Beda filozofije" je izšla l. 1847. l. v francoskem jeziku, v katerem jo je Marx napisal radi tega, da bi neposredno podal francoski javnosti kritiko Proudhonovega že omenjenega dela." - "Proudhon je skušal napraviti v svojem delu sintezo teorij in stremljenj klasičnih meščanskih ekonomov (Ricardo, Smith) in utopičnih socialistov. Skušal jih je analizirati in kritizirati z nekega vzvišenega stališča, vendar je, kakor pravi Marx, padel globoko pod oboje. Do kakšne progresivne ugotovitve po potrebi spremembe družbenega reda in njegovega gospodarskega sistema, kapitalizma, se P. ni mogel povzpeti, ker njiju osnov ni razumel. Pri tem je ostal na istem kot vsi utopični socialisti. Reforme in spremembe, ki jih je predlagal, so vodile nazaj in ne naprej. Klasični meščanski ekonomski so v borbi proti fevdalizmu trdili, da je fevdalistični sistem zgodovinski, od človeka narejeni sistem, medtem ko je novi meščanski naraven - prav tako, kakor trdi n.pr. katoliška cerkev, da je samo ona božja ustanova, vse druge cerkve in vere pa so človeškega izvora. - Do Marxa in Engelsa ni nihče upal niti znal meščanskega družbenega sistema spoznati kot razvojno prehodnega, ki bi z ukinitvijo samega sebe prav tako prešel v višjo stopnjo razvoja, v svojo negacijo,

kakor je fevdalni v meščanskega. Utopični socialisti so gradili socialistično družbo na osnovah kapitalističnega gospodarskega sistema, četudi so stremeli po preosnovi družbe na podlagi ukinitve privatne lastnine itd. Pri nerazvitem proletariatu niso našli tiste opore, tistega osnovnega nasprotja kapitalističnega reda, kakor sta to ugotovila Marx in Engels. V bedi so videli samo bedo in so jo samo 'moralno' obtoževali."

Sledi kratka predstavitev Proudhonove dialektike, pozneje Marxove kritike: "V prvem delu svoje knjige kritizira Marx Proudhonovo napačno pojmovanje prometne kakor tudi uporabne vrednosti, vloge denarja in človekovega dela ..."

"Četudi je Marx v tem delu temeljito obračunal z njegovo gospodarsko kakor tudi filozofsko teorijo, borba s proudhoniističnimi elementi ni prenehala. Proudhonisti so igrali precejšnjo vlogo v razvoju delavskega gibanja v Franciji tja do komunizma; odjeknil je Proudhonov nauk v takratni Španiji in Rusiji. Marx je ob tej priliki podal tudi kritiko klasične meščanske ekonomije, četudi se je še sam ni bil povsem sprostil. Tako n. pr. še priznava brez ugovora Ricardov zakon o mezdi. Kot filozof pa se je bil v tem delu Hegla že osvobodil in nastopil kot historični materialist. Proudhonovo stremljenje je bilo resno in odkrito, a za razvoj delavskega gibanja škodljivo. V tem se razlikuje od raznih današnjih idejnih špekulantov."

"Kljub polemični strani knjige in ostri povezanosti s takratnimi razmerami je 'Beda filozofije' vendar aktualna. Kajti kritika takih neznalcev v ekonomiji, filozofiji in zgodovini, kakor je bil Proudhon, sega do raznih antimarksističnih ideologov našega časa. Tudi fašizem je ena izmed takih ideologij, ki noče poznati razredne borbe (četudi jo v praksi izvaja z največjim terorjem), in razrednega sistema, na katerem je zgrajena današnja družba. Zato osnuje nekakšen 'svoj, pravičnejši socialni in gospodarski red', ki pa ni nič drugega, nego začasna utrditev meščanskega razreda in obrambna koncentracija kapitalistične moči proti razredno zavednemu proletariatu."

Zaključí Kreft takole: "Toda povrnimo se k 'Bedi filozofije'. Kakor smo iz zgoraj navedenega videli, vlada tudi danes že precejšnja 'beda v filozofiji', beda po duhu in pameti - vse po potrebah in zahtevah vladajočega razreda. Ljudstvo pa naj bo sploh neumno, mora ostati neuko, zato da ne spozna resnice /.../ Toda resnica je na pohodu in ideja v rokah množice je ostrejšé orožje nego vsi topovi propadajoče družbe. Zato si jo je treba prisvojiti in uničiti. Delo na znanstvenem polju je ogromne važnosti za razvoj marksističnega načina mišljenja. Izdaje 'Naučne biblioteke' so važen pripomoček na tem polju. Vsakdo naj seže po njih in si jih naj prisvoji, da bodo postala last njegovega razuma in orožje njegovega prepričanja."

Leta 1934 je izšla v reviji "Književnost" še recenzija Bratka Krefta z naslovom "Marxov 18. brumaire Louisa Napoleona" (Izdaja Nova knjiga, Ljubljana, Miklošičeva c. 13, 1934).

Avtor začénja takole: "Nasprotniki kaj radi očitajo marksizmu, da njegova idejna utemeljitelja, Marx in Engels, nista zapustila niti enega dela, ki bi se ukvarjalo zgolj z dialektičnim materializmom kot teorijo in metodo. To je v nekem profesorško-šolskem smislu tudi res, četudi še s tem ni rečeno, da nista o tem vendarle zapustila toliko raztresenega gradiva v svojih spisih, da tvorijo wmi skupaj čisto jasno zgradbo dialektičnega materializma kot teorije in metode, torej kot določen svetovni nazor. 'Priročnika' ali kakšne 'vadnice' res nista nikoli napisala, zato sta tudi brez 'formelc', ki jih tako ljubijo profesorji, ki ravno z njimi ponajvečkrat zagrenijo, če ne celo uničijo vsako ideologijo v očeh svojih učencev. Marksizem je svetovni nazor, ki ima v svoji osnovi najmanj tega, čemur pravijo svobodoumni intelektualci dogma, ker bistvo materializma je vendar dialektika, ki takorekoč vsako stvar sproti razkraja, ki vedno in vedno opozarja na dialektični proces v družbi in naravi, to se pravi, da vsaka danes porojena stvar nosi v sebi kal smrti, kal svoje lastne negacije, ki jo bo nekoč zamenjala." - "18. brumaire, ki ga je Engels imenoval genialno delo, je po

'Sv. družini', 'Bedi filozofije' in 'Manifestu' najbolj zaključena razprava, ki utemeljuje in uporablja dialektični materializem kot teorijo in metodo. Nikakor nočemo s tem trditi, da se to ni zgodilo že prej pri omenjenih treh delih, toda vrednost tega dela je nad onimi (izvemši 'Manifest') radi tega, ker je Marx v njem prvič analiziral dnevne politične in gospodarske dogodke v zvezi z družbeno zgradnjo s stališča dialektičnega materializma. V prvih svojih dveh delih je polemiziral s filozofi in gospodarskimi pisatelji ter raznimi teorijami, pečal se je torej bolj z ideologijami in teorijami nasprotnikov, v 'Brumairu' pa je ustvaril genialno delo analize, potem ko je že odkril 'veliki gibalni zakon zgodovine, zakon, po katerem so vsi zgodovinski boji, najsi se tudi odigravajo na političnem, religioznem, filozofskem ali sicer ideološkem področju, dejansko vedno bolj ali manj jasni izraz boja med družbenimi razredi in (da) je pogoj za eksistenco teh razredov in s tem tudi pogoj za njih trenja razvojna stopnja ekonomskega stanja, način njihove produkcije in menjave, ki jo produkcija določa.' (Engels) Pravilnost in resničnost tega zakona je v svojih spisih najbolj dokazal prav v 'Brumairu', v katerem analizira vse okoliščine, vse vzroke, ki so privedli do državnega udara Napoleona III."

Svoja razmišljanja razvija Kreft v nadaljnjem takole: "Zato je prav ob tej knjigi treba poudariti, da uporaba dialektičnega materializma pri analizi neposrednega družbenega dogajanja, ki še traja, ko ga je že treba vzeti v pretres, nikakor ne more biti mehanična, ker je treba vedno znova spoznavati vlogo subjektivnih činiteljev in njih razmerja do objektivne osnove vsega družbenega dogajanja. Za to delo ni dovolj samo poznavanje dialektičnega materializma in zgodovine, zato je treba tudi stvariteljske sile analizatorja." - "Pač pa se hočemo nekoliko ustaviti pri problemu vloge takozvane nadstavnbe, o kateri zlasti kaj radi pišejo nasprotniki marksizma, ki mu očitajo, da marksizem kot materializem ne polaga nobene važnosti na tako zvane idejne dobrine, da vlogo 'idej' sploh oma-

lovažuje in zanika, kar pa seveda nikakor ne odgovarja resnici. Jasno pa je, da mora dialektični materialist najti vezi idejne nadstavbe z ekonomsko osnovo. Idejna nadstavba nikakor ni zgolj mehanična in direktna posledica ekonomskega vzroka, ampak se velikokrat razvija v velikih protislovjih, a je kljub temu v teh in takih okoliščinah nujna taka, kakršna se pozneje izkaže. Idejna nadstavba velikokrat zakriva razredno borbo, skriva materialne osnove družbenega procesa. Fašizem n.pr. skuša to storiti zavestno, samo da bi odmaknil pozornost delovnih množic od resničnega stanja in edino progresivnega ter zanje edino rešilnega izhoda iz nemogočega položaja v današnji človeški družbi. Idejna nadstavba, ki jo gradi za kapitalizem in v njegovem imenu, za njega konsolidacijo in ohranitev, fašizem, je v tistem trenutku postala materialna sila kapitalizma, kakor hitro se je posrečilo delovne množice preslepiti in terorizirati (k fašističnemu terorju ne spada samo oborožena sila, ampak prav tako šole, časopisi, zakoni itd.), da delajo v njegovem imenu." - "On /Marx/ je prvi jasno in potanko razčlenil meščansko družbi in pokazal na njen razredni sestav ter na ekonomsko osnovo, na kateri je zgrajen ves razvoj človeške družbe. Iz tega je izvajal svojevrstno vlogo proletariata. Jasno pa je, da je vsaka ideja prazen papir in samo leporečna fraza, če ni pogojena v realnih razmerah, materialna sila pa postane šele takrat, ko jo je sprejela množica vase, ko jo je s svojo aktivnostjo 'materializirala'. Tako je problem idejne nadstavbe proletariata zanj /za Marxa/ prav tako važen, kakor njegova ekonomska osnova."

Kreft sklene takole: "Marksizem zahteva od pripadnika zmožnost samostojnega mišljenja, to se pravi, da ne trpi mehničnega prenašanja stavkov iz marksističnih knjig na življenje, ki vendar vedno teče, ki je v večnem gibanju. - '18. brumaire' je klasičen in genialen primer takega stvariteljskega duha. V obliki nakopičenega gradiva in zgodovinskih dejstev, od katerih je nekatera Marx napovedal, še preden so se zgodila, naj bravec nikar ne pozabi pomisliti, kako je Marxov duh vse to iztrgal

iz vsakdanjosti, kako je znal najti prave vzroke in učinke, kako je nakazal na nasprotja in protislovja in kako je iz vsega navedenega s pomočjo dialektičnega materializma našel tisto osnovno rdečo nit in tako prišel do jasnih, neovrgljivih sklepov."

Naslednji prispevek Bratka Krefta v reviji "Književnost" je posvečen osemdesetletnici Karla Kautskega. V tem kratkem sestavku je poskušal z nekaj besedami opredeliti mesto Kautskega znotraj zgodovine marksizma.

"Karl Kautsky, ki je bil precej časa glavni ideolog II. internacionale, zlasti se je eksponiral proti ruski revoluciji po l. 1917, stoji danes ob svoji osemdesetletnici tudi v svojem taboru precej osamljen. Ta osamljenost ne izvira iz tega, ker v tej visoki starosti ne more biti več delaven, temveč prihaja od tod, ker je prav on bil v zadnjih petnajstih letih, ki je poskušal vso likvidatorsko politiko II. internacionale znanstveno marksistično utemeljiti. S preplavo fašizma pa se je stvar precej spremenila. Pri raznih političnih porazih nemškega in avstrijskega delavstva je igrala precejšnjo vlogo 'znanstvena ideologija' II. internacionale, ker se je danes že deloma auto-kritično pripoznalo, tako da ima Kautsky v nekaterih socialdemokratskih voditeljih tudi svoje nasprotnike."

Sledi kratka biografija Karla Kautskega; citiranje negativnih mnenj Marxa in Engelsa o Kautskem.

Vendar kljub vsemu temu ne smemo vsega dela Kautskega jemati kot slabega. Glavna njegova zasluga (in II. internacionale v njeni pozitivni podobi) je, da je ideje marksizma populariziral in prenesel v množice. V borbi proti Bernsteinovemu revizionizmu se je postavil v obrambo marksizma, četudi mu je v nekaterih področjih manjkalo idejne razčiščenosti in borbene odločnosti. To se je zlasti pokazalo pri vprašanju religije in filozofije. Socialdemokracija v tem oziru sploh ni imela jasnega stališča in ga še danes nima, ker je napak razlagal stavek, da je religija privatna stvar in pa da je Marxov nauk samo ekonom-

ska teorija, ne pa zaključen svetovni nazor. Torej tudi filozofija. Vse to je lepo dokazal Plehanov v knjigi 'Osnovni problemi marksizma', ki so pravkar izšli v slovenskem prevodu. Bernstein je dialektiko odkrito napadel, Kautsky pa jo je branil v besedah: v vsem svojem mišljenju, v uporabljanju se je izkazal Kautsky kot nedialektik, ki se je sicer svojega Marxa in Engelsa naučil na pamet, in se priznaval k njima, v resnici pa se je v borbi proti dialektiki posluževal eklekticizma ... Vedno znova so zato revizionisti poudarjali, da vsaj v filozofiji razlike med njimi in Kautskim niso tako velike in skoraj vse, kar je Kautsky o tem napisal, lahko priznajo - (K. Sauerland: 'Der dialektische Materialismus', str. 127). Borba za čistost marksističnega nazora se vrši že cela desetletja in še danes ni dokončana, ker je ravno v socialdemokraciji še mnogo nasprotnikov dialektičnega materializma in revizionistov, ki nočejo pripoznati Marxovega nauka kot zaključenega svetovnega nazora. Ta borba pozna v svoji zgodovini različna obdobja, ki igrajo tudi v življenju Kautskega veliko vlogo, saj je nekoč stal na braniku čistega marksizma in je v tisti borbi pred tridesetimi leti in še nekaj let kasneje dobil ironične pridevke od nasprotnikov, kakor 'ortodoksní Kautsky', 'fanatik dogme', 'Veliki inkvizitor marksizma' itd. Višek Kautskega pomeni njegova brošura 'Pot do oblasti' (1909), v kateri je napovedal prihod revolucionarne dobe. Toda ko so to ugotovitev Luxemburgova, Liebknecht i.dr. skušali politično uveljaviti in izkoristiti, je isti Kautsky nastopil proti njim. Žalostna likvidacija so tudi njegovi članki med vojno, v katerih je skušal opravičiti nemogoče zadržanje socialdemokracije."

Sledi navajanje del Kautskega in kritika dela "Die materialistische Geschichtsauffassung".

(V letniku 1934 "Književnosti" je bil preveden kratek odlo-mek iz Marxovega "Kapitala" 'Nesreče in varnostne naprave v industriji' (iz III. knjige "Kapitala", 1. del str. 62-66, izdaja Meissner, prevedel -r-š-), nadalje Franca Mehringa sestavek

'Proletariat in religija', Augusta Thalheimerja članek 'Meščanska filozofija, socialdemokracija in fašizem'.)

Bogo Teply je polemiziral pod psevdonimom Sigma z J.K.-ajem, ki je v reviji "Svoboda" objavil kritiko njegove knjige "Naš svetovni nazor". Da bo razumljivejši odgovor avtorja, najprej nekaj osnovnih misli iz kritike oziroma recenzije.

"Cankarjeva družba je za leto 1934 med drugimi izdala tudi knjižico z naslovom: Naš svetovni nazor. Kot podnaslov je knjižici dodan: Teorija in razvoj dialektičnega materializma." - "Svetovnih nazorov imamo zato takšno množico, ker znanost še ne more na vsa naša vprašanja odgovarjati, in je vsled tega mogoče uveljavljati in uveljaviti naziranja in nazore tudi izven znanosti. Vendar v omenjeni brošuri je povedano, 'da je le tisti svetovni nazor pravilen, ki temelji na znanosti'. Takšna doslednost bi bila povsem v redu, če bi bila v knjižici dosledno upoštevana. Ni pa v redu nadaljna trditve, da je dialektični materializem svetovni nazor, 'ki se edini opira na znanost'. Spoznavna teorija, ki je osnova dialektičnemu materializmu in v brošuri obdelana, vsebuje tudi neznanstvena izhodišča. Še manj v redu pa je trditve, da je dialektični materializem 'pri nas obče znan tudi z imenom historični materializem'. Kdor je količkaj v predmetu poučen, ve, da je dialektični materializem poln prizaševanja, da identificira marksizem z modroslovnim materializmom, dočim historični materializem nima z modroslovnimi igrčkami nikakih stikov." - Sledi kritika posameznih mest iz knjige.

"Ne morem se strinjati s trditvijo Sigme, da 'mora' vsak marksist priznavati dialektični materializem. - Poleg tega, da smo duševno različnih tvornih moči, k sreči še dobro vemo, kako odločno sta bila Marx in Engels proti temu, da bi zavisela pripadnost k delavskemu pokretu od priznanja Marxove vrednostne teorije ali celo od materialističnega zgodovinskega naziranja (historičnega materializma), dasi se nanj vrednostna teorija opira." - "V pogledu ideje kot 'gonilne sile razvoja' od-

nosno kot 'zrcala gospodarskih razmer', str. 6, bi bilo potrebno obrazložiti, da ideje praktično izvršujejo le ljudje. Netočnost ni v tem, da so ideje gonilne, marveč v tem, če bi mislili, da so brez gibajočih vzrokov. Gospodarske temelje in idejne vrhnje zgradbe praktično nikakor ni ločiti, le oboje ima v družbenem razvoju svoj učinek. Razmere oblikujejo človeka, človek pa zopet razmere. Ustvarjajoči človeški duh (ideje) dobi pomen v zvezi z vsemi drugimi činjenicami, ki jih historični materializem upošteva." - "Z zgodovinskim razvojem dialektičnega materializma se piscu silno mudi, in preveč pozornosti zgodovini posveča, kjer bi bilo treba šele predmet zaokroženo odkriti. Zgodovino bi naj za sedaj nadomestilo temeljitejše objašnjenje predmetov in pojmov: snov (materija), materializem, duhovnost z oblikami zavesti (misliti, čutiti, hoteti) in življenje. Naš človek je potreben in želi, da bi mu brošura navedenega naslova nudila v samostojnem poglavju razpravo o snovi (materiji) in materializmu, v posebnem o duhu in zavesti, in na vsak način v posebnem poglavju tudi razpravo o življenju. Poslednjemu namreč dialektični materializem, kakor ga danes v Rusiji učijo, priznava svojevrstno zakonitost. Kajti do svetovnega nazora (enotnega razumevanja celotne bitnosti) se povzpne, če smo usposobljeni celoto prirode zajeti prirodoslovno (fizikalno), življenjeslovno (biološko) in družboslovno (sociološko). Takšno 'celotno sliko sveta' je menda Sigma za 'Naš svetovni nazor' imel v mislih, roda podal je še ni. Kdor vso bitnost (das Sein) obrazloži, obrazloži hkrati dialektiko, kajti bit je dialektika bodisi v prirodi bodisi v družbi."

"Navedene panoge v pregledni razvrstitvi in razumljivi znanstveni obliki v knjižici manjkajo. Zato je 'Naš svetovni nazor' zevajočo vrzel na modroslovnem polju le prav slabo zamašil, čeprav 'Svoboda' v svoji oceni drugače misli. Dobra ocena pa na mestu, kjer ni primerna, nikomur ne koristi." - "Moti se tudi Sigma, če po znanih nepotrebnih naziranjih duhovnost enostavno kot funkcijo materije proglašča, ali če po istih naziranjih mišljenje kot gibanje materije razlaga. Tako misliti je sicer fi-

lozofično-materialistično dopustno, ni pa to historično materialistično in znanstveno dopustno. Ravno na tej točki se dialektično tudi resnica neha. Znanost in znanstveniki bi na takšne trditve Sigmee ne pristali." - "Gotovo je 'Naš svetovni nazor' na mnogih mestih neznanstven, in to iz najpriprostejše razlage, ker je metafizičen, to je, zajet onstran naših izkušenj - izven znanosti. Kolikor pa se znanosti odmika, prav toliko se oddaljuje od Marxa in Engelsa, ki sta se na znanstvenih tleh najboljše počutila."

Zaključni pa J.K. oceno Sigmee knjige takole: "Sigmee smo za prizadevanje hvaležni, ker se nadejamo, da bo 'Naš svetovni nazor', na glavi in udih popolnjen, lahko postal svetla luč v obično tmino. Takšen uspeh bo zanesljiv, če bo marksizem prišel med nas kot znanost in ne kot filozofija."

Sledi odgovor Sigmee /Boga Teplyja/: "Na to oceno nam bo odgovoriti lahko in težko - kakor se pač vzame. Lahko, ker nam na podlagi Marxovih in Engelsovih del ne bo težko ovreči mnogoterih piščevih trditev; težko pa zopet zato, ker se da iz kritičnega sloga in neobrazloženih izrazov, ki jih tolikokrat uporablja, prav težko predstavljati, kaj pisec pod temi izrazi razume. Je že namreč tako, da ima večina stvari na svetu svoje ime, besedo, ki je znamka za stvar, pri abstraktnih (pojmovnih) besedah pa si različni ljudje različno predstavljajo. Kaj si naj naj, na primer, predstavljamo vse pri izrazih, kakor: 'posebne vrste materializem', 'modroslovni materializem' itd., ki jih kritik s pridom uporablja. Tako sem v težavnem položaju, da morem mestoma samo slutiti, kaj je J.K. hotel povedati, in tako se bo menda godilo marsikomu, ki bo gorenje oceno bral." - "Oce- na se začne s tem, da skuša kritik skopati najprej umetni prepad med historičnim in dialektičnim materializmom, računajoč, da bo na ta način vso zgradbo v knjigi podrl." - "Namesto vsega dolgovezja, ki ga je napisal, naj bi rajši kar po domače povedal: Sprejemam Marxovo teorijo o večvrednosti, borim se tudi za boljši družabni red po svoje, kakor pač menim, da je prav, ne sprejemam in zavračam pa metodo, s katero je prišel Marx do

svojih izsledkov /.../ Z drugimi besedami: J.K. je obstal v marksizmu sredi pota in je povsem podoben našim krščanskim socialistom, ki sicer včasih sprejemajo Marxove končne izsledke v ekonomiji, potov, po katerih pa je prišel Marx do teh izsledkov, pa ne priznavajo in se celo bore proti njim." - "Toda, če sem rekel, da je J.K. podoben kraščanskim socialistom, sem rekel - preveč! Vsi resni nasprotniki marksizma priznavajo, da sestoji marksizem v glavnem: 1. iz teorije o večvrednosti; 2. iz dialektičnega materializma. /.../ So pa na svetu Marxovi nasprotniki, ki se bore proti njemu na drugačen način, in sicer: 1. nekateri skazuje vso njegovo teorijo in naperijo boj proti tej skazi, zavedajoč se, da mu sicer ne morejo priti do kože; 2. zopet nekateri pa zamolče to in ono, kar je Marx napisal, tako pokvarjenega Marxa sprejemajo za svojega in se ponosno imenujejo - marksisti! - Slednje dela tudi moj kritik." - "Namesto filozofije sta oba utemeljitelja znanstvenega materializma postavljala znanost. Toda kritik napravi pač to napako, da smatra dialektični materializem za filozofijo, za 'modroslovne igrčke', ne pa za znanstveno metodo, s katero sta Marx in Engels raziskovala gospodarstvo, družabno bit in celotno nadstavbo. Dialektičnega materializma ni obrazložil samo Engels v 'Anti-Dühringu', nego nam ga je obrazložil tudi Marx v sledečih svojih delih, ki jih razvrščam časovno in ki so živa priča, kako se je Marx od dela do dela, od knjige do knjige globlje dokopal do njega, dokler ga ni docela izoblikoval: 1. "Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie" (1843), kjer obračuna Marx s Heglovo idealistično filozofijo ter metafizičnim gledanjem na svet in življenje; 2. "Die heilige Familie" (1844), ki v njem Marx in Engels podajata metodo svojega dela; 3. "Die deutsche Ideologie"; o tem delu pravi znani poznavalec Marxa Adoratskij, 'da v nobenem drugem delu ... ne najdemo osnovnih vprašanj dialektičnega materializma tako vsestransko in globoko obdelanih' (glej uvod v to delo, ki ga je izdal Marx-Engelsov institut!). Tu razglablja Marx o spoznavni teoriji, o logiki, o umetnosti, celo o jezikoslovju - skratka: o celotni nadstavbi; 4. prav ta-

ko pa obravnava politično in ideološko nadstavbo, idealistično filozofijo itd. tudi v delu "Elend der Philosophie" (1847). V naštetih delih bo našel pozorni čitatelj obravnavano vse - če že ne drugače, pa vsaj v zametkih - , kar imenujemo mi dialektični materializem."

"Toda - vrnimo se zopet k domnevni razliki med historičnim in dialektičnim materializmom! /.../ Z obema izrazoma je mišljena ena in ista stvar. To nam potrjujejo tudi vsi teoretiki marksizma, katerih nekateri izdajajo knjige o 'historičnem materializmu' (Buharin), drugi o 'dialektičnem materializmu'. (Thalheimer) - oboji pa pišejo o istem. Dokaz za to pa imamo tudi pri Engelsu, ki uporablja oba izraza v svoji korespondenci kot istovrstna."

"Ko J.K. tako napravi razliko med historičnim in dialektičnim materializmom, ki sploh ne eksistira, razen če bi kdo utegnil imenovati historični materializem marksistično raziskovanje bolj na ekonomskem polju, potem pa se naš kritik povzpne do epohalnega odkritja, da sta Marx in Engels 'dialektiko bolj cenila kakor materializem'. Človek bi se tu nehote spozabil in rekel: Bog pomagaj!" - "Oboje je spojeno v eno in torej ni niti govora o tem, da bi Marx eno plat kaj bolj cenil kakor drugo. Da pa sta oba zametovala naravoslovni, Feuerbachov ali celo vulgarni materializem, tega ni kritiku nikor nič treba posebej poudarjati, kajti to sem opravil že vse kar sam na straneh: 52-53, 58-59, 62-63!" Sigmund gre za nedeljivost marksizma kot ideologije, znanosti, filozofije in nasprotuje različicam marksistične misli, ki se jemale v svoj sistem samo nekatere dele Marxovega nauka: "Marksist je samo tisti, ki sprejme Marxov nauk v celoti, in sicer, kakor objektivno eksistira, in ne, kakor si ga ta ali oni po svoje prikroji, socialist je pa lahko markikdo, saj imamo celo vrsto socializmov /.../."

"V drugem delu kritike 'Našega svetovnega nazora' postopa ocenjevalec J.K. prav svojevrstno, da ne rečem kaj hujšega. Deloma poudarja z drugimi besedami stvari, ki sem jih v knjigi sicer na kratko, a dovolj razumljivo razložil, tako da mora dobi-

ti človek, ki knjige ni čital, mnenje, da je delo zelo površno sestavljeno, deloma pa nakaže iz knjige nekatera mesta, ki jih skuša 'dati v nič' ali po svoje popraviti. Bistvenih stvari se v drugem delu sploh ne dotika, nego lovi, da se tako izrazim, le muhe. Za oba slučaja le nekaj zgledov!" Sigma /Bogo Teply/ navede nekaj zgledov in zaključi: "Obenem je pa ta kritika še opomin, da je treba vselej in vsepovsod iti do virov, torej do samega Marxa in Engelsa, ne pa študirati s pomočjo literature, ki je v njej, žal, mnogo plevela, kar pa je seveda zopet umljivo."

1935

Franc Veber je objavil v reviji "Misel in delo" leta 1935 sestavek "Masaryk - filozof". Razmišljanja so sicer posvečena Marasyku, vendar najdemo v njih kratko naznačitev Masarykovega odnosa do 'marksističnega pojmovanja človeka', naznačitev, ki jo Veber poda tudi kot svoj odnos do marksizma: "Zdaj je tudi na dlaní edino pravo /namreč Masarykovo/ stališče do danes tako oboževanega nasprotnega, namreč marksističnega pojmovanja človeka in družbe. Sámó sredstvo življenja se tu zamenjuje z njegovim namenom in smislom. Sáme gospodarske, prirodne dobrine dobivajo tu vlogo svojstveno človečanskih ciljev življenja. Na medsebojni ljubezni zgrajena skupnost življenja se zamenjava tu z zgolj ekonomsko ureditvijo človeških odnosov in torej s tako ureditvijo, ki bi v najboljšem primeru pomenjala samo neko začasno premirje med egoisti, vsak čas pripravljenimi, da se znova tem huje spopadejo. In končno se tu pozablja, da je celo sam ekonomski boj v svojih osnovah samo moralno kulturno in torej zopet izven-gospodarsko utemeljen. Marksizem je iz takih in podobnih razlogov naravnost protičlovečanska /podčrtal F.V./ teorija življenja: ona izvaja tudi sámó človečanstvo iz takih strani, ki so skupne vsemu prirodnemu življenju in ki so zato prav na točki človeka samo posebno prirodno sredstvo, ne pa sámó človeškemu življenju lastni namen in smisel. Pač pa dobimo po

tej poti tudi v samem človeštvu posebne skupine, ki so že po Herderjevih nazorih obenem edini naravni organi samega človečanstva, same humanitete. To so narodno-nacionalne skupine. Nacionalna misel dobi tako v kolektivnem življenju tisto mesto, ki gre osebni misli v individualnem življenju: kar je osebnost na točki človeka poedinca, to je nacija na točki svojstveno človeške življenjske skupnosti. Zato je nacionalnost obenem pravica in dolžnost: je pravica, da ljudstvo varuje svoje življenjsko bistvo, in je dolžnost, da se to bistvo postavlja v službo vseh duhovnih vrednot življenja na zemlji. - Storititi še preko tako pojmovanega človečanstva korak naprej, pa se pravi toliko, kakor priznati - Boga. In dejstvo Boga postaja vsakemu neizpodbitno, ako ta korak najprej v samem sebi tudi v resnici stori, doživi. Ali tudi ta zadnji korak je zopet le v delu, v dejavni pobožnosti, ki sama sodeluje z nedoumnimi cilji božje previdnosti in ki tudi sama po svoji ideji uresničuje božje kraljestvo na zemlji." Tako Veber o marksističnem pojmovanju človeka.

V reviji "Misel in delo" je objavil Lojze Potočnik sestavek z naslovom "Kritika historičnega materializma /Po Masaryku/.

"T.G. Masaryk se je mnogo pečal s sociološkimi vprašanji in uvedel prvi v češko znanost sociologijo. Napisal je več socioloških del in zavzel svoje stališče (T.G.Masaryk: Otázka sociální, Základy marxismu sociologické a filozofické, Praga 1898) tudi napram historičnemu materializmu. To njegovo stališče napram historičnemu materializmu si hočemo sedaj na kratko ogledati."

Takole razmišlja Potočnik: "Ker je Marx uvedel materializem v sociologijo in zgodovino, je njegov materializem z njegovega sociološkega vidika historični materializem ali, kakor ga hočejo raje imenovati pristaši historičnega materializma sami, ekonomski oziroma ekonomsko historični materializem. Ni ga mogoče tako načelno odklanjati kakor psihološki ali metafizični materializem, ker vsebuje nekaj pravih in upravičenih elementov." - Naveden je Marxov spis "H kritiki politične ekonomije" 1859 in nekaj poglavitnih misli iz njega.

"Najdemo pa različne Marxove opredelbe historičnega materializma tudi v drugih njegovih spisih, kakor n.pr. v 'Sveti družini', v spisu proti Proudhonu, v spisu o Napoleonu, v Komunističnem manifestu, Kapitalu itd. Toda vse te različne razlage spričujejo, kako se Marxov nazor spreminja in kako se je njegov materialistični radikalizem vedno bolj ohlajeval. Po Marxovih nazorih je vsebina historičnega materializma sledeča: Zgodovina je dialektični proces, ki se odigrava neodvisno od človekove volje. Ta dialektični zgodovinski proces pa je isto kakor politični razred in boj. Razredni boji sami pa so po svojem bistvu ekonomska revolucija. Le gospodarske prilike imajo za človeka in družbo pravi dejanski smisel, medtem ko ima ideologija, ki je sama na sebi iluzorična, le simptomatičen pomen."

Nadalje govori Potočnik o Engelsovih opredelitvah historičnega materializma, tudi o Karlu Kautskem, C. Schmiātu, Bernsteinu, Cunowu. "Že ta oris razlag historičnega materializma nam dokazuje, da teorija historičnega materializma niti za marksiste same ni pomenjala nekaj končno veljavnega. Marx, še bolj pa Engels sam, sta neprestano spreminjala svoje nazore. Niti med mlajšimi marksisti še ni dosežen zadnji razvojni stadij."

Sledijo zanimivejša razmišljanja: "Izločimo iz historičnega materializma njegove elemente! Najprej moramo ločiti pozitivizem od materializma. V resnici je historični materializem v prvi vrsti pozitivistični historizem. Marx je ultra-pozitivist in sledi v tem Comte-u. Kakor je črtal Comte iz svojega sistema pozitivne filozofije psihologijo in etiko, tako tudi Marx in Engels, samó da sta še radikalnejša. Comte celo prizna, da ima filozofija svoj zadnji vir v etičnem teženju, in pride končno do religije humanitete. Marx pa gre dalje in odklanja vsako ideologijo. Celokupna filozofija ni zanj nič drugega nego misežna fotografija dejanskega svetovnega procesa. Comte je priznal človeku in zgodovini čustvo in voljo ter njuno prvenstvo. Po Marxu pa je človek stroj, ki pasivno spoznava, brez čustev in brez volje. Zavest pa je vobče napačna, pravi Engels. Marx je tudi ultraobjektivist, ker išče iz strahu pred subjektivnim in

individualnim absolutno objektivni pravec izvestnosti, ki ga je mogoče najti le v objektivni zgodovini. Zavaljo tega je historični materializem hkrati objektivistični historizem: objektivno dialektično razvojno načelo, ne pa individualna zavest, je prava, resnična vsebina sveta in svetovne zgodovine. Marx je tudi naturalist. Zgodovina je po njegovem nazoru sama del objektivnega svetovnega procesa. Posameznik ni nič, priroda in prirodna družba pa vse. Toda te odnose je treba materialistično pojmovati. Zato je Marxov historični materializem hkrati ekonomski materializem. Njegov objektivizem in naturalizem gre celo tako daleč, da je slep za vsako drugo dejavnost, izvzemši ekonomsko dejavnost. To, kar se ne da otipati, nima nobene vrednosti. V tem smislu moramo reči, da je Marxov historični materializem pravi pozitivistični amoralizem." Po Potočniku pa moramo razen o "tej pozitivistični strani" historičnega materializma govoriti tudi o njegovi ideološki strani. Tudi v tem pogledu da je Marx iskal vzor pri Comtu. In kljub temu, da sta Marx in Engels zavračala ideologijo, pa sta vendar sama verjela v dejavnost ideologije: "Tako je n.pr. hotel Marx, da bi bil njegov sistem brez etike. Toda celotna podlaga 'Kapitala' je vendarle etična. Že pojem večvrednosti ni samo ekonomski, marveč tudi etični pojem. Saj pravi Marx, da je vsa zgodovina boj med izkoriščevalci in izkoriščanimi. In ta boj ni nič drugega nego boj za pravičnost. Gonilna sila zgodovinskega dogajanja pa je vprav nezadovoljnost z družbenim redom. Tako je n.pr. značilno za vso dosedaj napisano zgodovino, kakor pravi Engels, da so vprav lakomnost, vladoželjnost in še druge take slabe strasti one, ki onemogočajo zgodovinski razvoj."

Sledi poljudna kritika Marxovega in Engelsovega 'ekonomizma', njunega pojmovanja znanosti zgodovine.

"Marx in Engels nista dokazala svojega historičnega, oziroma ekonomskega materializma. Tudi nista dokazala, da ima vsa ideologija svojo realno podlago vprav v ekonomskih prilikah. Ona samo vse to zatrjujeta." - "Zgolj ekonomska razlaga ideologije ne zadostuje, ona zastre vso vsebinsko bogastvo zgodovin-

skih dogodkov in socialnega življenja. Marxova težnja, napraviti s pomočjo kavzalne razlage zgodovinskega razvoja pozitivno znanost, šepa, ker ni mogel dokazati, da so ekonomske prilike konstitutivni vzrok vsega socialnega življenja. Njegova razlaga je enostranska, abstraktna in utopistična ter je kvečjemu razlaga gospodarskega, ne pa celokupnega kulturnega razvoja." - "Naturalizem v sociologiji je neupravičen! In Marxov naturalizem in materializem je primitivna in znanstveno reakcionarna filozofija in metoda. Tej znanstveni primitivnosti ne podleže Marx samo v teoriji, marveč tudi v praksi. V teoriji žrtvuje psihologijo in sociologijo materializmu, v praksi pa išče svoj socialni ideal v prakomunizmu. Ekonomski materializem zaključuje, da je zavest iluzija, četudi temu najodločneje nasprotuje psihološko gledanje. Kajti med Marxovim objektivističnim materializmom na eni strani ter psihologijo in etiko na drugi, obstaja načelno nasprotje. Proglašanje individualne zavesti za iluzijo je utemeljeno v Marxovem in Engelsovem kolektivizmu, saj priznavata le razredno, kolektivno zavest."

Sklene pa Potočnik svojo /seveda Masarykovo/ kritiko historičnega materializma takole: "Marx utemelji sociologijo materialistično na prirodoslovju, vtem ko bi morala biti zgrajena v prvi vrsti na psihologiji, in sicer zato, ker sestoji družba iz zavestnih in zavestno delavnih poedincev. Tudi historični razvoj je razvoj zavestnega človeka. Če pa je individualna zavest iluzija, potem pa je iluzija vse, tudi ekonomski materializem. Marxisem je torej odločen iluzionizem! Seveda bi se Marx v tem pogledu lahko podučil pri Schopenhauerju. Toda Marxov iluzionizem je objektivističen, ker vodi skrajni objektivizem prav tako kakor skrajni subjektivizem v iluzionizem. Omenjene psihološke in sociološke pomanjkljivosti imajo svoj razlog v Marxovi metafiziki - v materializmu. Ni mogel umeti, da je ravno vsako dosledno mišljenje, vsaka filozofija neiluzionizem, t.j. stalna kritika mnogih iluzij. Tudi se smisel sveta in življenja ne da videti ali fotografirati, marveč samo razložiti; to je pa večno iskanje."

V reviji "Književnost" je izšel sestavek Friedricha Engelsa pod naslovom "O historičnem materializmu" /odlomek o razvoju modernega materializma iz brošure "Razvoj socializma od utopije do znanosti"/. Ker je tekst dostopen v mnogih izdajah, ga ne bomo posebej predstavljali.

Leta 1935 so izšla v reviji 'Književnost' krajša razmišljanja Iva Brnčiča z naslovom "Priznavanje historično-materialistični metodi".

"Nič ni danes v filozofiji bolj osovražena kakor materializem. Pripadniki idealistične filozofije, ki je v svojem današnjem klavnem stanju vzela pod okrilje vse najreakcionarnejše ideologije, vključivši fašizem, strastno in kjer se to da (na pr. pri nas) naravnost denunciativno napadajo dialektični materializem in njegove pripadnike. V tem napadanju je znak nemočni, kajti če ima nekdo toliko družbenega in državnega aparata v rokah, kakor ga imajo danes pripadniki idealistične filozofije (v raznih oblikah in oblikah) in se kljub temu tako strašno boje materialistične filozofije, čigar klasična doba šele pride, je to znak slabosti, omahovanja in brezizglednosti. Le malo je med meščanskim kulturnim svetom odkritosrčnih kulturnih delavcev, ki si upajo priznati, kako je prav danes materialistična filozofija najboljši kompas za orientacijo v kaosu sodobne družbe."

Brnčičev sestavek je dejansko kratka predstavitev Stefanovičevega članka, ki je izšel v "Prager Presse" 15. maja 1935 z naslovom "Homo Montenegrinus" in v katerem poroča avtor o Djonovičevi knjigi "Rad i karakter Crnogoraca" ter o spisu slavista praške univerze prof. Gesemana "Der montenegrinische Mensch".

Brnčič piše o stvari zato, da bi pokazal, kako je prisiljen celo avtor, ki ni marksist (prof. Geseman), "reševati najtežje probleme le s historično-materialističnega stališča".

"Ne da bi se skliceval na Marxa, je Geseman po svoji metodi vendar marksist. Ve namreč, da je družbeno bivanje človeka tisto, kar določa njegovo mišljenje in čustvovanje. Ve, da ideolož-

ka nadstavba neke družbe ne more obstojati, če se je izpremenila njena družbena osnova. Tako so mu duševne lastnosti Črnogorca zgolj odraz družbenih odnosov, v katerih živi ali pa je živel. /.../ Takšno posredno priznavanje k marksizmu učinkuje tem bolj osvežujoče v dobi, ko marsikaterega učenjaka brez lastnega prepričanja potegne veter časa - saj je res samo veter! - v drugo smer."

Na strani 271 iste številke Književnosti je izšla recenzija prevoda Engelsovega dela "Izvor družine, privatne lastnine in države". Podpisan je V. Šk.

Obsežnejše razmišljanje "Borba proti Marxu" je objavil Mirko Košir (podpisan z -r-š-) v tretjem letniku "Književnosti", razmišljanje, ki je pravzaprav polemika s sestavkom Žitomirja Janežiča iz revije "Čas" - (s tem sestavkom smo začeli tretji del prikaza in analize gradiva za zgodovino marksizma na Slovenskem.).

"L. 1933 se je spomnila 'Književnost' 50-letnice Marxove smrti. Letos se mora spominjati 40-letnice Engelsove smrti. - Najlepši način, s katerim lahko proslavimo te velike in važne obletnice, je, da se na Marxov in Engelsov - posebno na Engelsov - način borimo proti nasprotnikom, ki poskušajo na vse kriplje zavreti kolo zgodovine nazaj, ker slutijo, da jih bo to kolo zdrobilo. Posebno starejša katoliška generacija se trudi, da bi si vzgojila naraščaj, ki naj bi bil njen dedič. Tako je g. A. Ušeničnik dobil naslednika v Žitomiru Janežiču, ki je napisal kritiko 'dialektičnega materializma kot filozofije zgodovine'. (Čas, XXIX, št. 9-10)"

"G. Janežič pogreva staro trditev, da je že Engels Marxa napačno razumel in napačno podajal. G. Janežič pravi: 'Znani marksist Lukács pravi celo, da je že Engels Marxa od temelja napačno razumel.' (Čas, l. XXIX, št. 9-10, str. 266). Dalje: 'Tu se dobro vidi, kako je Engels sistematično omiljeval skrajnosti Marxovih principov. Engels tu govori samo o moderni zgodovini, Marx pa izrecno pravi: 'Die Geschichte aller bisherigen Gesellschaft ist die Geschichte von Klassenkämpfen.' (Komm. Ma-

nifest I). Engels je omilil Marxa za 50%. Ni čudno, če marksist Georg Lukács pravi, da Engels sploh ni razumel Marxa (O.c., str. 269)'."

"Vse to je zapisal g. Janežič v pripombah pod črto. Navaja pa tudi v članku samem primer, kako je Engels omiljeval Marxa, in sicer s trditvijo: 'V odgovoru na to vprašanje pa moramo ugotoviti, da v moderni zgodovini določajo državno voljo v bistvu izpreminjajoče se potrebe meščanske družbe, premoč tega ali onega razreda, to je konec koncev produkcijske sile in menjalni odnosi.' (O.c., str. 269)." - "Zdelo bi se torej, da je Marx trdil, da je vsa dosedanja zgodovina zgodovina razrednih bojev; Engels pa bi rad trdil obratno, da je samo moderna zgodovina zgodovina razrednih bojev. Marx in Engels si torej nasprotujeta."

"Toda vsak, ki so mu znani osnovni pojmi znanstvenega socializma, vé, da sta manifest spisala Marx in Engels skupno in sta ga skupno podpisala 24. junija 1872. Če je torej Engels kdaj popravil kako trditev 'Manifesta', tedaj ni popravil samo Marxovega znanja, temveč tudi svoje. To pa je bilo potrebno, ker je osnovna poteza Markove in Engelsove znanosti ta, da ni dogmatična, temveč dialektična. In Engels je trditve v 'Manifestu' v resnici popravljajal. Zakaj in kako? Najboljši odgovor na to vprašanje je Engelsova pripomba iz l. 1890 k znamenitemu stavku iz 'Manifesta': 'Zgodovina vse dosedanje družbe je zgodovina razrednih bojev.' Engels je pristavil: 'To se pravi, če govorimo natančno, pismeno sporočena zgodovina. L. 1847 je bila prva zgodovina družbe, družbene organizacije, ki je bila pred vso zapisano zgodovino, skoro še popolnoma neznana. Pozneje je odkril Haxthausen skupno zemljiško lastnino v Rusiji, Maurer je dokazal, da je skupna zemljiška lastnina družbena osnova, iz katere so zgodovinsko izhajala vsa nemška plemena, in polagoma smo odkrili, da so bile vaše občine s skupno zemljiško posestjo prave oblike družbe od Indije do Irske. Končno je Morganovo odkritje prave narave rodu in njegovega mesta v plemenu razkrilo notranjo organizacijo te samorasle komunistične družbe v njeni tipič-

ni obliki. Z razkritjem teh prvotnih zajednic se začne cepitev družbe v posebne in končno nasprotne si razrede."

"Dialektični materializem je znanost proletariata, ne buržoazije; dialektični materializem je znanost velike večine ljudi, ne pa neznatne izkoriščevalske manjšine; zato se dialektični materializem ne boji priznati, da na neki določeni stopnji svojega razvoja ni obsegel še vseh pojavov, zato dialektični materializem na vsakem koraku oceni svoje možnosti, zato je dialektični materializem znanstvena metoda, ki osvobaja duha vseh spon, vseh predsodkov."

Mirko Košir pojasnjuje v nadaljnjem Janežiču razmerje med Marxom in Engelsom. Piše o Engelsovi skromnosti in zavrne Janežičevo trditev o Marxovi nevednosti v vprašanih filozofije zgodovine: "Večje skromnosti si ni mogoče misliti; čeprav Engels svoje delo prav gotovo podcenjuje, vendar Marxovega dela s tem prav gotovo ne precenjuje. Janežičeva trditev o Marxovi 'brezpomembnosti' ima ta namen, da dokazuje njegovo nevednost v najosnovnejših stvareh iz življenja in dela tako Marxa kot Engelsa."

Nadaljevanje polemike postane zanimivejše, ko riše Mirko Košir zgodovinsko ozadje Marxove in Engelsove misli: "Nihče ni nikdar skrival - ne Marx, ne Engels, ne kdo drugi - odkod vse črpa dialektični materializem svoje sile. Dialektični materialisti niso nikdar zatajevali svojih prednikov in jih tudi danes ne taje. Obratno! Dialektični materialisti trdijo, da so dediči vse klasične filozofije in vse klasične znanosti. V 'Osnovnih problemih marksizma' je Plehanov na zelo dober način orisal razmere tiste dobe, v kateri sta Marx in Engels ustvarjala in oblikovala teorijo in prakso dialektičnega materializma. G. Janežič ponavlja samo stare stvari, ko navaja vse vire marksizma; pa tudi to ni nič novega, da skuša izrabiti to v poniževanje in omalovaževanje marksizma. To je delal že Masaryk v svoji knjigi 'Socialni otázka'".

V nadaljnjem pobija z argumenti -r-š- (Janežičevo) trditev, da je Marxov in Engelsov nauk dejansko Feuerbachov in še prej La Mettrijev, pojasnjuje razliko med materializmom Büchnerja

in Moleschotta in històričnim materializmom, zavrača Janežičevo trditev, da je vulgarni materializem Büchnerja in Moleschotta kronološko pred històričnim materializmom. "V prvem delu svoje razprave sem pokazal na nekaj primerih, kolikšno je resnično znanje g. Žitomira Janežiča, kar se tiče razmerja med Marxom in Engelson, kako 'temeljito' pozna ta slovenski znanstvenik gradivo, ki ga obdeluje, in kako 'točno' je poučen o časovnem poteku nekaterih dogodkov iz Marxovega in Engelsovega življenja."

Vendar za Mirka Koširja vse to ni toliko pomembno, zanj je pomembnejša Janežičeva globalna kritika històričnega materializma. Temu posveti pozornost v razdelku z naslovom "Janežičeva slika històričnega materializma".

"Tako v začetku svoje razprave obljublja g. Janežič, da 'bo obravnaval tu t.zv. històrični materializem le v njegovi najpristnejši obliki, kot sta ga zasnovala Marx in Engels'. (O.c. str. 266) Videli bomo, da te obljube ne bo izpolnil, ker bi se mu drugače marsikak dokaz ne posrečil, ki se mu tako 'posreči'. Sicer pa ima g. Janežič z obema ustanoviteljema znanstvenega socializma nasploh in històričnega materializma posebej že takoj ob začetku križe in težave."

"Meščanskemu znanstveniku so izhodišče navadno definicije. Vsak pojem, ki ga rabi tak znanstvenik, mora najprej točno določiti, in sicer zato, da lahko potem med delom pozabi na to določitev in podtakne temu 'točno določenemu' pojmu drugo vsebino. Zato ni čudno, da se g. Janežič jezi, ker v 'ogromnem kupu del' ni našel nikjer mesta, kjer bi Marx in Engels določila, kaj je zgodovina. Našel je pač eno mesto, kjer 'se zdi', da avtor hoče določiti, kaj je zgodovina'. Kako je torej pri Marxu in Engelsu z definicijami?"

Mirko Košir navaja nato Engelsove misli iz uvoda k tretji knjigi "Kapitala": "Ne bom se spuščal v razpravljanje njegovih pripomb glede drugih strani Marxovega podajanja. Te pripombe temelje na zmoti, da hoče Marx tam, kjer razvija, definirati, in da smemo sploh pri Marxu iskati dognane in dovršene, enkrat za vselej veljavne definicije. Saj je vendar samo po sebi ra-

zumljivo, da se tam, kjer ne smatramo ne stvari ne njihovih medsebojnih odnosov za stalne, temveč za spremenljive, da se tam tudi njihove miselne podobe, pojmi, prav tako spreminjajo in preobrazujejo; da jih torej ne vklepamo v toge definicije, temveč da jih razvijamo v njihovem zgodovinskem oziroma logičnem procesu nastajanja.' (K. Marx: Das Kapital. 3. zvezek, 1. del, str. 14, Ring Verlag Zürich, 1933). Že pri prvem koraku v svet historičnega materializma se torej g. Janežič ni samo spotaknil ob nepričakovano oviro, temveč je pokazal tudi svoje neznanje, ki smo ga pa pričakovali." Mirko Košir navede nato Janežičev opis materialističnega pojmovanja zgodovine.

"Tak bi naj bil Marxov in Engelsov nauk o materialističnem pojmovanju zgodovine; in sicer bi naj bil to njun avtentični nauk, najpristnejša oblika tega nauka! Naj omenim takoj, da je v tej sliki historičnega materializma g. Janežič sam navedel ob nekem zelo važnem mestu, da za tiste navedene trditve nista odgovorna Marx in Engels, temveč g. W. Sombart. To je mesto, ki pravi, da 'proizvajalne razmere niso nič drugega kot razumna organizacija dela.' Očividno je torej g. Janežič prelomil dano besedo, da bo podal historični materializem v najpristnejši obliki. Trditev, da sta Marx in Engels smatrala produkcijske razmere za razumno organizacijo delo, je prav tako nesmiselna, kakor večno poudarjanje g. Janežiča, da sta smatrala Marx in Engels za končno gibalo zgodovine tisti zgodovinski interes, ki je v tem: 'priboriti si čim več sil za proizvodjanje življenjskih sredstev', ali z drugimi besedami, gospodarski interes, ki je 'pohlep po pridobitvi čim več proizvodjalnih sil', ali še z drugimi besedami, gospodarski interes, ki je 'boj za posest čim več produktivnih sil'."

"Po Marxu so torej produkcijski odnosi realna osnova za socialni, politični in duhovni življenjski proces na sploh, ali na kratko, za zgodovinsko dogajanje. Gospod Janežič pa trdi, da so gibalne sile zgodovinskih dogodkov tisti gospodarski interesi, ki jim gre za čim večji razvoj produktivnih sil; po g. Janežiču bi takih dob ne smelo biti, ker je vendar večen gospo-

darski interes, da se produktivne sile čim bolj razvijejo. Kdo je potemtakem pravilno podal Marxov in Engelsov historični materializem. Marx ali g. Janežič?"

"Nam pa se razodeva prav nič čudežna resnica, da je g. Janežič historični materializem prikrojil prav tako po svoje kakor že pred njim legijon Marxovih kritikov. Upam, da tudi ni poslednji tega rodu." Poslednji razdelek sestavka Mirka Koširja nosi naslov: Janežičeva kritika historičnega materializma.

"Prav za prav bi bila moja naloga že končana, kajti Janežičeva kritika historičnega materializma je verna slika njegove slike historičnega materializma. Odlčkujejo jo vse tiste vrline njegove učenosti, na katere smo bili že doslej tolikokrat naleteli. Ker pa raste po naši materialistični dialektiki znanje iz neznanja, zato nam bo neznanje g. Janežiča tudi v njegovi kritiki pripomoglo do večjega znanja in do razčiščenja raznih vprašanj."

"Kritika historičnega materializma mora biti nujno spojena s postavljanjem lastnega pojmovanja zgodovine." - Sledi citiranje nekaterih mest iz Janežičevega članka, kjer pride leta do ugotovitve, 'da je človeški duh zadnja baza Marx-Engelsove gospodarske baze'.

Kritika Mirka Koširja se usmerja tudi proti Janežičevemu izenačevanju historičnega materializma s heglovstvom.

Zaključuje jo takole: "Iz neskončnih globin Janežičevega neznanja poteka tudi trditev, da marksistično pojmovanje zgodovine ne da odgovora na vprašanje, zakaj se je prvotna pracomunistična družba, ki ni bila razdeljena na razrede, razdrobila na razrede. Ta odgovor daje med drugim Engelsovo delo 'Izvor družine, zasebne lastnine in države', ki je vse posvečeno prav postanku razredov. Ogleda naj si ga pa g. Janežič sam, ker je prevedeno tudi v slovenščino, tako da mu ne bo treba biti v skrbeh za povečanje našega uvoza! - Ne samo da ni stoletje, ki bo kmalu minulo, odkar sta bila Marx in Engels položila temelj zgradbi historičnega materializma, omajalo niti kamenčka v tej trdni zgradbi, nasprotno, vse to stoletje potr-

juje na vsakem koraku, kar je bil Iljin zapisal o materialističnem pojmovanju zgodovine v svojem eseju o 'Karlu Marxu'."

Študija Georgija Plehanova "O materialističnem pojmovanju zgodovine" je izšla leta 1935 v reviji "Književnost" /s filozofskimi fragmenti in uvodom Bratka Krefta/.

Študija Plehanova je dostopna tudi iz drugih virov in knjižnih izdaj, zato je ne bomo predstavljali in komentirali. Zanimiva pa so uvodna razmišljanja Bratka Krefta: "Tudi nam že dolgo poznani markšist Plehanov razpravlja v tem svojem spisu, kako materializem (dialektični in historični) obravnava človeško zgodovino. /.../ Pri nas materializem res nima kdove kakšne tradicije, saj so se ga odrekli celo slovenski predvojni socialdemokrati v 'Naših zapiskih' - vse se ga je takorekoč balo, na tihem pa je marsikdo vprav pri analiziranju, zlasti pa ekonomskih problemov - nehote zašel vsaj pod vpliv materialističnega gledanja. Ta 'eksploatacija' je postala danes še prav posebno moderna, čeprav se ji razni fašistični 'ideologi' skušajo na vse načine izogniti in se rajši zatečejo v metafiziko in abstrakcijo, kajti razmere so zašle v tesno zagato, da je že ugotavljanje samih dejstev postalo nevarno za status quo današnje družbe. V naših zakrknjenih, s konservativnostjo natrpanih intelektualnih krogih, ki se pečajo s filozofskimi vprašanji s filistrsko in birokratsko mirnostjo, ki olimpijsko vzvišeno gledajo na probleme današnje družbe in vsakdanjega življenja, je že zgolj kot nasprotje tega nujno potrebno razmišljati o vsem dogajanju z nasprotnega, z dialektično materialističnega stališča, kajti potem bo prišel marsikdo do spoznanja, kako je olimpijska mirnost in vzvišenost, metafizična gostobesednost in vsa razna idealistična brklarija naših slavnih 'filozofov' in 'nefilozofov', lajikov in strokovnjakov, profesionalistov in diletantov - zelo klaverno stališče kričačev, ki morajo ponavljati kot kakšen perpetuum mobile stare, zaprašene fraze in ki jih pa koncu pobarvajo z nacionalizmom, da mu dajo kakšno moderno obleko, rekoč: 'slovenskemu narodnemu bistvu nasprotuje ma-

terializem, materializem je sovražnik slovenstva (prav tako jugoslovanstva), razkrajalna sila, zajedalec v naši narodni kulturi' itd. itd. - zato se ga je treba otepati v imenu narodne kulture itd. In tako se v znamenju borbe za narodov blagor vrši tudi borba proti materializmu. Najbolj smešno in žalostno dejstvo pa je poleg vsega tega še to, da vse razne napade proti materialistični filozofiji, proti marksizmu, spramlja kot stalen refren trditev: 'sicer pa je marksistična (ali materialistična) 'znanost' v vsem sodobnem znanstvenem svetu položena ad acta'. Tak in podoben refren je vedno in vedno znova dodan vsem resnim in neresnim izpadom in se ponavlja in obnavlja kakor refreni v starih in modernih operetah v večni bojazni, da kmalu ne bo več občinstva, ki bi temu filozofsko-operetnemu refrenu ploskalo, in človeku, ki mirno sedi v parterju in gleda komedijantsko kričanje in spakovanje sodobne idealistične filozofije in poslušá to klaverno trobentanje (pri nas bolj klaverno) od piskanja najslabše hribovske bande), se mnogokrat zazdi, da ji ploskajo samo še plačani klakerji raznih delniških družb in časopisnih koncernov ... Na drugi strani pa se mi zdi, da se skriva za tem refrenom še nekaj, strah, ki je podoben strahu znanega Gogoljevega junaka, ki je izgubil nos. Če bi Gogolj še živel, bi danes napisal novelo o junaku, ki je izgubil možgane in sedaj blazno išče svojo pamet, inserira svojo izgubo v vseh sodobnih dnevnikih in revijah in pričakuje vsak čas, da jo bo našel - nje (pameti) pa od nikoder."

"Moderno materialistično pojmovanje in razlaganje našega bivanja si počasi utira pot tudi v slovenskem kulturnem življenju. Do pred kratkim še naša javnost tega svetovnega nazora v njegovem bistvu in v njegovi pravi obliki sploh poznala ni, ker pravih zastopnikov v preteklosti pri nas ni imel, saj so se nekateri v preteklosti sploh bali izdajati se za materialiste, ker je to v splošni gonji in falzificiranem prikazovanju in razlaganju pojma, kaj je materializem, bila naravnost huda psovka in človek, ki bi se drznil izpovedati takšen nazor - izrodek, izobčenec, barbar, ki nima pravice prestopiti praga v

salone slovenske kulture. Odkrito moramo priznati, da ni niti najmanj naš namen dobiti stolček v tistih salonih, kjer vlada zlagana malomeščanska in meščanska etiketa, senilnost in impotenca, nacionalna in rodoljubarska sentimentalnost, bleiveisovstvo in koseskijanstvo, ki je (zdi se) neumrljivo pri nas, kajti ob oknih teh salonov še vedno stoje dr. Coste in trobijo za vsakogar, ki si drzne govoriti resnico, svoj edini življenjski credo: 'Krepieren soll der Hund!'"

"H koncu še pripominjamo, da smo Plehanovljevo razpravo povsod tam krajšali, kjer se naravnost bavi s kritiko Labriolove knjige, ki je pa naši bralci ne poznajo in bi bili vsi tisti odstavki zanje brezpomembni. Prav tako smo spustili imena raznih ruskih kritikov in napadalcev marksizma. Tako smo odgovor Plehanova njim pōsplošili, da se lahko nanaša prav tako na razne naše 'subjektiviste in narodnike', kakor so se imenovali razni ruski ugledni in neugledni, važni in nevažni 'kritiki' dialektičnega materializma. Različna imena za isto stvar, kajti sorodne in podobne 'kritike' imamo tudi pri nas, čeprav ne nosijo naziva 'subjektivisti in narodniki' - ampak se skrivajo velikokrat pod še bolj zvenečimi imeni."

Franc Kranjc je napisal v "Književnost" leta 1935 sestavek "Potreba študija marksizma". - Članek ni teoretične narave, vendar ga velja omeniti, ker skuša biti propedevtično vpeljevanje v študij marksizma: dajanje osnovnih napotil, navajanje dostopne literature; vsebuje celo navodila za sam proces študija.

S katoliške strani je uperil kritiko nasproti marksizmu Aleš Ušeničnik v študiji "Znanstvena vrednost dialektičnega materializma" v reviji "Čas" XXX/1935-36 /polemika z Ločnikom (B. Zihlerlom)/.

Takole začenja Ušeničnik: "Lenin je bil prepričan, da komunisti ne bodo pridobili mas za komunizem, zlasti ne, je dejal, rokodelcev in kmetov, če jih poprej ne pridobe za materializem in ateizem. Zato si komunisti povsod, tudi pri nas, tako zelo

prizadevajo, da bi ljudem iztrgali vero iz src. Temu namenu naj po Leninovi zamisli služi tudi dialektični materializem. Tudi tu hodijo naši komunisti po Leninovih stopinjah. Po dialektičnem materializmu je namreč ves svet idej le nekakšen 'epifenomen', nekakšen refleks gospodarskih procesov. Če imajo estetske in pravne ideje po tem še neko pomembnost, so gotovo ideje, Bog, duša, posmrtnost, odgovornost pred Bogom, le fikcija, le izmišljenine. Te misli nista že Marx in Engels prav nič zakrivala. (Prim. Komunistični manifest) Ako se predstavljajo te ideje kot izmišljenine 'posedujočih' slojev, da bi laže izkoriščali delovne sloje, je jasno, da bodo proletarske množice te ideje z gnevom zavrgle, čim se oprimejo dialektičnega materializma. Zato komunizem dialektični materializem s takšno vneto oznanja."

"Naravno pa je, da se vsaj inteligenca vprašuje, kakšne dokaze navajajo pač komunisti za dialektični materializem. O kakem naravnostnem dokazu iz narave stvari nočejo ničesar slišati. Pravijo, da je le 'fiksna ideja' idealističnih filozofov, če zahtevajo za resničnost dialektičnega materializma (teoretičnih, filozofskih, metafizičnih in silogističnih) dokazov. (Književnost III, 338 proti A. Ušeničniku). 'Kriterij za resničnost dialektičnega materializma, pravijo, je praksa in samo praksa' (prav tam). Kljub Leninovim metodam, s katerimi odpravljajo nasprotnika, se vrnimo k vprašanju, kakšne dokaze imajo komunisti za dialektični materializem? Teoretičnih, filozofskih, kakor se vidi nimajo, ker zahtevo po takšnih dokazih tako ogorčeno odklanjajo. Njim je dokaz praksa in samo praksa. Presodimo torej mirno in hladno ta dokaz, ali more pametnega človeka prepričati?" - "Kaj se pravi, da resničnost dialektičnega materializma dokazuje praksa? To bi se dejalo - ko bi bilo resnično -, da je mogoče z dialektičnim materializmom in samo z njim razložiti etične, pravne in verske ideje človeštva ali recimo na kratko njegovo ideologijo, in sicer vso."

"Dialektični materializem, ker teoretične dokaze za svojo resničnost odklanja, je torej v položaju hipoteze. Hipoteza je neka podmena, ki jo postavimo, ne da bi bila dokazana, ki pa

upamo, da se bo izkazala in dokazala svojo resničnost v praktični uporabi s tem, da bomo z njeno pomočjo razložili doslej nerazložljive pojave."

"Kdaj se hipoteza zares izkaže za resnično? - Prvi pogoj je, da nima hipoteza v sebi kakega nesmisla. - Drugi pogoj je, da samo ona, le-ta podmena, razloži tiste pojave. - Tretji pogoj je, da hipoteza razloži vse pojave in da ni z nobenim v nasprotju."

"A sedaj presodimo po teh kriterijih dialektični materializem. - Prvememu pogoju se komunisti izmikajo. Nočejo razpravljati o notranji resničnosti ali neresničnosti dialektičnega materializma. /.../ Materializem je materializem, naj pojmujeemo duhovnost kot svojstvo materije ali pa kot razvojni produkt materialnih procesov. Šele na podstavi duha se pa začne tisti gospodarski dialektični proces, ki naj bi bil po Marxu in komunistih proizvedel etične, pravne in verske ideje. /.../ Tak materializem pa nasprotuje vsemu značaju duhovnega in se zato resni misleci vse bolj obračajo od njega. Zato dialektični materializem kot materializem že radi tega nasprotja z duhovnimi dejstvi ne zasluži niti imena hipoteza. Postavke, ki je že a priori zmotna, ne moremo dopustiti niti kot hipotezo. Toda pojdemo mimo tega, ker komunisti o tem nočejo razpravljati."

"Dialektični materializem je v nasprotju tudi z drugim pogojem. Ni namreč resnično, da bi bila njegova razlaga ideologije človeštva edina. Nasproti tej razlagi je razlaga krščanske filozofije, ki so ji Bog, duh, duša, duhovna realnost, ki jih nikakor ni mogoče izvesti iz stvari in stvarnih procesov, temveč so po svoji bitnosti nad stvarjo."

Dalje razlaga Ušeničnik, da tudi krščanska filozofija zadovoljivo pojasnjuje pojave v sferi ideologije. Tako naj ne bi dialektični materializem zadovoljeval tudi drugi pogoj logično upravičenih hipotez. "Kako je s tretjim pogojem? Ali je dialektični materializem zadovoljivo razložil vse kulturne in ideološke pojave? Hipoteza je tem verjetnejša, čim več pojavov razloži. /.../ Dialektični materializem bo tudi po izpovedi A. Loč-

nika v najboljšem primeru ostal večna hipoteza. /.../ Hipoteza, ki šele začenja razlagati pojave, je še kaj slabotna hipoteza. Kdo ve, če se ne bodo na daljni poti pokazali pojavi, ki se bodo tej hipotezi uprli, morda celo pojavi, ki bodo s to hipotezo naravnost v nasprotju in jo bodo znanstveno uničili? Kdo bi mogel na začetku poti v neskončnost te možnosti zanikati? Nihče torej ne ve, ali bo dialektični materializem kdaj izpolnil tretji pogoj. Zato tudi nihče ne more vedeti, ali bo komunizem kdaj izkazal in dokazal resničnost dialektičnega materializma."

"Torej sklep: Po zadnji točki je dialektični materializem v najboljšem primeru hipoteza, o kateri pa nihče ne ve in ne more vedeti, ali se bo kdaj izkazala za resnično.

Po drugi točki 'konkurira' z 'dialektičnim materializmom' krščanska filozofija, zato si dialektični materializem niti ne more lastiti verjetnosti edine hipoteze.

Po prvi točki, ki o njej dialektični materializem nič ne mara slišati, ki je pa za nas prva in odločilna, je pa dialektični materializem v protislovju z jasnimi psihološkimi dejstvi, ker so le-ta popolnoma drugega značaja kakor pa tvorni pojavi.

Za nas, in mislimo, da tudi v resnici, je torej dialektični materializem prazna in protislovna izmišljenina, ki bi bil že čas, da bi jo končno zavrgli.

S stališča komunistov samih pa se dialektični materializem more imenovati le hipoteza in sicer hipoteza, ki je - če se na prvo točko prav nič ne oziramo - šele na prvi stopnji verjetnosti in bo v najboljšem primeru ostala hipoteza, ker je popoln znanstven dokaz po izpovedi komunistov samih možen šele v neskončnosti in večnosti, torej praktično nikoli.

Ali ni humbug - sit venia verbo, a primernejši izraz je težko najti -, ako govore komunisti o svojem znanstveno utrjenem svetovnem nazoru? In ali ni pravi zločin, ako skušajo na taki osnovi iztrgati ljudstvu Boga in vest?" Tako Ušeničnik v svojem zavračanju dialektičnega materializma.

V dodatku k njegovim razmišljanjem so navedeni odlomki iz Leninovih sestavkov iz leta 1922, ki so izšli v listu "Pod zastavo marksizma" in govore o borbi proti religiji in farštvu; tudi odlomek iz Komunističnega manifesta; pa razmišljanje Ušeničnika o nastanku idej iz gospodarskih in socialnih razmer; ustavil se je ob Ptolomejevem in Kopernikovem sistemu ter ostro napadel Ločnikovo /Ziherlovo/ misel, da "borba med Ptolomejem in Kopernikovim sistemom v 16. in 17. st. ni bila samo navadna borba med dvema različnima ideologijama /.../, pač pa je v tej borbi prišla do izraza borba med dvema različnima razredoma, med propadajočo fevdalno gospodo in med nastajajočo mlado revolucionarno buržoazijo". Ušeničnik dokazuje svoje nasprotno mnenje takole: Kopernik je bil Kanonik (njegov ujec, ki ga je vzgojil, škof), Galilei pa sin florentinskega plemiča in filozof toskanskega velikega vojvode). "Pravi" teoretični dokazi. (Navaja Galilejev "Dialogo ... sopra i due massimi sistemi del mondo, Tolemaico e Copernicano" - 1632.)

A. Ločnik /Boris Ziherl/ je pisal v sestavku "Katoliški strokovnjak za marksizem A.U. (=Aleš Ušeničnik)" v reviji "Književnost" leta 1935 o Ušeničnikovih recenzijah prevodov marksističnih del.

"Kritike prevodov marksistične književnosti, ki jih piše v katoliški reviji 'Čas' g. A.U., so na videz zelo nepristranske, človek bi skoro dejal, da so celo dobrotne. Toda 'boj se Danajcev, čeprav ti prinašajo darove!', kakor so govorili v starem veku o tem narodu oni, ki so doživeli bridke skušnje z njim."

Ušeničnik je namreč pisal o slovenskem prevodu Plehanova "Osnovni problemi marksizma", pri tem pa se je obregnil ob uvod v ta prevod, ki ga je napisal Ziherl, in očital Ziherlu, da hoče v tem uvodu bralca neustrezno uvajati v marksizem. Temu je oporekal Ločnik najprej s tem, da je navedel poglavje svojega uvoda (1. Marksistična sociologija in njeni sodobni "kritiki", 2. Osnove dialektičnega materializma in "prevrat" v moderni znanosti, 3. G.V. Plehanov kot utemeljitelj in teoretik ruske-

ga marksizma), in nadaljeval: "Iz vsega ostalega pa sledi jasno, da prevajalec /Ziherl je delo tudi prevedel; tu govori o sebi v tretji osebi, kot A. Ločnik o B. Ločanu/ ni nameraval v uvodu razlagati filozofije marksizma, niti ni mislil uvajati koga v filozofijo marksizma, kar je baš cilj Plehanovljevega dela, pač pa hoče konfrontirati dialektični materializem z novimi kritičnimi ugovori proti njemu, v moderni znanosti skuša dobiti dejstva, ki govore proti dialektičnemu materializmu ali zanj, oziroma za idealistično filozofijo ali proti njej, kajti že Engels je dejal nekoč, da spremeni dialektični materializem svojo podobo z vsakim novim odkritjem v prirodnih vedah. Prav zaradi tega marksist ni in ne more biti dogmatik, temveč je edini materialist, ki stoji na stališču ustvarjajočega, neprestano razvijajočega se materializma, ki si je prisvojil rezultate dosedanjega razvoja znanosti in si še vedno prisvaja vsak uspeh znanosti."

"Kljub temu točno označenemu namenu pa pravi katoliški strokovnjak g. A.U., da se 'B. Ločan, ki je to delo prevedel, v predgovoru trudi, da bi nam materializem teoretično približal. Ne vem, ali je tak način 'kritike' znak popolne nesposobnosti za logično mišljenje že v ozkem okviru metafizične logike - da o nesposobnosti večine slovenskih meščanskih znanstvenikov za dialektično gledanje na gibanje prirode in družbe sploh ne govorim - ali pa je to zavestno zavijanje in napačno podajanje dejstev, kar bi ne bilo nič čudnega, ker je pri današnji zaostrenosti vseh ekonomskih protislovij meščanske družbe in iz teh izvirajoče zaostrenosti razrednih nasprotij še bolj kot kadarkoli poprej potrebno, da buržoazni ideologi prikrajajo marksizem, proti kateremu se bore, svojim potrebam primerno in ga tako zavestno potvarjajo. Čim bolj propada meščanska družba, tem bolj lažnjiva, tem bolj zahrbtna, tem bolj svetohlinska postaja njena borba proti pravemu nosilcu naprednih stremeljenj - proletariatu in njegovim ideološkim predstavnikom. Ker torej ne gre v Ločanovem predgovoru za teoretično (in za teoretično še posebno ne, ker se bori proti čisto konkretnim, sedanjim nasprot-

nikom marksizma: Spektatorskemu, Vebru in na osnovi konkretnih, sedanjih znanstvenih ugotovitev: Semkovski, Marr) približevanje materializma, zato tudi ne more biti to nikak 'zares le klavern poskus', kakor trdi A.U. Tako se torej že najpreprostejša objektivna realnost zrcali v možganih idealističnega znanstvenika (t.j. znanstvenika, ki stoji objektivno na strani buržoazije, pa najsi je on sam, subjektivno, še tako prepričan o nasprot-nem) ne samo postavljena na glavo, temveč tudi popolnoma izkrivljena in napačno zložena, in v tem je 'napredek' novejšega idealizma v nasprotju s Heglovim, ki ga je bilo Marxu in Engelsu potreba samo postaviti na noge, da sta dobila sintezo materializma in dialektike."

Ko Ločnik dalje polemizira z Ušeničnikom (o tem ali je dr. Šerko dialektični materialist ali ne), pride do zanimivih ugotovitev: "Dokler je družba razcepljena v razrede, tako dolgo ima vsa ideologija (in znanost je del te ideologije) dvojno podo: po eni strani so mnenja in ugotovitve te ideologije izraz vladajočega razreda, in sicer so ta mnenja in te ugotovitve precej svobodne, dokler ta razred predstavlja progresivni del družbe (zato je meščanska revolucija razglasila načelo 'svobode znanosti' in ga je vladajoče meščanstvo sprejelo v svoje ustave), dokler se ta razred še veseli oblasti, katere se je bil pravkar polastil; po drugi strani pa se začne pojavljati zaradi nujnosti dialektičnega zgodovinskega procesa, ker ustvarja vladajoči razred v vse večjem obsegu tlačeni in izkoriščani razred (na pr. buržoazija proletariat), tudi nova ideologija izkoriščanega razreda; v začetku nosi ta ideologija zaradi nerazvitosti tlačenega razreda, ki se še ne zaveda jasno svojih nalog, ker niso še dani materialni pogoji za izvršitev teh nalog, pečat utopiije, na višji stopnji svojega razvoja pa postane ta ideologija znanost, in ko se je oprimejo množice, postane sama materialna sila; tedaj pa zavrže vladajoči razred načelo o 'svobodi znanosti' (v teoriji - v ustavi - ga morda še obdrži, v praksi pa zgore znanstvena dela, ki ne ustrezajo ideologiji vladajočega razreda, na grmadi) in terja od vsake-

ga znanstvenika, da se postavi na jasno stališče; vmes med dobo svobodne znanosti in nesvobodne znanosti, če hočemo govoriti o spremembah v družbi, kakor se zrcalijo na ideološkem področju, pa je doba, ko se v enem in istem znanstveniku lahko mešata obe ideologiji." -

- "Kritiko A.U. že dolga leta preganja še neka fiksna ideja, o kateri je treba natančneje spregovoriti ne samo zaradi našega katoliškega kritika, temveč tudi zaradi slovenskih idealističnih filozofov nasploh. Že v svoji 'Sociologiji' iz leta 1910 je na strani 292 Ušeničnik napisal: 'Metoda marksizma je, kakor smo že rekli, Heglova dialektika, na podlagi historičnega materializma. Marx ne dokazuje materializma (podčrtal A.L.) Ta mu je dogma vsled protislovij Heglovega apriorističnega idealizma.' In isto vprašanje o 'dokazanem materializmu' ponavlja A.U. znova po 25 letih. 'Docela drugo pa je vprašanje, ali je Plehanov tudi dokazal, da je Marxov materializem resničen in upravičen.' (podčrtal A.L.), tako pravi A.U. v svoji kritiki. Zdi se mi, da bi A.U. hotel imeti dokaz za resničnost materializma, da bi imel nekako obliko takegale silogizma: 1. Papež je nezmotljiv. 2. 'Osservatore Romano' je papeški uradni list. 3. Torej je vsaka laž tega lista brezdvomna resnica (čeprav ves svet vé, da je s stvarjo drugače nego ta list piše)." - "Plehanov je v tem delu preveč dialektični materialist, da bi ne vedel, kaj je znanstveni kriterij resnice; zato tudi ni imel namena, da bi v svojem delu dokazal resničnost dialektičnega materializma, temveč je samo 'zajel sociološke osnove marksizma... in jih obdelal s tako jasnostjo in temeljitostjo...', kakor pravi Ločan v predgovoru takoj na prvi strani, tako da bi to tudi A.U. lahko čital. Kar pa se dokaza za resničnost tiče, je Ločan prav tako dal v istem predgovoru nekaj migljajev, kako se to vprašanje rešuje v dialektičnem materializmu.

"Dialektični materializem, ki je strnil izkustvo vsega tisočletnega razvoja znanosti, poudarja torej, da je pravi kriterij za pravilnost kakega spoznatka, kake sodbe edino praksa in samo praksa. Ni ga kriterija, zaradi katerega bi že po svoji no-

tranji strukturi bila neka sodba pravilna, še manj pa more biti kak kriterij, zaradi katerega naj bi bil že po svoji notranji strukturi kar neki celoten sistem pravilen, in najsi bi bilo tudi sámo krščanstvo."

- "Najmočnejše potrdilo za pravilnost kake prirodoslovne teorije pa je, če je na njeni osnovi mogoče predvidevati nove pojave, to se pravi, če nam naša praksa ne potrjuje samo tega, kar smo bili prej ugotovili, temveč nam daje tudi navodila za naše nadaljnje delovanje. Ta kriterij za pravilnost, resničnost, upravičenost itd. prirodoslovnih teorij - znanstvena praksa torej, pa je tudi kriterij, ki odloča, ali je Marxov materializem resnično upravičen; ali ne. Samo tako bi smel postaviti vprašanje g. A.U., ne pa, da zahteva od dialektičnih materialistov, naj mu kar tako povprek - teoretično in splošno - dokažejo pravilnost svojega materializma. Tedaj bi pa tudi videl, da se je mogoče prepričati o pravilnosti Marxovega materializma samo pri konkretnih primerih in da je vsaka resničnost konkretna." - "Za dokaz, kako se je marksizem približal idealu stroge prirodne znanosti in kaj pravi praksa o pravilnosti marksizma, navajam manifest nemškega socialdemokratskega odbora z dne 5. septembra 1870, v katerem je Marx podal klasično analizo svetovnega položaja in vzoren primer marksistične znanosti. /.../ Vse, kar je bil Marx l. 1870 napovedal, je poznejša zgodovinska praksa potrdila. /.../ to je samo en primer, kako dokazuje praksa, ne pa teoretični silogizmi, pravilnost in resničnost marksizma. Nešteto primerov, tudi iz novejšje dobe, si bo g. A.U. lahko sam poiskal, če se mu ne bo zdelo primernejše, govoriti zares a priori o dogmatičnosti marksizma. Marksizem ni dogmatičen, pač pa se zaradi svojih uspehov izraža s tako prepričevalnostjo in gotovostjo..."

Zaključí pa Ločnik takole: "Ker pa je temelj marksizma dialektični materializem, in more marskist samo na tej osnovi priti do svojih trdnih rezultatov, tedaj mora biti tudi dialektični materializem pravilen in resničen. V tem je razlog, zakaj zajema marksizem vse širše množice delovnega ljudstva in inte-

ligence; zato je vsaka taka borba proti marksizmu nemogoča. 'Marksizem je sila, ker je resničen.'

Polemiko z Ušeničnikom je A. Ločnik /Boris Ziherl/ nadaljeval v istem letniku "Književnosti" v sestavku z naslovom "Ali je gosp. Ušeničnik pristaš Ptolomejevega sistema?" (Književnost III/1935, str. 336-340)

"Na članek, ki je izšel v št. 5-6 'Književnosti' o 'katoliškem strokovnjaku za marksizem', je g. Aleš Ušeničnik odgovoril v 'Času' (1.1934-35, št. IX-X, str. 321-323). Njegov odgovor ni več tako 'dobroten', kakor so bile to po njegovem mnenju njegove ocene v isti katoliški reviji. Že sam naslov tega odgovora in ves uvod osvetljujejo katoliške 'znanstvene' metode tako sijajno, kakor se to morda v slovenski zgodovini do sedaj še ni nikoli zgodilo."

"Najbolj so zapekli g. Ušeničnika očitki 'fiksnih idej', 'nesposobnosti za logično mišljenje', 'analfabetizma idealističnih kritikov'. Človek bi pričakoval, da bo g. Ušeničnik s svojo prakso (ne s filozofskimi t.j. po njegovem metafizičnimi dokazi, ki pa so samo večno ista zatrjevanja in nič drugega) dokazal, da so ti očitki neupravičeni. G. Ušeničnik pa prav nasprotno prinaša v svojem odgovoru celo vrsto novih trditev, ki potrjujejo še jasneje pravilnost teh očitkov in odkrivajo poleg tega še nove, doslej prikrite strani našega domačega metafizičnega idealizma."

Ziherlov članek je zelo oster in poskuša vrniti Ušeničniku 'milo za drago', je polemika o nekaterih besednih pomenih, o kvaliteti in manemu Ločanovega uvoda v knjigo Plehanova 'Osnovni problemi marksizma', o razliki med historičnim in dialektičnim materializmom: "..., trdim le, da pomeni za Engelsa izraz 'historični materializem' tisti del materializma, ki se bavi z razvojem človeške družbe po dialektičnih zakonih, ki so samo ob sebi umevno dialektični zakoni." - "Za Engelsa ima torej izraz 'historični materializem' popolnoma določen pomen. Pa tudi Marx sam se določno izraža v smislu, da so zakoni, po ka-

terih se giblje družba, prirodni zakoni, da pa se obratno prirodni zakoni ne izčrpajo z zakoni, ki veljajo samo za razvoj človeške družbe. /.../ materialistična dialektika obsega torej pri Marxu in Engelsu tako prirodo kakor družbo, historični materializem pa je samó razširjenje materializma na področju družbenih pojavov. G. Ušeničnik pravi, da je vedel, da nekateri ločijo med dialektiko in historičnim materializmom, da pa 'ni hotel za njimi'. Jaz pa pravim, da g. Ušeničnik za dialektični materializem ni vedel še l. 1921 niti l. 1924, ko je pisal svoj 'Uvod v filozofijo'. Med naštetimi filozofskimi strujami, ki jih navaja v tem delu, ni dialektičnega materializma, niti mu ni med imeni filozofov ne Marxa ne Engelsa, ki takrat že nista bila več edina velika dialektična materialista v Evropi. Tudi to je dokaz za posebne vrste znanstvenost g. Ušeničnika - in to ne več na področju marksizma, temveč na področju njegove posebne stroke, t.j. filozofije." - "Predaleč bi me zavedlo, če bi hotel danes pojasniti vse pomanjkljivosti, ki jih je zgrešil g. Ušeničnik v svojem odgovoru, ko je skrčil vso dialektiko na Heglovo shemo afirmacije, negacije in negacije negacije; prav tako bi me predaleč zavedlo, če bi hotel razložiti, kako popolnoma nesposoben je g. Ušeničnik doumeti dialektiko, ne samo Plehanovljeve trditve, temveč vsega dialektičnega materializma na sploh, če ta materializem pravi, da seveda dokaz za resničnost materialistične dialektike ne more biti nikdar popoln, ker je potreben neskončen razvoj za popolno doumetje absolutne resnice, ki obstoji izven naših omejenih možganov kot objektivna realnost."

Nato sledi razprava o Ptolomejevem in Kopernikovem sistemu. Zaključuje pa A. Ločnik takole: "Vsa znanstvena kakor tudi družbena praksa dokazuje osnovne trditve dialektičnega materializma: da je izven naših glav objektivna realnost, da je bila ta objektivna realnost že zdavnaj, preden je eksistiral kak 'duh', ki bi jo mogel dojemati, da je družbena bit prvotno in družbena zavest drugotno, da je absolutna resnica sestavljena iz relativnih resnic itd. itd." - "Dodajmo še poslednji dokaz za lo=

gičnost g. Ušeničnika. Pravi, da je klic, 'marksizem je sila, ker je resničen', logično sporna trditev. Zakaj? Zato, ker bi bilo treba reči: 'resnica, ker je resnica, se uveljavlja in je sila.' Kdo ne vidi, da je g. Ušeničnik samo prestavil dele mojega stavka in nič drugega? Kdo ne vidi, da je g. Ušeničnik samo zapisal: 'ker je resničen, je marksizem sila', medtem ko sem jaz zapisal: 'marksizem je sila, ker je resničen'? Trditev, da idealistični znanstveniki ne znajo misliti niti po pravilih svoje okorele metafizične logike več, je pravilna. Ni dima brez ognja, g. Ušeničnik!"

Sestavek Georga Lukácsa "Marx in Engels o vprašanih dramaturgije" je izšel v reviji "Književnost" III/1935, str. 11-16. Prevajalec ni podpisan, verjetno pa je bil Bratko Kreft. S kratko predstavitevijo problematike tega članka, ki je sicer znana tudi iz drugih virov, zaključujemo III. del zbranega gradiva iz slovenskih revij in časnikov za zgodovino marksizma na Slovenskem.

"Kakor na vseh drugih področjih izhajata Marx in Engels tudi na področju literature in umetnosti iz splošnih osnovnih načel dialektičnega materializma: bivanje je tisto, kar določa zavest; predstave in človekovo mišljenje so zrcalni odraz objektivne resničnosti. Za literaturo v splošnem in za dramaturgijo posebej, pa velja vprašanje: katera vsebina bivanja oblikuje specifično vzposobljene predmete za dramo in katere specifične metode potrebuje drama, da bi s svojimi specifičnimi sredstvi najuspešneje izzvala pravičen odraz resničnosti v glavah ljudi." - "Že ta način postavljanja vprašanja jasno kaže osnovno smernico dramaturgije po Marxu in Engelsu. Kakor zmerom pri obravnavanju literature, izhajata iz vprašanja vsebine. Vsebina drame pa je za njiju tisti veliki, svetovnonazorski razredni boj, v katerem se odigrava razvoj človeštva. V dramatskih konfliktih, v spopadih dramskih osebnosti se morajo odražati pravi spopadi razredov, ti spopadi medsebojno ločenih družbenih ureditev."

Sledi prikazovanje Marxovih in Engelsovih nazorov o literaturi, o tendenci v umetnosti, o Marxovi in Engelsovi kritiki Lassallovega idealističnega schillerjanskega stila.

"Od kod izhajata Marx in Engels v svojem poudarjanju realizma kot stvariteljske metode, pričajo po eni strani veliki primeri in vzori, na katere kažeta vedno znova (Aishylos, Sofokles, Shakespeare), na drugi strani pa pisma, ki jih je pisal Engels Margareti Harkness in Mini Kautsky." (O tem, da tendenca v literaturi ne sme biti privlečena za lase.)

"To Engelsovo pojmovanje tendence v realističnem literarnem delu je zgolj nujna posledica uporabe dialektičnega materializma pri presojanju literature in dramaturgije. Engels se bori proti prazni, abstraktni, idealistični, na dejstva prilepljeni in površni tendenci. Kakor pa so jasno pokazala njegova dosežanja izvajanja, Engels nikakor ni proti pristranosti literature. Narobe. Engels zametuje površno prilepljeno tendenco, kajti po njegovem naziranju govori prav miselno neoporečna in čustvena reprodukcija pravilno spoznanih bistvenih dejstev družbenega bivanja glasno progresivno besedo, da postane ob njej docela nepotrebno vsako slepomišljenje s tendenco."

Konec leta 1935 je prenehala izhajati revija "Književnost". Po tem letu se je hkrati zmanjšalo število člankov in študij v slovenskih revijah in časnikih, ki so pisali o teoretičnih, znanstvenih in filozofskih problemih marksizma oz. historičnega materializma.